HOTUBA YA WAZIRI WA KILIMO, MHESHIMIWA HUSSEIN MOHAMED BASHE (MB), KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA FEDHA YA WIZARA YA KILIMO KWA MWAKA 2024/2025

MHE. HUSSEIN MOHAMMED BASHE (MB)
Waziri wa Kilimo

MHE. DAVID ERNEST SILINDE (MB)
Naibu Waziri wa Kilimo

GERALD GEOFREY MWELI
Katibu Mkuu
Wizara ya Kilimo

DKT. HUSSEIN MOHAMED OMAR
Naibu Katibu Mkuu
Wizara ya Kilimo

YALIYOMO

Dira xxi

Dhima xxi

Majukumu ya Wizara ya Kilimo xxi

Malengo ya Wizara xxii

1 UTANGULIZI 1

2 HALI YA KILIMO 7

2.1 Mchango wa Kilimo katika Uchumi 7

2.2 Hali ya Chakula 7

2.3 Hali ya Umwagiliaji 10

2.4 Hali ya Ushirika 10

3 MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2023/2024 11

3.1 Makusanyo ya Maduhuli 11

3.2 Fedha Zilizoidhinishwa kwa Mafungu Yote (43, 24 na 05) 12

4 MAFANIKIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA 2023/2024 12

4.1 Kuongeza Uzalishaji na Tija 13

4.1.1 Kuimarisha utafiti wa mbegu 19

4.1.2 Uzalishaji wa mbegu na miche bora pamoja na usambazaji wa mbegu na miche ya ruzuku 30

4.1.3 Uwekezaji kwenye Huduma za Ugani 40

4.1.4 Kuanza kujenga nyumba za maafisa ugani......... 46

4.1.5 Upimaji wa afya ya udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu 47

4.1.6 Ujenzi na Ukarabati wa Miundombinu ya Umwagiliaji.. 56

4.1.7 Uanzishwaji wa vituo jumuishi vya kutoa huduma za zana za kilimo (Mechanization Centres).. 63

4.2 Kuongeza Ajira zenye Staha na Ushiriki wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo...................... 77

4.2.1 Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja 78

4.2.2 Kuimarisha Ushiriki wa Vijana na Wanawake katika Kilimo kupitia Program ya Jenga Kesho Iliyo Bora 79

4.2.3 Kuhamasisha vijana kutoa huduma za ugani.. 81

4.3 Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe........ 84

4.3.1 Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo 2030 84

4.3.2 Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000.. 85

4.3.3 Kuanza matumizi ya mfumo wa *Crop Stock*

Dynamic Systems 85

4.3.4 Kuratibu Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023 86

4.3.5 Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini 89

4.4 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi 92

4.4.1 Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo 92

4.4.2 Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi wa mazao ya kilimo 95

4.4.3 Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi 97

4.4.4 Kuimarisha upatikanaji wa mitaji (Agricultural finance) 99

4.5 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development) 101

4.5.1 Kuimarisha Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika 101

4.5.2 Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha Kibiashara 106

4.5.3 Kuimarisha na kupitia upya Mifumo ya Upatikanaji wa Viongozi wa Vyama vya Ushirika 109

4.5.4 Kuendelea Kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013 110

5 MPANGO NA BAJETI YA MWAKA 2024/2025 116
5.1 Kuongeza Tija na Uzalishaji 123
5.1.1 Utafiti wa mbegu 123
5.1.2 Uzalishaji na usambazaji wa mbegu na miche bora na kutoa ruzuku ya mbegu na miche bora kwa baadhi ya mazao 130
5.1.3 Uwekezaji kwenye utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu 134
5.1.4 Usajili wa Wakulima na Urasimishaji wa Shughuli za Kilimo 138
5.1.5 Kuwekeza kwenye ujuzi kwa wataalam wa ndani 138
5.1.6 Uwekezaji kwenye Huduma za Ugani 139
5.1.7 Kupima Afya ya Udongo kwa wakulima wadogo na wakubwa 142
5.1.8 Uendelezaji wa kilimo cha umwagiliaji 143
5.1.9 Uanzishaji wa Vituo Jumuishi vya Kutoa Huduma za Zana za Kilimo 147
5.2 Kuongeza Ajira zenye Staha na Ushiriki wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo 166
5.2.1 Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms) 167
5.2.2 Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora 169

5.2.3 Kuimarisha ushiriki wa wazawa katika miradi ya kilimo 169
5.3 Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe 170
5.3.1 Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030 170
5.3.2 Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi ya chakula 171
5.3.3 Kuimarisha na kutumia mfumo wa kidigiti wa Crop Stock Dynamics Systems 171
5.3.4 Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini 172
5.4 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi 172
5.4.1 Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo kwa ajili ya wakulima katika Halmashauri mbalimbali nchini 173
5.4.2 Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi kwa kushirikisha Sekta binafsi 175
5.4.3 Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi 176
5.4.4 Kuimarisha upatikanaji wa mitaji 177
5.4.5 Kuziwezesha maabara za Serikali na Sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyotakiwa kimataifa 179

5.5 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika 179

5.5.1 Kuwezesha Uwekezaji katika mifumo ya Kidigiti kwenye Vyama vya Ushirika na Mamlaka za Usimamizi 180

5.5.2 Kuimarisha Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika 180

5.5.3 Kuhamasisha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara na kuviwezesha kupata mitaji 181

5.5.4 Kuhamasisha Ushirika kwenye sekta mbalimbali na makundi maalum 182

5.6 Kuimarisha Matumizi ya Mifumo ya TEHAMA katika Uendelezaji wa Sekta ya Kilimo (Agriculture Digitalization) 183

5.6.1 Kuimarisha mifumo ya kidigiti itakayowezesha upatikanaji wa taarifa sahihi kwa wakati 183

5.6.2 Kuwekeza kwenye matumizi ya mifumo ya kidigiti katika Sekta ya Kilimo 184

6 MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2024/2025 FUNGU 43, 24 na 05 193

6.1 Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli 193

6.2 Fedha za Matumizi kwa Mafungu yote 193

6.2.1 Fedha kwa Fungu 43 193

6.2.2 Fedha kwa Fungu 05 194

6.2.3 Fedha kwa Fungu 24 194

MAJEDWALI

Jedwali Na. 1: Uzalishaji wa Mazao ya Chakula kwa Msimu 2022/2023 (Tani) na upatikanaji wa chakula kwa mwaka 2023/24 – Tathmini Ya Awali (Juni, 2023) 9

Jedwali Na. 2: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Chakula (Tani '000') Msimu 2020/2021 -2022/2023. 14

Jedwali Na. 3: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao Asilia ya Biashara Mwaka 2021/2022 Hadi 2023/2024 (Tani) 16

Jedwali Na. 4: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Bustani (Tani) Mwaka 2020/21 hadi 2022/2023 16

Jedwali Na. 5: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Mafuta (Tani) Mwaka 2020/2021 Hadi 2022/2023 17

Jedwali Na. 6: Upatikanaji wa Mbegu Bora Nchini mwaka 2023/2024 31

Jedwali Na. 7: Upatikanaji wa Mbolea nchini mwaka 2023/2024 (Tani) 49

Jedwali Na. 8: Uzalishaji wa Mbolea Ndani ya Nchi mwaka 2023/2024 50

Jedwali Na. 9: Mashine na zana za kilimo nyingine zilizoingizwa nchini 2023/2024 64

Jedwali Na. 10: Mali za Vyama Zilizothaminishwa mwaka 2023/2024 108

Jedwali Na. 11: Matarajio ya Uzalishaji wa Mazao Asilia ya Biashara (Tani) katika Mwaka 2024/2025 148

VIAMBATISHO

Kiambatisho Na. 1: Skimu za Umwagiliaji zitakazoendelea na Ujenzi katika mwaka 2024/2025 192

Kiambatisho Na. 2: Skimu za Umwagiliaji zinazoendelea na Ukarabati katika mwaka 2024/2025 194

Kiambatisho Na. 3: Mabwawa ya Umwagiliaji yanayoendelea na ujenzi katika mwaka 2024/2025 196

Kiambatisho Na. 4: Mabonde ya Kimkakati yanayoendelea kufanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina na kuanza ujenzi katika mwaka 2024/2025 197

Kiambatisho Na. 5: Skimu zinazoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mwaka 2024/2025 201

Kiambatisho Na. 6: Skimu mpya (28) za umwagiliaji zitakazoendelea na ujenzi katika mwaka 2024/2025 203

Kiambatisho Na. 7: Skimu zinazoendelea na ukarabati katika mwaka 2024/2025 205

Kiambatisho Na. 8: Mabwawa 100 yanayoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu katika mwaka 2024/2025 206

Kiambatisho Na. 9: Skimu mpya 240 zitakazoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mwaka 2024/2025 215

Kiambatisho Na. 10: Skimu za ukarabati zitakazoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mwaka 2024/2025 232

Kiambatisho Na. 11: Mwenendo wa mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi mwaka 2020/2021 hadi mwaka 2022/2023 270

Kiambatisho Na. 12: Mauzo ya mazao ya wakulima kupitia Ushirika 274

Kiambatisho Na. 13: Skimu zitakazofanyiwa Ukarabati mwaka 2024/2025 275

VIFUPISHO VYA MANENO

ACU	*Arusha Cooperative Union*
AFCA	*African Fine Coffees Association*
AFDP	*Agriculture and Fisheries Development Programme*
AGITF	*Agricultural Inputs Trust Fund*
AGRA	*Alliance for Green Revolution in Africa*
AGRF	*Africa Green Revolution Forum*
AMCOS	*Agricultural Marketing Cooperatives Societies*
ARDS	*Agriculture Routine Data System*
ASA	*Agriculture Seed Agency*
ASARECA	*Association of Strengthening Agricultural Research in Eastern and Central Africa*
ATMIS	*Agriculture Trading Management Information System*
BAP	*Benzel Amminopurine*
BBT	*Building a Better Tomorrow*
BMGF	*Bill & Melinda Gates Foundation*
CABI	*Centre for Agriculture and Bioscience International*
CAG	*Controller and Auditor General*
CCARDESA	*Centre for Coordination of Agricultural Research and Development for Southern Africa*
CCM	*Chama Cha Mapinduzi*
CHUTCU	*Chunya Tobacco Cooperative Union*

CIAT	*The International Center for Tropical Agriculture*
CIMMYT	*International Maize and Wheat Improvement Center*
COASCO	*Cooperative Audit and Supervision Corporation*
COPRA	*Cereal and Other Produce Regulatory Authority*
COSTECH	*Tanzania Commission for Science and Technology*
CPA	*Certified Public Accountant*
CPB	*Cereal and other Produce Board*
CSDS	*Crop Stock Dynamics Systems*
DASIP	*District Agricultural Sector Investment Project*
DC	*District Council*
DLCO – EA	*Desert Locust Control Organization for Eastern Africa*
DMCC	*Dar es Salaam Mulitiple Commodity Centre*
DNA	*Deoxyribonucleic Acid*
DUS	*District Uniformity and Stability*
EAC	*East African Community*
EIA	*Environmental Impact Assessment*
ERMS	*Enterprise Resources Management Suite*
ESMF	*Environmental and Social Management Framework*
ESMPs	*Environmental and Social Management Plans*
ETG	*Export Trading Group*

EU	*European Union*
FAO	*Food and Agriculture Organization,*
FTC	*Farmers Training Centre*
GePG	*Government Electronic Payment Gateway*
GovESB	*Government Enterprise Service Bus*
IBA	*Indole Butric Acid*
ICRAF	*International Centre for Research in Agroforestry*
ICT	*Information and Communications Technology*
IFAD	*International Fund for Agricultural Development*
IITA	*International Institute of Tropical Agriculture*
ILRI	*International Livestock Research Institute*
IMF	*International Monetary Fund*
IPM	*Integrated Pest Management*
IPOA	*Indonesia Palm Oil Association*
IPU	*Inter Parliamentary Union*
IRLCO-CSA	*International Red Locust Control Organization for Central and Southern Africa*
IRRI	*International Rice Research Institute*
ISTA	*International Seed Testing Association*
JICA	*Japan International Cooperation Agency*

JKT	*Jeshi la KujengaTaifa*
KACU Ltd	*Kahama Cooperative Union Limited*
KATC	*Kilimanjaro Agricultural Training Centre*
KATRIN	*Kilombero Agriculture Training and Research Institute*
KCBL	*Kilimanjaro Cooperative Bank Limited*
KCJE	*Korosho Cooperative Joint Enterprise*
KCU	*Kagera Cooperative Union*
KDCU Ltd	*Karagwe District Cooperative Union Limited*
KICU	*Kilosa Cooperative Union*
KOICA	*Korea International Cooperation Agency*
KYECU	*Kyela Cooperative Union*
LATCU	*Lake Tanganyika Cooperative Union*
MAMCU	*Masasi Mtwara Cooperative Union*
MATI	*Ministry of Agriculture Training Institute*
MATI-MIS	*Ministry of Agriculture Training Institute - Management Information System*
MLTL	*Mkwawa Leafy Tobacco Processor Limited*
MoCU	*Moshi Cooperative University*
MoU	*Memorandum of Understanding*
MSY	*Magonjwa Sugu Yasiyoambukiza*

MUVU	*Mfumo wa Usimamizi wa Vyama vya Ushirika*
NAFCO	*National Agriculture and Food Corporation*
NBS	*National Bureua of Statistics*
NCU	*Nyanza Cooperative Union*
NDC	*National Development Cooperation*
NEMC	*National Environment Management Council*
NFRA	*National Food Reserve Agency*
NIBIO	*Norwegean Institute Bioeconomy Research*
NIDA	*National Identity Authority*
NIRC iMIS	*National Irrigation Management Information System*
NMB	*National Microfinance Bank*
NPT	*National Performance Trial*
NSAAP	*Nutrition Sensitive Agriculture Action Plan*
OC	*Other Charges*
OECD	*Organization for Economic Cooperation and Development*
OR-TAMISEMI	*Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa*
PABRA	*Pan-Africa Bean Research Alliance*
PCR	*Polymerase Chain Reaction*
PIC	*Presidential Implementation Committee*
PMCU	*Pamba Mara Cooperative Union*
POS	*Point of Sale*

QDS	*Quality Declared Seed*
REGROW	*Resilience Natural Resources for Tourism Growth*
RIVACU	*Rift Valley Cooperative Union*
RUNALI	*Nachingwea and Liwale Cooperative union*
SACCOS	*Savings and Credit Cooperative Society*
SADC	*Southern African Development Community*
SADCAS	*Southern Africa Development Community Accreditation Services*
SAGCOT	*Southern Agricultural Growth Corridor of Tanzania*
SAT	*Sustainable Agriculture Tanzania*
SCAJ	*Specialty Coffee Association of Japan.*
SCCULT	*Savings and Credit Cooperative Union League Of Tanzania*
SCGS	*Small-holder Credit Guarantee Scheme*
SDGs	*Sustainable Development Goals*
SHIRECU	*Shinyanga Region Cooperative Union*
SIFACU	*Singida Farmers' Cooperative Union*
SIMCU	*Simiyu Cooperative Union Limited*
SMEs	*Small and Medium Sized Enterprises*

SONAMCU Ltd	*Songea Namtumbo Agricultural Marketing Cooperative Union Limited*
SORECU	*Songwe Region Cooperative Union*
SSR	*Self Sufficiency Ratio*
STREPHIT	*Strengthening Plant Health Services in Tanzania for Enhanced Food Safety*
SUA	*Sokoine University of Agriculture*
TaCRI	*Tanzania Coffee Research Institute*
TADB	*Tanzania Agriculture Development Bank*
TAHA	*Tanzania Horticultural Association*
TAISP	*Tanzania Agricultural Input Support Project*
TAKUKURU	*Taasisi ya Kuzuia na Kupapambana na Rushwa*
TAMCU	*Tunduru Agricultural Marketing Cooperative Union*
TANECU Ltd	*Tandahimba Newala Cooperative Union Limited*
TANIPAC	*Tanzania Initiative for Preventing Aflatoxin Contamination*
TARI	*Tanzania Agriculture Research Institute*
TBPL	*Tanzania Biotech Products Limited*
TEHAMA	*Teknolojia ya Habari na Mawasiliano*

TFC	*Tanzania Federation of Cooperative*
TFRA	*Tanzania Fertilizer Regulatory Authority*
TFSRP	*Tanzania Food System Resilience Program*
TGA	*Tanzania Ginners Association*
TMX	*Tanzania Mercantile Exchange*
TOAS	*TOSCI Online Application System*
TORITA	*Tobacco Research Institute of Tanzania*
TOSCI	*Tanzania Official Seed Certification Institute*
TPHPA	*Tanzania Plant Health and Pesticides Authority*
TPSF	*Tanzania Private Sector Foundation*
TRA	*Tanzania Revenue Authority*
TRIT	*Tea Research Institute of Tanzania*
TSHTDA	*Tanzania Smallholder Tea Development Agency*
UKIMWI	*Upungufu wa Kinga Mwilini*
ULV	*Ultra-low volume*
UMBEGU	*Ubora wa Mbegu Uliobainishwa na Mkulima*
UNDP	*United Nations Development Programme*
UNEP	*United Nations Environment Programme*
USAID	*United States Agency for International Development*

VVU	*Virusi Vya Ukimwi*
WARCs	*Ward Agricultural Resource Centers*
WARDA	*West Africa Rice Development Association*
WB	*World Bank*
WFF	*World Food Forum*
WFP	*World Food Programme*
WRRB	*Warehouse Receipt Regulatory Board*

Dira
Tujilishe sisi na tuwalishe wengine kibiashara.

Dhima

Kujenga Sekta ya Kilimo endelevu na yenye ushindani ili kukuza uchumi shirikishi, kuboresha maisha ya mkulima na taifa lenye utajiri.

Majukumu ya Wizara ya Kilimo

Majukumu ya Wizara ya Kilimo yameainishwa katika Hati ya Rais ya Mgawanyo wa Majukumu ya Mawaziri (Presidential Instrument) iliyochapwa katika Gazeti la Serikali Na. 619 la tarehe 30 Agosti, 2023 kama ifuatavyo:-

i. Kuandaa na kutekeleza Sera za Kilimo, Usalama wa Chakula, Umwagiliaji na Ushirika;
ii. Kusimamia Mipango na Matumizi ya Ardhi ya Kilimo;
iii. Kufanya Utafiti, Mafunzo na Huduma za Ugani katika Kilimo;
iv. Kusimamia Usalama wa Chakula;
v. Kusimamia Uhifadhi wa Kimkakati wa Chakula;
vi. Kusimamia Maendeleo ya Ushirika na Vyama vya Ushirika;
vii. Kuratibu Maendeleo ya Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo;
viii. Kuendeleza Miundombinu ya Kilimo;
ix. Kuratibu Upatikanaji wa Masoko na Kuongeza Thamani ya Mazao ya Kilimo;

x. Kusimamia Maendeleo ya Zana za Kilimo na Pembejeo;
xi. Kuendeleza Kilimo cha Umwagiliaji;
xii. Kusimamia Maendeleo ya Rasilimali Watu Wizarani;
xiii. Kusimamia Leseni za Stakabadhi za Mazao Ghalani; na
xiv. Kusimamia Idara zinazojitegemea, Taasisi za Serikali, Wakala, Programu na Miradi ya maendeleo iliyo chini ya Wizara.

Malengo ya Wizara

Katika kufanikisha utekelezaji wa majukumu yake, Wizara inatekeleza Malengo Mkakati 10 kupitia Fungu 43, 24 na 05 katika Idara, Vitengo, Asasi, Mamlaka na Taasisi zilizo chini ya Wizara. Malengo Mkakati hayo ni:-

i. Kuongeza tija na uzalishaji wa mazao ya kilimo;
ii. Kuongeza uzalishaji wa mazao ya bustani;
iii. Kupunguza gharama za uagizaji wa mafuta ya kula, ngano na nafaka nyingine;
iv. Kupunguza upotevu wa mazao baada ya kuvuna kutoka asilimia kati ya 30 na 40 hadi asilimia tano (5) ifikapo mwaka 2030;
v. Kupunguza umaskini kwa asilimia 50 ifikapo 2030;
vi. Kuhakikisha upatikanaji wa malighafi za viwandani kwa asilimia 100;
vii. Kutengeneza ajira mpya 3,000,000 za vijana na wanawake ifikapo 2030;

viii. Kuongeza thamani ya mauzo nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.2 hadi Dola za Marekani Bilioni 5 ifakapo 2030;
ix. Ukuaji wa kilimo kufikia asilimia 10 ifikapo 2030; na
x. Kuzingatia masuala mtambuka katika kilimo.

1 UTANGULIZI

1. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu baada ya kuzingatia taarifa iliyowasilishwa hapa Bungeni leo na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo, sasa lijadili na kukubali kupitisha utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa mwaka 2023/2024 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo kwa mwaka 2024/2025.

2. ***Mheshimiwa Spika,*** awali ya yote ninamshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kutuwezesha kufikia siku ya leo tukiwa na afya njema ili tuweze kujadili bajeti hii ya Sekta ya Kilimo ambayo inagusa maisha ya wakulima kwa ajili ya maendeleo ya Taifa letu. Ninapenda kutumia fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuniamini kusimamia shughuli za kilimo nchini. Ninamuahidi Mheshimiwa Rais na Watanzania kuwa nitatumia uwezo wangu wote kwa uaminifu na uadilifu mkubwa kuhakikisha kuwa kilimo kinachangia kikamilifu katika kuhakikisha usalama wa chakula na lishe nchini, kulisha wengine kibiashara, kuongeza ajira na kuinua pato la mkulima ili kupunguza umasikini.

3. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaungana na Wabunge wote kutoa pole kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan kwa msiba mkubwa tulioupata wa kuondokewa na

aliyekuwa Rais mstaafu wa Awamu ya Pili, Hayati Alhaji Ali Hassan Mwinyi. Ninatoa pole pia kwa Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi, watoto na ndugu wote wa Hayati Alhaji Ali Hassan Mwinyi na watanzania wote. Tutaendelea kuenzi mchango mkubwa wa Rais wetu wa Awamu ya Pili katika ujenzi wa Taifa letu kwa kuongoza mageuzi ya kiuchumi kutoka uchumi hodhi kuwa uchumi unaoongozwa na nguvu za soko. Hatua hiyo iliwezesha kuimarisha ushirikiano na mashirika ya kimataifa kama vile Benki ya Dunia na Shirika la Fedha Duniani ambayo yameendelea kuwa miongoni mwa wabia wa maendeleo katika kilimo; kuhamasisha ushiriki wa Sekta Binafsi katika kuendeleza kilimo; na kuhamasisha ushiriki wa vijana katika kilimo na yeye kuwa mkulima wa mfano.

4. ***Mheshimiwa Spika,*** ninatoa pole kwa Mheshimiwa Rais, Watanzania wote na familia kwa kuondokewa na aliyekuwa Waziri Mkuu mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Hayati Mhe. Edward Ngoyai Lowassa. Tutaendelea kumkumbuka kwa umahiri wake mkubwa katika usimamizi, uwajibikaji, ujasiri, ushupavu na ufanyaji wa maamuzi katika kuleta maendeleo kwa Taifa. Na mimi binafsi ninamshukuru kwa dhati kwa kunilea na kunikuza kisiasa na kiuongozi. Mafunzo yake ya msingi yanatujenga kuwa na utii kwa Taifa letu, Chama chetu na viongozi wetu wakuu. Aidha, yanatufundisha kuwa, Kiongozi anapaswa kuwa na maono, kufanya maamuzi, kuyasimamia maamuzi hayo na kuwa na msimamo

kwenye mambo ya msingi kwa maendeleo ya Taifa letu. Daima tutaendelea kumkumbuka.

5. Kadhalika, ninatoa pole kwa familia na wananchi wa Jimbo la Mbarali kwa kuondokewa na aliyekuwa Mbunge wa Jimbo hilo Mhe. Francis Leornad Mtega. Vilevile, ninatoa pole kwa familia na wananchi wa Jimbo la Kwahani Zanzibar kwa kuondokewa na aliyekuwa Mbunge wa Jimbo hilo Mhe. Ahmed Yahya Abdulwakil. Ninaungana na Mheshimiwa Spika, wabunge wenzangu na watanzania kwa ujumla katika kuomboleza misiba hii mikubwa.

6. ***Mheshimiwa Spika,*** ninatoa pole sana kwa wananchi wakiwemo wakulima wa Wilaya za Rufiji, Karatu, Mlimba na Hanang' pamoja na maeneo mengine yaliyopatwa na maafa. Wizara ya Kilimo imelichukulia suala hilo kwa uzito mkubwa kwa kutuma timu ya wataalam kufanya tathmini ya ardhi na mazao ya kilimo yaliyoathiriwa na mafuriko, kuainisha mahitaji ya chakula na pembejeo za kilimo, kutoa elimu kupitia Maafisa ugani kuhusu kilimo cha mazao ya muda mfupi na pia kuhakikisha wadau wanafikisha misaada ya chakula na pembejeo za kilimo kwa wakulima ili kurejea katika shughuli zao za uzalishaji.

7. ***Mheshimiwa Spika,*** nichukue fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa kipaumbele katika uendelezaji wa Sekta ya Kilimo. Hatua hiyo imewezesha kuongeza hamasa ya wadau wa kilimo kuwekeza katika maeneo mbalimbali ya

mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo. Aidha, ninampongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye pamoja na majukumu yake makubwa aliyonayo, amekuwa mstari wa mbele katika kusisitiza kilimo endelevu na kinachozingatia utunzaji wa mazingira, kuimarisha usalama wa chakula na kupambana na umasikini na yeye mwenyewe kufanya shughuli za kilimo kama mkulima.

8. ***Mheshimiwa Spika,*** pia, ninapenda kutumia fursa hii kumpongeza Waziri Mkuu, Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.) kwa hotuba yake nzuri aliyoitoa hapa Bungeni wakati wa kuwasilisha makadirio ya mapato na matumizi ya Ofisi ya Waziri Mkuu kwa mwaka 2024/2025. Hotuba hiyo imetoa maelezo na maelekezo kuhusu maendeleo ya Sekta ya Kilimo hususan katika uendelezaji wa kilimo cha umwagiliaji, maendeleo ya Ushirika na upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo. Ninamhakikishia kuwa maelekezo yake yote yamezingatiwa katika mpango na bajeti ya Wizara ya Kilimo katika mwaka 2024/2025. Vilevile, ninamshukuru kwa dhati kwa mchango anaoutoa katika Sekta hii ya kilimo kwa kufuatilia utekelezaji wa shughuli za kilimo na yeye kuwa mkulima.

9. ***Mheshimiwa Spika,*** pia nitumie fursa hii kumpongeza Mhe. Dkt. Dotto Mashaka Biteko (Mb.) kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri Mkuu wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Ninaamini kupitia yeye uratibu wa shughuli za kilimo utaendelea kuimarika na kuwezesha kufikiwa kwa malengo

yaliyowekwa. Ninamuahidi kumpa ushirikiano katika utekelezaji wa majukumu yake.

10. ***Mheshimiwa Spika,*** nikupongeze wewe binafsi kwa kuchaguliwa kuwa Rais wa Umoja wa Mabunge Duniani (Inter Parliamentary Union - IPU), Naibu Spika Mheshimiwa Mussa Azan Zungu (Mb.) pamoja na Wenyeviti wa Bunge kwa uongozi wenu wenye weledi, ujuzi na ustadi mkubwa ambao umewezesha utekelezaji wa mipango ya maendeleo ya nchi ikiwemo Sekta ya Kilimo. Aidha, ninawapongeza Mhe. Deodatus Philip Mwanyika Mbunge wa Jimbo la Njombe na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo pamoja na Mhe. Dkt Joseph Kizito Mhagama, Mbunge wa Jimbo la Madaba na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria kwa kuchaguliwa na Bunge kuwa wenyeviti wa Bunge.

11. ***Mheshimiwa Spika,*** pia ninaipongeza Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kwa ushauri, maoni na miongozo mbalimbali ya kuendeleza Sekta ya Kilimo. Niihakikishie Kamati kuwa maoni na ushauri wao umezingatiwa katika kipindi chote cha utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2023/2024 na maandalizi ya mpango wa mwaka 2024/2025. Aidha, ninawapongeza wabunge wote kwa umahiri wenu mkubwa katika kuchangia mijadala inayoendelea katika Mkutano wa 15 wa Bunge hili la Bajeti.

12. ***Mheshimiwa Spika,*** kipekee ninampongeza Mhe. David Ernest Silinde Mbunge wa Jimbo la Mbozi Magharibi kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri wa Kilimo.

Ninamshukuru sana kwa ushirikiano anaonipatia katika kutekeleza majukumu ya Wizara ya Kilimo. Vilevile, ninampongeza aliyekuwa Naibu Waziri wa Kilimo Mhe. Anthony Peter Mavunde (Mb.) kwa kuteuliwa kuwa Waziri wa Madini. Ninamshukuru sana kwa ushirikiano wake katika kipindi chote alichofanya kazi katika Wizara ya Kilimo na ninamtakia mafanikio katika utekelezaji wa majukumu yake mapya.

13. Pia, ninamshukuru Katibu Mkuu wa Wizara ya Kilimo, Bw. Gerald Geofrey Mweli, Naibu Katibu Mkuu, Dkt. Hussein Mohamed Omar, pamoja na Wakurugenzi, Wakuu wa Taasisi, Bodi na Wakala zilizo chini ya Wizara na watumishi wote kwa kazi nzuri na ushirikiano mkubwa wanaoutoa katika kufanikisha utekelezaji wa majukumu ya Wizara.

14. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa namna ya kipekee ninawashukuru wakulima wote nchini na Sekta binafsi, kwa mchango wao mkubwa katika kuhakikisha nchi inakuwa na usalama wa chakula na kuongeza uuzaji wa mazao nje ya nchi. Pia, ninawashukuru kwa dhati taasisi za fedha, wabia wa maendeleo na Asasi zisizo za Serikali kwa mchango wao katika kukuza Sekta ya Kilimo nchini.

15. ***Mheshimiwa Spika,*** ninatoa shukrani za pekee kwa wananchi wa Jimbo la Nzega Mjini kwa ushirikiano wanaoendelea kunipa katika kipindi chote cha kuwawakilisha hapa Bungeni. Aidha, ninawapongeza kwa ushirikiano wao katika utekelezaji wa shughuli mbalimbali ambazo zinalenga kuleta maendeleo katika Jimbo letu. Pia, ninawashukuru sana

Mkuu wa Wilaya, Mkurugenzi, Madiwani na watumishi wa Halmashauri ya Mji wa Nzega kwa ushirikiano wao wanaoendelea kunipatia katika utekelezaji wa majukumu yangu. Ninawaahidi kuendelea kuwatumikia kwa juhudi na uaminifu mkubwa kwa lengo la kulileteа maendeleo Jimbo letu la Nzega Mjini.

2 HALI YA KILIMO

2.1 Mchango wa Kilimo katika Uchumi

16. ***Mheshimiwa Spika,*** Sekta ya Kilimo katika mwaka 2023 ilikua kwa asilimia 4.2 ikilinganishwa na ukuaji wa asilimia 3.3 mwaka 2022. Vilevile, Sekta ya Kilimo imechangia asilimia 26.5 katika Pato la Taifa ikilinganishwa na asilimia 26.2 mwaka 2022, imetoa ajira kwa wananchi kwa wastani wa asilimia 65.6 na kuchangia asilimia 65 ya malighafi za viwanda. Sekta ya Kilimo kwa upande wa mazao ilikua kwa asilimia 4.2 mwaka 2023 ikilinganishwa na ukuaji wa asilimia 2.7 mwaka 2022; imechangia asilimia 16.1 kwenye Pato la Taifa ikilinganishwa na asilimia 15 mwaka 2022; na imeendelea kuchangia asilimia 100 ya upatikanaji wa chakula.

Vilevile, mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi katika mwaka 2022/2023 yamefikia takribani Dola za Marekani Bilioni 2.3 ikilinganishwa na takriban Dola za Marekani Bilioni 1.2 katika mwaka 2019/2020.

2.2 Hali ya Chakula

17. ***Mheshimiwa Spika,*** uzalishaji wa mazao ya chakula katika msimu wa kilimo wa 2022/2023 ulifikia tani 20,402,014 ikilinganishwa na tani 17,148,290 katika msimu wa kilimo wa 2021/2022 sawa na

ongezeko la asilimia 19. Katika kipindi hicho, uzalishaji wa mazao ya nafaka ulikuwa tani 11,448,757 ikilinganishwa na tani 9,233,298 msimu wa kilimo 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 23.9 na uzalishaji wa mazao yasiyo nafaka ulikuwa tani 8,953,258 ikilinganishwa na tani 7,914,992 katika msimu wa kilimo 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 13.1.

18. Aidha, uzalishaji wa mahindi katika msimu wa kilimo wa 2022/2023 ulikuwa tani 8,010,949 ikilinganishwa na tani 6,417,356 zilizozalishwa katika msimu wa kilimo wa 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 24.83. Aidha, uzalishaji wa mchele katika kipindi hicho ulikuwa tani 2,332,188 ikilinganishwa na tani 1,708,369 zilizozalishwa katika msimu wa kilimo wa 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 36.52. Uzalishaji wa mazao mengine ni kama unavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 1.**

19. ***Mheshimiwa Spika,*** uzalishaji wa chakula kwa msimu wa kilimo wa 2022/2023 ulitosheleza mahitaji ya chakula ya tani 16,390,404 kwa mwaka 2023/2024 na kuwepo kwa ziada ya tani 4,011,611. Kutokana na hali hiyo, Taifa limejitosheleza kwa chakula kwa asilimia 124 ikilinganishwa na utoshelevu wa asilimia 114 mwaka 2022/2023. Aidha, utoshelevu wa chakula unatarajiwa kufikia asilimia 130 ifikapo mwaka 2025.

Jedwali Na. 1: Uzalishaji wa Mazao ya Chakula kwa Msimu 2022/2023 (Tani) na upatikanaji wa chakula kwa mwaka 2023/2024 – Tathmini Ya Awali (Juni, 2023)

Nafaka	Mahindi	Mtama & Malezi	Mchele	Ngano	Nafaka Jumla
Uzalishaji	8,010,949	1,019,098	2,332,188	86,522	11,448,757
Mahitaji	6,648,698	2,298,101	1,168,282	312,247	10,427,327
Uhaba(-)/Ziada (+)	1,362,251	-1,279,003	1,163,907	-225,725	1,021,430
Utoshelevu / SSR(%)	**120**	**44**	**200**	**28**	**110**
Yasio nafaka	**Mikunde**	**Ndizi**	**Muhogo**	**Viazi**	**Yasiyo nafaka jumla**
Uzalishaji	2,802,839	1,224,144	2,575,453	2,350,821	8,953,258
Mahitaji	964,739	1,095,624	2,735,480	1,167,234	5,963,077
Uhaba(-)/Ziada (+)	1,838,100	128,520	160,027	1,183,587	2,990,181
Utoshelevu / SSR(%)	**291**	**112**	**94**	**201**	**150**
Jumla	**Nafaka**	**Yasio nafaka**			**Jumla**
Uzalishaji	11,448,757	8,953,258			20,402,014
Mahitaji	10,427,327	5,963,077			16,390,404
Uhaba(-)/Ziada (+)	1,021,430	2,990,181			4,011,611
Utoshelevu / SSR (%)	**110**	**150**			**124**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2023*

20. ***Mheshimiwa Spika,*** pamoja na Taifa kujitosheleza kwa chakula, Halmashauri 19 zilibainika kuwa na upungufu wa chakula katika vipindi tofauti. Katika kukabiliana na upungufu huo, Wizara kupitia NFRA imetoa tani 481.9 za chakula cha msaada katika Halmashauri za Muleba (tani 23.16), Shinyanga Manispaa (tani 4.776), Geita DC, Geita Mji na Nyangh'wale (tani 33.4), Kakonko (tani 5.184), Temeke (tani 25), Kinondoni (tani 25), Ubungo (tani 25), Kigamboni (tani 25), Rufiji (tani 20), Bahi (tani 8.1), Kibiti (tani 20), Hanang' (tani 14.4), Moshi Manispaa (tani 20), Hai (18.6), Same (tani 44.28) na Kilosa (tani 20). Aidha, Halmashauri za Kibiti, Rufiji na Hanang' zilipewa unga wa mahindi tani 50, 100 na 14.4;

mtawalia. Pia, Wizara kupitia NFRA imeidhinisha mauzo ya tani 500 za mahindi ya bei nafuu kwenda katika Halmashauri ya Liwale.

2.3 Hali ya Umwagiliaji

21. ***Mheshimiwa Spika,*** eneo linalomwagiliwa katika mwaka 2023/2024 ni hekta 727,280.6. Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imeendelea kujenga na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji ambapo katika mwaka 2022/2023 ilianza ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji yenye jumla ya hekta 95,005 na katika mwaka 2023/2024 ilianza ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji yenye jumla ya hekta 161,180.46. Miradi hiyo ikikamilika itaongeza eneo la umwagiliaji kwa hekta 256,185.46 hivyo kufanya eneo linalomwagiliwa kufikia jumla ya hekta 983,466.06 ambazo ni sawa na asilimia
81.95 ya lengo la hekta 1,200,000 ifikapo mwaka 2025 kama ilivyoelekezwa kwenye Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi ya Mwaka 2020 - 2025.

2.4 Hali ya Ushirika

22. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa kushirikiana na Wizara za kisekta, Mamlaka za Serikali za Mitaa na Wadau wa ushirika imeendelea na uhamasishaji na uanzishaji wa Vyama vya Ushirika katika sekta mbalimbali za kiuchumi ikiwemo Kilimo, Uvuvi, Mifugo, Fedha, Viwanda na Madini. Hadi Aprili 2024, Vyama vya Ushirika vilivyosajiliwa vimefikia 7,522 ikilinganishwa na vyama 7,300 mwaka 2023. Kati ya hivyo, 78 ni Vyama vya Upili, 4,391 ni Vyama vya Ushirika wa Kilimo na Masoko (AMCOS), 2,074 ni Vyama vya Ushirika wa

Akiba na Mikopo (SACCOS), kimoja (1) ni Shirikisho la Vyama vya Ushirika, 978 ni Vyama vinavyojishughulisha na umwagiliaji, mbogamboga, ufugaji, uvuvi, viwanda na madini.

3 MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2023/2024

3.1 Makusanyo ya Maduhuli

Fungu 43

23. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2023/2024, Wizara ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **6,677,254,000** kupitia Fungu 43, kutokana na vyanzo mbalimbali. Hadi Aprili 2024, Wizara imekusanya Shilingi **4,558,250,017.09** sawa na asilimia 68.3 ya makadirio. Inatarajiwa kuwa malengo yaliyowekwa yatafikiwa ifikapo mwisho wa mwaka 2023/2024.

Fungu 05

24. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2023/2024, Wizara ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **10,000,000,000** kupitia Fungu 05, kutokana na vyanzo mbalimbali. Hadi Aprili 2024, Wizara imekusanya Shilingi **1,914,783,657.5** sawa na asilimia 19.2 ya makadirio.

3.2 Fedha Zilizoidhinishwa kwa Mafungu Yote (43, 24 na 05)

25. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2023/ 2024, Wizara ya Kilimo ilitengewa jumla ya Shilingi **970,785,619,000** kupitia Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24. Kati ya fedha hizo, Shilingi **767,835,139,000** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na Shilingi **202,950,480,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida.

Fedha zilizotolewa.

26. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili 2024, Shilingi **522,157,771,839** sawa na asilimia 53.8 ya fedha zilizoidhinishwa zimetolewa. Kati ya fedha hizo, Shilingi **421,700,267,306** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na Shilingi **100,457,504,534** ni kwa ya matumizi ya kawaida.

4 MAFANIKIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA 2023/2024

27. ***Mheshimiwa Spika,*** ninawasilisha hotuba hii wakati huu ambapo Serikali yetu ya Awamu ya Sita (6) inayoongozwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, imetimiza miaka mitatu (3) ya uongozi. Katika Bajeti ya mwaka 2023/2024, Wizara ya Kilimo ilikuja mbele ya Bunge lako Tukufu kuomba kuidhinishiwa Shilingi Bilioni 970.8 ambapo fedha hizo zilikuwa zinalenga utekelezaji wa vipaumbele vitano (5) ambavyo ni kuongeza uzalishaji na tija, kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo,

kuimarisha usalama wa chakula na lishe, kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi na kuimarisha maendeleo ya ushirika. Vipaumbele hivyo, vimetekelezwa kupitia mikakati 27. Leo mbele ya Bunge lako Tukufu ninawasilisha mafanikio ya utekelezaji wa Bajeti hiyo kama ifuatavyo:-

4.1 Kuongeza Uzalishaji na Tija

28. ***Mheshimiwa Spika,*** kutokana na kutofautiana kwa takwimu za mazao zinazopatikana katika mifumo mbalimbali ya Serikali, na kwa kuwa shughuli za kilimo msingi wake mkubwa ni kukuza uchumi wa nchi na kuondoa umasikini, Wizara imeyagawa mazao ya kilimo katika makundi mapya manne (4) ambayo ni mazao ya chakula, mazao ya bustani (horticulture), mazao ya mafuta na mazao asilia ya biashara ili takwimu hizo ziweze kushabihiana na mifumo ya Serikali ikiwemo mifumo ya Benki Kuu, Mamlaka ya Mapato Tanzania na Ofisi ya Taifa ya Takwimu kwa kuzingatia makundi hayo, hivyo kuongeza ufanisi katika kupanga mipango ya kuendeleza Sekta ya Kilimo.

29. ***Mheshimiwa Spika,*** eneo la uzalishaji wa mazao ya chakula lina jumla mazao 12 ambayo yanatengeneza kundi la mazao ya chakula (food basket) **Jedwali Na. 2.** Uzalishaji wa mazao ya chakula msimu wa 2022/2023 umeongezeka hadi tani 20,402,014 kutoka tani 17,148,290 msimu wa kilimo wa 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 19 dhidi ya lengo la tani 24,245,684. Uzalishaji wa tani 20,402,014 za mazao ya chakula umewezesha utoshelevu wa

chakula kwa mwaka 2023/2024 kufikia asilimia 124 ikilinganishwa na lengo la asilimia 150 ifikapo 2030. Ongezeko hilo linatokana na kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao ya chakula katika msimu wa kilimo 2022/2023 ukilinganisha msimu wa kilimo wa mwaka 2021/2022 ambapo uzalishaji wa mahindi uliongezeka kutoka tani 6,417,000 hadi tani 8,010,949, sawa na ongezeko la asilimia 24.8; mchele kutoka tani 1,708,000 hadi tani 2,332,188, sawa na ongezeko la asilimia 36.5; ngano kutoka tani 61,698 hadi tani 86,522, sawa na ongezeko la asilimia 40.2; na mazao ya jamii ya mikunde kutoka tani 2,498,559 hadi tani 2,802,839, sawa na ongezeko la asilimia 12.2.

Jedwali Na. 2: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Chakula (Tani '000') Msimu 2020/2021 -2022/2023.

Na.	Zao	2020/2021	2021/2022	2022/2023
1	Mahindi	7,039	6,417	8,011
2	Mchele	2,688	1,708	2,332
3	Ngano	70	62	87
4	Mtama	807	768	738
5	Ulezi	76	62	61
6	Uwele	195	216	221
7	Muhogo	2,486	2,411	2,575
8	Maharage	1,287	1,269	1,484
9	Mikunde	947	1,099	1,319
10	Ndizi	1,443	1,290	1,224
11	Viazi Vitamu	1,254	1,415	1,798
12	Viazi Mviringo	373	431	552
	Jumla	**18,665**	**17,148**	**20,402**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo 2023*

30. ***Mheshimiwa Spika,*** katika eneo la mazao asilia ya biashara, uzalishaji wa mazao hayo katika mwaka 2023/2024 umeongezeka kutoka tani 1,123,477.92 mwaka 2022/2023 hadi tani 1,260,321.1 sawa na asilimia 78.05 ya lengo la kuzalisha tani 1,614,758 na uzalishaji unaendelea. Ongezeko hilo limechangiwa na uzalishaji wa korosho ambao umefikia tani 254,500 ikilinganishwa na tani 189,113.79 mwaka 2022/2023 sawa na ongezeko la asilimia 63.6 ya lengo la kuzalisha tani 400,000 mwaka 2023/2024; uzalishaji wa pamba umefikia tani 282,510 ikilinganishwa na tani 174,486 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 80.7 ya lengo la kuzalisha tani 350,000 mwaka 2023/2024; na uzalishaji wa sukari umefikia tani 392,724 ikilinganishwa na tani 460,048.94 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 85.4 ya lengo la kuzalisha tani 445,000.

31. Kadhalika, ongezeko hilo limechangiwa na uzalishaji wa kahawa ambao umefikia tani 66,071.8 ikilinganishwa na tani 82,000 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 77.7 ya lengo la kuzalisha tani 85,000; uzalishaji wa pareto ambao umefikia tani 4,238 ikilinganishwa na tani 3,150 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 121.08 ya lengo la kuzalisha tani 3,500; uzalishaji wa mkonge ambao umefikia tani 56,732.7 ikilinganishwa na tani 48,359.49 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 94.55 ya lengo la kuzalisha tani 60,000; uzalishaji wa chai ambao umefikia tani 13,525 ikilinganishwa na tani 26,753 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 45 ya lengo la kuzalisha tani 30,000; uzalishaji wa tumbaku ambao umefikia tani 178,521

ikilinganishwa na tani 125,592 mwaka 2022/2023; na uzalishaji wa kakao umefikia tani 9,729.2 ikilinganishwa na tani 13,972.7 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 64.9 ya lengo la kuzalisha tani 15,000. Uzalishaji wa mazao hayo ni kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 3.**

Jedwali Na. 3: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao Asilia ya Biashara Mwaka 2021/2022 Hadi 2023/2024 (Tani).

Na	MAZAO	Uzalishaji kwa miaka iliyopita		Uzalishaji mwaka 2023/ 2024		
		2021/2022	2022/2023	Lengo	Uzalishaji	Asilimia
1	Korosho	240,158	189,113.79	400,000	254,500*	62.6
2	Pamba	144,792	174,486	350,000	282,510	80.6
3	Pareto	2,694	3,150	3,500	4,238	121.1
4	Kahawa	66,837	82,000	85,000	66,071*	77.7
5	Tumbaku	70,699	125,592	226,000	178,521*	78.9
6	Chai	24,825	26,754	30,000	13,525*	42.6
7	Mkonge	44,151	48,359.49	60,000	56,732.7*	94.6
8	Sukari	379,280	460,048.94	445,000	392,724	85.4
9	Kakao	9,741	13,973.70	15,000	11,499.4*	64.9
	JUMLA	**983,177**	**1,123,477.92**	**1,614,758**	**1,260,321.1**	**78.05**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo 2024*
**Uzalishaji/Ununuzi unaendelea*

32. ***Mheshimiwa Spika,*** katika eneo la mazao ya bustani uzalishaji umefikia tani 8,438,273.98 mwaka 2022/2023 ikilinganishwa na tani 7,902,047.7 mwaka 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 6.7 ya lengo la tani 6,264,346.86. Uzalishaji wa mazao ya bustani ni kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 4**.

Jedwali Na. 4: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Bustani (Tani) Mwaka 2020/2021 hadi 2022/2023

Na.	Mazao	2020/2021	2021/2022	2022/2023
1.	Matunda	7,210,586	6,335,642	6,530,302
2.	Maua	592	489.5	576.9
3.	Mboga	2,007,182.90	1,450,022.10	1,777,878.49
4.	Viungo	117,321.90	115,894.10	129,516.59
	Jumla	**9,335,682.8**	**7,902,047.7**	**8,438,273.98**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo 2023*

33. ***Mheshimiwa Spika,*** katika eneo la mazao ya mafuta uzalishaji umefikia tani 2,143,098.7 ikilinganishwa na tani 1,703,950.93 mwaka 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 25.8 ya lengo la tani 3,033,266. Kwa mfano, uzalishaji wa alizeti umeongezeka kutoka tani 425,653.1 msimu wa 2021/2022 hadi tani 1,132,298.34 msimu wa 2022/2023 sawa na ongezeko la asilimia 166 na ufuta umeongezeka kutoka tani 79,170.43 msimu wa 2021/2022 hadi tani 266,694 mwaka 2022/2023 sawa na ongezeko la asilimia 237.2. Mwenendo wa uzalishaji wa mazao ya mafuta ni kama unavyoonekana katika **Jedwali. Na. 5**

Jedwali Na. 5: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Mafuta (Tani) Mwaka 2020/2021 Hadi 2022/2023

Na.	Mazao	2020/2021	2021/2022	2022/2023
1.	Alizeti	478,900	425,653.10	1,132,298.34
2.	Ufuta	236,162	79,170.43	266,994
3.	Nazi	192,238.90	201,538.50	95,465.20
4.	Chikichi	58,791	60,789.90	62,125.00
5.	Karanga	895,219	936,799	586,216.09
	Jumla	**1,861,311**	**1,703,950.93**	**2,143,098.70**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2023*

34. ***Mheshimiwa Spika,*** ongezeko la uzalishaji limechangiwa pia na kuongezeka kwa tija ambapo katika kipindi hicho tija ya mazao ya kilimo imeongezeka kama ifuatavyo:- tija ya zao la mahindi imeongezeka kutoka tani 1.9 kwa hekta hadi tani 2.0 kwa hekta sawa na asilimia 33 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 6 kwa hekta; tija ya zao la mpunga imeongezeka kutoka tani 1.25 kwa hekta hadi tani 4 kwa hekta sawa na asilimia 80 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 5 kwa hekta; tija ya maharage

imeongezeka kutoka tani 0.8 kwa hekta hadi tani 1.6 kwa hekta sawa na asilimia 53 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 3 kwa hekta; na tija ya ngano imeongezeka kutoka tani 1 kwa hekta hadi tani 1.4 kwa hekta sawa na asilimia 28 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 5 kwa hekta.

35. Kadhalika, tija ya uzalishaji wa korosho imeongezeka kutoka tani 0.5 kwa hekta hadi tani 0.7 kwa hekta sawa na asilimia 35 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 2 kwa hekta; tija ya zao la pamba imeongezeka kutoka tani 0.6 kwa hekta hadi tani 1.34 kwa hekta sawa na asilimia 45 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 3 kwa hekta; tija ya zao la miwa imeongezeka kutoka tani 82.04 kwa hekta hadi tani 93.70 kwa hekta sawa na asilimia 93.7 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha wastani tani 100 kwa hekta; na tija ya zao la tumbaku imeongezeka kutoka tani 1.38 kwa hekta hadi tani 1.5 kwa hekta sawa na asilimia 60 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 2.5 kwa hekta.

36. Vilevile, tija ya zao la kahawa imeongezeka kutoka tani 0.3 kwa hekta hadi tani 1 kwa hekta sawa na asilimia 67 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 1.5 kwa hekta; tija ya zao la chai imeongezeka kutoka tani 1.1 kwa hekta hadi tani 1.5 kwa hekta sawa na asilimia 43 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 3.5 kwa hekta; tija ya zao la mkonge imeongezeka kutoka tani 1.2 kwa hekta hadi tani 1.38 kwa hekta sawa na asilimia 55 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 2.5 kwa hekta; na tija ya zao la pareto imeongezeka kutoka tani 0.75 kwa hekta hadi tani 0.8 kwa hekta sawa na

asilimia 64 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 1.25 kwa hekta.

37. ***Mheshimiwa Spika,*** tija ya zao la alizeti imeongezeka kutoka tani 0.8 kwa hekta hadi tani 1 kwa hekta sawa na asilimia 30 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 4 kwa hekta; na tija ya zao la ufuta imeongezeka kutoka tani 1.49 kwa hekta hadi tani 1.6 kwa hekta sawa na asilimia 0.64 ya uwezekano wa tija ya kuzalisha tani 2.5 kwa hekta.

38. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kufikia mafanikio hayo Wizara imetekeleza Mikakati ifuatayo:-

4.1.1 Kuimarisha utafiti wa mbegu

Utafiti na ugunduzi wa teknolojia

39. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni 40.73 zilitengwa kwa ajili ya kuimarisha utafiti wa mbegu.

40. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI katika mwaka 2023/2024 ilipanga kufanya utafiti wa teknolojia 25 zikiwemo utafiti wa mbegu aina kumi (10) za mazao ya kimkakati ya nafaka, jamii ya mikunde na mafuta; teknolojia mpya kumi (10) za kanuni bora za kilimo katika nyanja za afya ya udongo, magonjwa, wadudu na viuatilifu; teknolojia tano (5) za kuongeza thamani ya mazao ya maharage, miwa, soya, viazi lishe na korosho; na kutoa mafunzo ya matumizi ya teknolojia bora 3,000 za kilimo kwa maafisa ugani 5,000 na wakulima 2,000,000.

41. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 TARI imegundua teknolojia 64 sawa na asilimia 256 ya lengo la teknolojia 25. Teknolojia hizo ni aina 53 za mbegu bora, nane (8) za kanuni bora za kilimo na tatu (3) za kuongeza thamani. Kati ya aina 53 za mbegu bora zilizogunduliwa, aina sita (6) zimethibitishwa kwa ajili ya matumizi zikiwemo tano (5) za zabibu na moja (1) ya tumbaku. Mbegu hizo ni TARIZAB1, TARIZAB2, TARIZAB3 (kwa ajili ya matunda), TARIZAB4 (kwa ajili ya kukausha), TARIZAB5 (kwa ajili ya mvinyo) na TRB-S23. Mbegu za zabibu zilizogunduliwa zina sifa ya kutoa mavuno kwa wingi (tani 7.5 – 27.5/hekta), kinzani dhidi ya wadudu na kuhifadhiwa kwa muda mrefu (siku 14 – 21) baada ya kuvuna ikilinganishwa na aina nyingine ambazo huharibika baada ya siku saba (7).

42. Vilevile, aina 47 kati ya 53 zilizogunduliwa zimewasilishwa Taasisi ya Uthibiti wa Ubora wa Mbegu Tanzania (Tanzania Official Seed Certification Institute - TOSCI) kwa ajili ya majaribio na kuidhinisha matumizi. Mbegu hizo ni pamoja na maharage (6), choroko (10), korosho (4), mpunga (6), migomba (6), mahindi (9), tumbaku (3) na biringanya (3).

43. ***Mheshimiwa Spika*** teknolojia nane (8) za kanuni bora za kilimo zilizogunduliwa zikiwemo tatu (3) za kudhibiti wadudu na tano (5) za fangasi katika zao la korosho zimependekezwa kwa ajili ya matumizi. Kadhalika, aina tatu (3) za teknolojia za kuongeza thamani zilizogunduliwa ambazo ni mvinyo wa beetroot, achali ya mchanganyiko wa mbogamboga na maembe, juisi ya tunda la pasheni na maembe zimependekezwa kwa ajili ya matumizi. Vilevile, TARI kwa kushirikiana

na Shirika la NYUMBU imebuni mashine ya kuchakata miwa kwa ajili ya wakulima wadogo, mashine hiyo ipo katika hatua ya majaribio. Pia, mafunzo kuhusu matumizi ya teknolojia za kilimo na kanuni za kilimo bora cha mazao yametolewa kwa wakulima 139,079 na Maafisa ugani 473 ambapo teknolojia 580 zimesambazwa.

44. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI ilipanga kuzalisha mbegu mama tani 28, mbegu za awali tani 450 na mbegu za msingi tani 6,973. Aidha, TARI kupitia mradi wa AFDP ilipanga kuzalisha tani 53.2 za mbegu za awali na tani 5.6 mbegu mama za mazao ya mahindi, alizeti na maharage; na kusafisha na kuzalisha mbegu za asili tani 10 za mazao ya nafaka, jamii ya mikunde na mbogamboga.

45. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi Aprili 2024 Wizara kupitia TARI :-

i. Imezalisha jumla ya mbegu za utafiti tani 787.08 ikiwemo mbegu mama tani 16.85, mbegu za awali tani 206.93 na mbegu za msingi tani 563.59;

ii. Imezalisha tani 203.48 za mbegu zilizothibitishwa;

iii. Imesafisha aina 15 za mbegu bora za mpunga zilizozalisha tani 3.9 za mbegu za awali na usafishaji wa aina nne (4) za mbegu bora za ngano (lumbesa, mbayuwayu, chiriku na sifa) unaendelea; na

iv. Imesafisha aina 54 za mbegu za asili za mpunga, mbili (2) za bamia (pusa na sawani), mbili (2) za nyanya (tanya na tengeru), mbili (2) za mchicha (akheri na nguruma) na aina 10 za mbegu za maharage.

46. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI ilipanga kuhifadhi vizazi vya mbegu katika vituo vya TARI vya Dakawa, Hombolo, Ifakara na Selian kwa ajili ya utafiti.

47. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 TARI imeendelea kutunza vinasaba 28,977 vya mazao ya mpunga (1,798), mtama (248), uwele (41), ulezi (215), ngano (57), zabibu (36), migomba (157), maharage (355), muhogo (433), korosho (22,773), mahindi (342), shayiri (313), viazi vitamu (212), viazi mviringo (6), miwa (142), minazi (7), pareto (380), chikichi (3), ufuta (555), pamba (828), parachichi (62) na matunda na miti ya dawa (14) kwa ajili ya kuendeleza utafiti na uhifadhi wa mbegu katika vituo vyake vya utafiti ikiwa ni pamoja na TARI Dakawa, Hombolo, Ifakara na Selian.

Kuimarisha Miundombinu ya Utafiti

48. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI katika mwaka 2023/2024, ilipanga kujenga miundombinu ya umwagiliaji; kukarabati majengo ya ofisi katika vituo 17; kujenga ghala sita (6) zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 2,490 za mbegu na zenye vyumba vya ubaridi katika vituo sita (6) vya TARI Uyole, Ilonga, Ukiriguru, Maruku, Ifakara na Kihinga; na kukamilisha ujenzi wa ghala tano (5) zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 2,075 katika vituo vitano (5) vya

TARI vya Naliendele, Tumbi, Selian, Hombolo na Dakawa.

49. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili 2024, utekelezaji ni kama ifuatavyo:-

i. Ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji katika vituo 12 vya utafiti vyenye ukubwa wa hekta 874.9 umefikia wastani wa asilimia 37.5;

ii. Ujenzi wa ghala tano (5) katika vituo vya TARI Naliendele, TARI Tumbi, TARI Selian, TARI Hombolo na TARI Dakawa umefikia wastani wa asilimia 45; na

iii. Ujenzi wa ghala mpya sita (6) katika vituo vya TARI Uyole, TARI Ilonga, TARI Ukiriguru, TARI Maruku, TARI Ifakara na TARI Kihinga zabuni ipo katika hatua ya kusaini mkataba.

50. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ilipanga kukamilisha ujenzi wa ofisi na nyumba nne (4) za watumishi katika kituo cha TARI Kihinga – Kigoma; kuendelea na ujenzi wa ofisi za TARI Makao Makuu – Dodoma; na kuendelea na ujenzi wa Kituo cha Utafiti wa Kahawa cha Mwayaya (Buhigwe).

51. ***Mheshimiwa Spika,*** ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi Aprili, 2024 ujenzi wa ofisi na nyumba nne (4) za watumishi katika kituo cha TARI Kihinga umefikia asilimia 95; ujenzi wa ofisi ya TARI Makao Makuu umefikia asilimia 65; na ujenzi wa kituo cha utafiti wa kahawa cha Mwayaya kilichopo Buhigwe katika Mkoa wa Kigoma umekamilika.

52. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI ilipanga kujenga maabara mpya ya kuzalisha miche kwa njia ya chupa (*tissue culture*) katika kituo cha TARI Maruku kwa ajili ya kuzalisha miche bora ya migomba na maabara ya utambuzi na udhibiti wa visumbufu vya zao la korosho katika kituo cha TARI Naliendele; kujenga maabara ya kuzalisha miche ya mkonge kwa njia ya chupa (tissue culture) katika kituo cha TARI Mlingano na kuimarisha miundombinu ya maabara ya udongo ya TARI Mlingano.

53. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili 2024, utekelezaji umefikia hatua zifuatazo:

i. Ujenzi wa maabara ya kuzalisha miche ya mkonge kwa njia ya chupa (tissue culture) katika kituo cha TARI Mlingano umefikia asilimia 98. Maabara hiyo itakapokamilika itaongeza uwezo wa kuzalisha miche bora kutoka miche 500,000 hadi miche 10,000,000

ii. Ukarabati wa maabara ya udongo ya TARI Mlingano umefikia asilimia 80 na itakapokamilika itakuwa na uwezo wa kupima sampuli za udongo 20,000 kwa mwaka; na

iii. Zabuni kwa ajili ya ujenzi wa maabara za TARI Maruku na TARI Naliendele zipo katika hatua ya makabidhiano ya eneo la ujenzi.

Picha Na.1: *Jengo la Maabara ya Tissue Culture - TARI Mlingano*

54. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI ilipanga kununua vifaa vya maabara ya udongo ya TARI Mlingano ili kuiwezesha kupata ithibati (accreditation); na kununua vitendanishi vya maabara za tissue culture za TARI Uyole, Tengeru na Mikocheni ili kuongeza uwezo wa kuzalisha miche.

55. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili 2024, TARI imenunua vifaa na vitendanishi vya maabara ya TARI Mlingano. Kupitia mradi wa *Biosecurity* na TARI Tengeru imenunua madawa na vitendanishi vya maabara ikiwemo *MS – Media, Aga, Benzel*

Amminopurine (BAP), *Indole Butric Acid* (IBA) kwa ajili ya uzalishaji kwenye maabara ya tissue culture. Vilevile, kupitia ufadhili wa COSTECH na BMGF, TARI Mikocheni imenunua madawa na vitendanishi ikiwemo *MS – Media, Vitamins, Sucrose, Aga, PCR kit, DNA extraction kit* na *Primwer* kwa ajili ya maabara ya *tissue culture*.

56. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2023/2024 Wizara ilipanga kuviwezesha vituo vya utafiti vya TARI kupata hati miliki ya maeneo yao; kuendelea kujenga uzio katika kituo cha TARI Uyole (hekta 1,042); kuanza ujenzi wa uzio wa mashamba katika vituo vingine 16 vya TARI na vituo vidogo 18. Kadhalika, Wizara ilipanga kuiwezesha Taasisi ya Utafiti wa Chai Tanzania (Tea Research Institute of Tanzania-TRIT) kukamilisha utaratibu wa kupata Ithibati (ISO 17025 Accreditation) ya maabara ya udongo na mimea iliyopo Wilaya ya Mufindi kwa lengo la kuimarisha utafiti wa chai na kupima afya ya udongo.

57. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 utekelezaji ni kama ifuatavyo :-

i. TARI imepata hati miliki za mashamba saba (7) katika vituo vya TARI vya Uyole, Naliendele, Dakawa, Ukiriguru, Tumbi, Mlingano na Kihinga;

ii. Ujenzi wa uzio katika mashamba ya vituo vya TARI Uyole yenye ukubwa wa hekta 1,042 umefikia asilimia 40;

iii. Zabuni ya manunuzi ya wakandarasi kwa ajili ya ujenzi wa uzio katika vituo vingine imetangazwa;

iv. Ukaguzi wa awali kwa ajili ya kuiwezesha maabara ya udongo na mimea ya TRIT kupata ithibati umefanywa na wakaguzi wa *Southern Africa Develepment Community Accreditation Services* (SADCAS) ambapo ukamilishaji wa ithibati upo katika hatua ya mwisho. Hivyo, ni matarajio ya Wizara kuwa kazi hiyo itakamilika katika mwaka 2024/2025.

58. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TORITA ilipanga kukarabati na kujenga majengo mapya ya utawala na maabara; kuimarisha upatikanaji wa vitendea kazi; kununua vifaa na vitendanishi vya maabara; kujenga miundombinu ya umwagiliaji kwa ajili ya kuzalisha tani 1.2 za mbegu za ziada za tumbaku; kununua mashine ya kufungasha mbegu; na kujenga aina mpya za mabani manne (4) ya mfano kwa wakulima yenye uwezo wa kukausha tani 2.4 za majani ya tumbaku kwa kutumia nishati mbadala ili kulinda mazingira.

59. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 utekelezaji ni kama ifuatavyo:-

i. Mkataba wa ununuzi wa vifaa na vitendanishi vya maabara umesainiwa;

ii. Utafiti wa upembuzi wa awali (reconnaissence survey) umefanyika katika kituo kidogo cha utafiti cha TORITA kilichopo Mtanila - Chunya

kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji;

iii. Mkataba kwa ajili ya ununuzi wa mashine ya kufungasha mbegu za tumbaku umesainiwa; na

iv. Ujenzi wa mabani manne (4) ya kufundishia wakulima kutumia nishati ya kuni na nishati mbadala (organic briquettes - vitofali) umekamilika katika vituo vya Tumbi - Tabora (2) na Mtanila - Chunya (2). Mabani hayo yanauwezo wa kukausha tani 2.4 za majani ya tumbaku kwa siku tano (5) hadi 10 kila moja.

60. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Taasisi ya Utafiti wa Kahawa Tanzania (Tanzania Coffee Reaserch Institute - TaCRI) ilipanga kuzalisha mbegu bora za kahawa tani 1.8 zikiwemo tani 1.5 za Arabika na tani 0.3 za Robusta; kuzalisha miche chotara 20,000,000 kwa kushirikiana na Bodi ya Kahawa; kutoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha kahawa kwa maafisa ugani 511, wakulima viongozi 483 na wakulima wadogo 3,393 katika Halmashauri zinazozalisha kahawa; na kununua magari manne (4).

61. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 TaCRI kwa kushirikiana na Bodi ya Kahawa Tanzania imezalisha mbegu bora aina ya Arabika tani 1.5 na Robusta tani 0.3 sawa na asilimia 100 ya lengo. Vilevile, TaCRI imezalisha miche 21,899,560 sawa na asilimia 109.5 ya lengo kwa ajili ya kusambaza kwa wakulima katika maeneo ya uzalishaji wa kahawa. Aidha, TaCRI imetoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha zao la kahawa

kwa Maafisa ugani 126, wakulima viongozi 137 na wakulima wadogo 2,987.

62. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI kupitia miradi ya Kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo Tanzania (Tanzania Agriculture Input Support Project – TAISP) na Programu ya Kuendeleza Kilimo na Uvuvi (Agriculture and Fisheries Development Programme – AFDP), ilipanga kuwajengea uwezo watafiti watano (5) katika Shahada ya Uzamivu na watafiti wanne (4) wa Shahada ya Uzamili.

63. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 watumishi watano (5) wanasoma shahada ya uzamivu. Aidha, watumishi 115 wanaendelea na masomo ya muda mrefu katika vyuo mbalimbali. Kati ya hao, 28 wanasoma shahada ya uzamivu, 48 shahada ya uzamili, 33 shahada ya kwanza na astashada mmoja (1). Pia, TARI imenunua magari 15, matrekta nane (8) na mashine za kuvunia mbili (2).

***Picha Na. 2**: Ujenzi wa ofisi za Kituo cha TARI Kihinga mkoani Kigoma*

4.1.2 Uzalishaji wa mbegu na miche bora pamoja na usambazaji wa mbegu na miche ya ruzuku

64. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni 43.03 zilitengwa kwa ajili ya kuimarisha upatikanaji na usambazaji wa mbegu na miche bora.

65. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 upatikanaji wa mbegu bora umefikia tani 68,473.67 ikilinganishwa na tani 64,152.11 mwaka 2022/2023. Upatikanaji huo ni sawa na asilimia 54 ya mahitaji ya tani 127,650 kwa mwaka. Aidha, uzalishaji wa mbegu bora ndani ya nchi umefikia tani 49,414 sawa na ongezeko la asilimia 11.4 ikilinganishwa na tani 44,344.4 zilizozalishwa mwaka 2022/2023. Uzalishaji wa mbegu bora ndani ya nchi umechangiwa na ASA, TARI na Sekta binafsi.

Upatikanaji na uzalishaji wa mbegu bora nchini ni kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na.6.**

Jedwali Na. 6: Upatikanaji wa Mbegu Bora Nchini mwaka 2023/2024

Na.	Zao	Uzalishaji wa Ndani(Tani)	Bakaa (Tani)	Uagizaji toka Nje(Tani)	Jumla (Tani)
1	Mahindi	23,083	2,029.03	15,122.15	40,234
2	Mpunga	322	41.074	-	363
3	Mtama	426	21.238	16.65	464
4	Alizeti	1,078	39.349	164.16	1,282
5	Mbegu za Mboga	73	92.467	701.89	867
6	Peas	-	-	-	-
7	Malisho	-	3.76	-	4
8	Maharage	43	-	30.19	73
9	Pamba	23,750	-	-	23,750
10	Choroko	0.75	-	-	0.75
11	Mbaazi	2	-	-	2
12	Karanga	9	-	-	9
13	Ufuta	43	4.59	-	47
14	Ngano	378	117.325	-	496
15	Kunde	0.25	-	-	0.25
16	Njugu mawe	-	-	-	-
17	Ulezi	1		-	1
18	Tumbaku	-	0.286	-	0
19	Maharage ya Soya	204	-	675.89	880
Jumla		**49,414**	**2,349.12**	**16,710.93**	**68,474**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2024*

66. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia ASA ilipanga kuzalisha na kusambaza tani 5,000 za mbegu bora za alizeti na ngano kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku. Hadi Aprili, 2024 jumla ya tani 3,593.4 zimepatikana ambapo tani 1,619 ni za ngano na tani 1,974.4 ni za alizeti. Vilevile, tani 1,015 kati ya tani 1,619 za ngano zimesambazwa kwa mpango wa ruzuku katika mikoa ya Njombe, Rukwa, Mbeya, Manyara, Arusha na Kilimanjaro. Aidha, tani 725 kati ya tani

1,974.4 za mbegu za alizeti zimesambazwa kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku katika mikoa ya Singida, Dodoma, Manyara, Arusha, Tanga, Kilimanjaro, Ruvuma, Rukwa, Katavi na Geita.

67. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia ASA, TARI na Bodi za mazao ilipanga kuzalisha miche 37,500,000 ya mazao mbalimbali. Hadi Aprili, 2024, jumla ya miche 29,261,780 ya mazao ya kahawa (21,899,560), chai (3,048,000), mkonge (2,413,277), korosho (239,762), chikichi (307,588), parachichi (647,724), zabibu (338,101), minazi (75,000), viazi (278,155), miwa (4,543) na migomba (10,070) imezalishwa na kusambazwa kwa wakulima katika mikoa ya Songwe, Kagera, Kilimanjaro, Njombe, Iringa, Tanga, Morogoro, Kigoma, Tabora na Mbeya. Vilevile, pingili za muhugo 4,438,170 zimezalishwa na kusambazwa kwa wakulima 267,145 katika mikoa ya Mara, Morogoro, Pwani, Mwanza, Geita, Kigoma, Katavi, Tabora, Singida, Mtwara, Lindi na Ruvuma.

Picha Na.3: *Kitalu cha Miche ya Chikichi katika shamba la mbegu Msimba - Morogoro*

68. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuimarisha uzalishaji na upatikanaji wa mbegu bora nchini kwa kuendelea kuiwezesha ASA kujenga na kukamilisha miundombinu ya umwagiliaji yenye jumla ya hekta 3,304.8 ifikapo mwaka 2025 katika mashamba yote ya mbegu ya ASA ya Kilimi (hekta 300), Msimba (hekta 400), Bugaga (hekta 100), Mbozi (hekta 400), Luhafwe (hekta 400), Dabaga (hekta 300), Namtumbo (hekta 500), Arusha (hekta 100), Kilangali (hekta 300), Mazizi (hekta 4.8), Msungura (hekta 100) na Mwele (hekta 400). Aidha, ilipanga kuiwezesha ASA kununua vitendea kazi vikiwemo matrekta kumi (10) na zana zake.

69. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa ASA imeendelea kutekeleza miradi ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji yenye ukubwa wa hekta 805.5 iliyopangwa katika mwaka 2022/2023 na hekta 795 zilizopangwa katika mwaka 2023/2024.

70. Hadi Aprili, 2024 utekelezaji umefikia hatua zifuatazo:-

i. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji wa hekta 220 kati ya 400 katika shamba la Kilimi umekamilika. Aidha, ukamilishaji wa eneo la hekta 180 katika shamba hilo unaendelea;

ii. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika shamba la Arusha (hekta 200) umefikia asilimia 55;

iii. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika Shamba la Msimba (hekta 200) umefikia asilimia 45;

iv. Ujenzi wa bwawa lenye ujazo wa lita milioni 45 katika shamba la mbegu Arusha umekamilika;

v. Ujenzi wa bwawa lenye ujazo wa lita milioni 45 katika shamba la Msimba umefikia asilimia 70; na

vi. Uwekaji wa miundombinu ya umwagiliaji kwa njia ya matone katika shamba la Tengeru lenye ukubwa wa hekta 5.5 umekamilika;

vii. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika shamba la Namtumbo (hekta 300) utekelezaji upo katika hatua ya kumpata mshauri elekezi; na

viii. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya Mbozi (hekta 100), Arusha (hekta 100) na Msimba (hekta 100) utekelezaji upo katika hatua za kusaini mkataba.

71. ***Mheshimiwa Spika,*** pia, ASA imeendelea na upembuzi yakinifu kwa ajili ya kutekeleza miradi ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya mbegu yenye ukubwa wa hekta 3,000. Mashamba hayo ni Mwele (hekta 500), Namtumbo (hekta 900), Kilimi (hekta 200), Msungura (hekta 100), Mbozi (hekta 500) na Msimba (hekta 800). Hadi Aprili, 2024 utekelezaji wa ujenzi wa miundombinu upo katika hatua ya tathmini ya kumpata mshauri elekezi.

72. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ilipanga kuiwezesha ASA kujenga ghala katika mashamba ya Arusha, Mbozi, Namtumbo, Msungura na Kilangali; kununua na kufunga mitambo miwili (2) ya kuchakata mbegu katika mashamba ya mbegu ya Mbozi na Namtumbo; na kulipa fidia ya mashamba mapya ya mbegu ya Tanganyika (Luhafwe), Namtumbo na Chalinze (Msungura na Mazizi). Hadi Aprili, 2024 taratibu za manunuzi ya wakandarasi kwa ajili ya ujenzi wa ghala la Arusha zimefikia hatua ya kusaini mkataba na mshauri elekezi. Aidha, taratibu za ununuzi wa mitambo miwili (2) ya kuchakata mbegu katika mashamba ya mbegu ya Mbozi na Namtumbo zipo katika hatua ya tathmini.

73. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuzuia uvamizi wa mashamba ya mbegu, ASA imekamilisha ujenzi wa uzio katika mashamba ya Msimba – Kilosa (hekta 2,600) na Kilimi – Nzega (hekta 1,102). Aidha, ujenzi wa uzio katika shamba la Arusha (hekta 600) utekelezaji upo katika hatua ya tathmini ya kumpata mkandarasi. Pia, ASA imenunua magari matatu (3), pikipiki nne (4), mashine za kupandia mpunga mbili (2) na matrekta mapya tisa (9) na zana zake kwa ajili ya kurahisisha shughuli za uzalishaji katika mashamba ya mbegu.

74. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia ASA ilipanga kuendelea kufungua maeneo mapya katika mashamba ya Mwele (hekta 300), Luhafwe (hekta 400), Msimba (hekta 300), Kilimi (hekta 200), Namtumbo (hekta 200) na Mbozi (hekta 200). Hadi Aprili 2024, jumla ya hekta 1,619 sawa na asilimia 101.2 ya lengo zimefunguliwa katika mashamba ya mbegu ya Kilimi (hekta 260), Namtumbo (hekta 389), Msimba (hekta 540), Dabaga (hekta 100) na Mwele (hekta 330). Eneo hili litaongeza uzalishaji wa mbegu wa takribani tani 3,000 kwa kuipatia sekta binafsi. Vilevile, utumiaji wa eneo hilo unaongeza ulinzi dhidi ya uvamizi wa mashamba.

Uthibiti wa Ubora wa Mbegu

75. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Taasisi ya Uthibiti wa Ubora wa Mbegu (Tanzania Official Seed Certification Institute - TOSCI) ilipanga kusimamia majaribio ya utambuzi (Distinctness, Uniformity and Stability - DUS) kwa aina 150 za mbegu; majaribio ya umahiri kwa aina mpya 25 za mbegu; kukagua

mashamba ya mbegu ya umma na binafsi hekta 55,000; maduka 2,220 na ghala 114 za mbegu.

76. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 aina mpya za mbegu 16 zimefanyiwa majaribio ya utambuzi (DUS) na kufaulu. Aina hizo ni mazao ya malisho ya mifugo aina nne (4), mahindi aina mbili (2), soya aina mbili (2), choroko aina nne (4), pilipili hoho aina moja (1), tikiti maji aina moja (1), kabeji aina moja (1) na ngogwe aina moja (1). Pia, jumla ya majaribio ya aina mpya za mbegu 13 yamepandwa na uchukuaji wa taarifa katika maeneo ya majaribio ya TOSCI makao makuu na Kanda ya Kaskazini, Arusha unaendelea. Majaribio hayo ni kwa mazao ya bamia aina moja (1), "butternut" aina moja (1), tango aina moja (1), nyanya aina saba (7) na alizeti aina tatu (3).

77. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kipindi hicho, TOSCI imepanda mbegu kwa ajili ya Majaribio ya Umahiri ya Kitaifa (NPT) ya aina mpya za mbegu yaliyokamilisha taratibu za maombi katika maeneo ya malisho ya mifugo (Uyole-Mbeya), tumbaku (Chunya), mahindi (Milundikwa-Sumbawanga, Mbimba-Mbozi, Mtwango-Njombe, Kilolo, Seatondale-lringa, Gairo- Morogoro) na alizeti (Gairo Morogoro). Vilevile, TOSCI imekagua jumla ya hekta 45,659.3 za mashamba 680 ya mbegu ambapo hekta zote zimekidhi viwango vya ubora wa kanuni bora za kilimo na utenganisho wa mashamba ya mbegu (Isolation Distance) kwa ajili ya uzalishaji wa mbegu bora.

78. ***Mheshimiwa Spika,*** TOSCI imefanya ukaguzi wa maduka ya mbegu 2,097 katika Mikoa ya Tanga, Kilimanjaro, Arusha, Manyara, Tabora, Kigoma, Mwanza, Shinyanga, Mara, Kagera, Iringa, Ruvuma, Njombe, Mbeya, Songwe, Dar es Salaam na Morogoro. Ukaguzi huo umebaini uwepo wa baadhi ya mbegu ambazo hazijafanyiwa vipimo vya ubora, mbegu zilizoingizwa nchini kinyume cha sheria na mbegu ambazo zimepimwa na kukutwa hazina ubora kutokana na utunzaji mbaya. Aidha, mbegu hizo zimeteketezwa na wahusika kufikishwa kwenye vyombo vya sheria.

79. Kadhalika, ili kuimarisha ubora wa mbegu TOSCI imechukua jumla ya sampuli 1,131 za mbegu na kufanya vipimo katika maabara za TOSCI. Kati ya hizo, sampuli 978 sawa na asilimia 86.47 zilifaulu na sampuli 61 sawa na asilimia 5.40 hazikufaulu. Aidha, sampuli 92 sawa na asilimia 8.13 zinaendelea kufanyiwa vipimo vya maabara.

80. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuboresha shughuli za uthibiti na udhibiti ubora wa mbegu, TOSCI imeanzisha mfumo wa kielektroniki *TOSCI Online Application System* (TOAS) ambao unawezesha huduma zote kutolewa kupitia mfumo huo zikiwemo, usajili wa wauzaji wa mbegu bora, ukaguzi wa mashamba ya mbegu, vibali vya kuagiza na kuuza mbegu bora, kuomba lebo na vipimo vya maabara. Hadi Aprili, 2024 vibali 1,937 vimetolewa kupitia mfumo huo kwa vituo vya utafiti na kampuni za uzalishaji na uuzaji wa mbegu kwa ajili ya kuagiza tani 16,710.93 za mbegu kutoka nje ya nchi. Pia, vibali 70 vya kuuza mbegu tani

3,065 nje ya nchi zenye thamani ya Shilingi Bilioni 67.43 vimetolewa na wauzaji wa mbegu bora 6,617 wamesajiliwa.

81. Vilevile, katika kupunguza udanganyifu wa wafanyabiashara wanaouza mbegu zisizo na ubora nchini, TOSCI imeanzisha huduma ya utoaji wa lebo za kielektroniki ambapo hadi Aprili 2024, jumla ya lebo 13,240,899 zimetolewa.

82. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha miundombinu ya uthibiti na udhibiti wa mbegu, TOSCI imetekeleza yafuatayo:-

i. Kukamilisha ujenzi wa maktaba ya rejea za nasaba za mimea (Genetic Reference Library) kwa ajili ya kutunzia taarifa za vinasaba vya aina mbalimbali za mimea ya mazao; na
ii. Kukamilisha ujenzi wa jengo la kuhifadhia mbegu za rejea katika hali ya ubaridi (Coldroom Building) lililopo TOSCI Makao Makuu; na
iii. Kukamilisha ukarabati wa maabara na Ofisi za Kanda ya Nyanda za Juu Kusini zilizopo Njombe kwa ajili kuimarisha huduma za upimaji wa ubora wa mbegu kwa wazalishaji wa mbegu katika Kanda ya Nyanda za Juu Kusini.

83. ***Mheshimiwa Spika,*** maabara kuu ya mbegu ya Taifa iliyopo katika Mkoa wa Morogoro imehuishiwa ithibati ya ISTA (International Seed Testing Association) ambayo imewezesha kujumuishwa kwa makundi muhimu ya mazao yanayozalishwa nchini. Makundi hayo ni mazao ya nafaka, jamii ya mikunde, mbogamboga na mazao mengineyo. Vilevile, TOSCI

imejiunga na makundi muhimu ya Skimu za Mbegu za Organization for Economic Cooperation and Development - OECD ambazo ni za mazao ya nafaka, mahindi, mtama na uwele, mbogamboga, malisho na mikunde na mazao ya mafuta na nyuzi. Hatua hiyo, itawezesha Tanzania kufanya biashara ya mbegu kimataifa na kuliongezea taifa fedha za kigeni.

84. Kadhalika, ili kuhakikisha wazalishaji na wafanyabiashara wa mbegu wanazingatia Sheria na Kanuni, TOSCI imetoa mafunzo kuhusu sheria na kanuni za mbegu pamoja na uthibiti na udhibiti wa ubora wa mbegu kwa wafanyabiashara 302 wa mbegu. Pia, imetoa mafunzo kwa wakulima 200 kuhusu uzalishaji wa mbegu kwa mfumo wa Ubora wa Mbegu Uliobainishwa na Mkulima (UMBEGU).

4.1.3 Uwekezaji kwenye Huduma za Ugani

85. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni 15 zilitengwa kwa ajili ya kuimarisha huduma za ugani nchini. Kazi zilizopangwa katika mwaka 2023/2024 ni kununua na kusambaza magari 55, visanduku vya ugani 4,000, sare 4,000, *soil scanner* 45 na vishikwambi 1,500 na kusambaza kwa maafisa ugani ili kuongeza ufanisi wa utoaji huduma za ugani kwa wakulima.

86. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 Wizara imenunua vishikwambi 4,446 sawa na asilimia 296.4 ya lengo. Kati ya hivyo vishikwambi 946 vimesambazwa katika mikoa ya Dar es Salaam, Pwani na Tanga kwa ajili ya ukusanyaji wa takwimu na taarifa za kilimo

(ARDS) na usambazaji unaendelea. Vilevile, leseni za kudumu 143 zimenunuliwa ili kuwezesha vifaa vya kupima afya udongo (soil scanner) kufanya kazi iliyokusudiwa. Aidha, Wizara imenunua na kusambaza visanduku vya ugani 1,000 kwa maafisa ugani kilimo 1,000 katika mikoa ya Mbeya, Songwe, Njombe, Iringa, Ruvuma, Rukwa na Katavi sawa na asilimia 25 ya lengo. Kadhalika, magari 51 na pikipiki 550 kwa ajili ya maafisa ugani ngazi ya Mkoa na Halmashauri yamelipiwa na Wakala wa Manunuzi ya Serikali anakamilisha taratibu za manunuzi.

87. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imetoa mafunzo kuhusu matumizi ya vifaa vya kupima afya ya udongo kwa Maafisa Ugani 497 kutoka katika mikoa 26 nchini. Mafunzo hayo yamewezesha jumla ya wakulima 12,737 kupima sampuli 8,339 za udongo kutoka kwenye mashamba yao kwa kutumia *soil scanners* na kupatiwa hati za matokeo ya afya ya udongo za mashamba yao.

88. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ilipanga kuimarisha Mfumo wa M-Kilimo na matumizi ya Kituo cha Huduma kwa Wateja ili kuwawezesha wadau kupata huduma kupitia ujumbe mfupi, mitandao ya kijamii na barua pepe, kuwezesha na kusimamia matumizi sahihi ya vitendea kazi zikiwemo pikipiki pamoja na kukarabati vituo sita (6) vya rasilimali za kilimo vya Kata (WARCs) katika Mikoa ya Kigoma, Pwani, Lindi, Morogoro, Simiyu na Tanga.

89. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kukiwezesha kituo cha Huduma kwa Wateja kufanya kazi kwa muda wa siku saba (7) za wiki kuanzia saa

1:30 asubuhi hadi saa 4:00 usiku ambapo hadi Aprili, 2024 kituo hicho kimepokea simu 21,754 za wadau kuhusu vibali vya kusafirisha mazao, mbolea ya ruzuku, visumbufu vya mazao na uendelezaji wa mazao ya kilimo. Vilevile, Wizara imeendelea kuimarisha mfumo wa ufuatiliaji wa matumizi sahihi ya pikipiki katika utoaji wa huduma kwa wakulima. Aidha, taratibu za manunuzi ya mkandarasi kwa ajili ya kukarabati vituo sita (6) vya rasilimali za kilimo vya Kata katika Mikoa ya Kigoma, Pwani, Lindi, Morogoro, Simiyu na Tanga zipo katika hatua ya kusaini mkataba.

Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa ya Nanenane

90. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuimarisha viwanja viwili (2) vya maonesho ya kilimo vya John Mwakangale (Mbeya) na Nzuguni (Dodoma) kuwa na hadhi ya Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa. Hadi Aprili, 2024, upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika viwanja vya John Mwakangale na Nzuguni umekamilika ambapo ramani na mchoro vimeandaliwa kwa ajili ya kuanza taratibu za ujenzi.

91. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuwezesha upatikanaji wa teknolojia za kisasa za kilimo, Wizara imeratibu Maonesho ya Kimataifa na Sikukuu za Wakulima – Nanenane ya mwaka 2023 yaliyofanyika katika Viwanja vya John Mwakangale Jijini Mbeya. Katika maonesho hayo, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan alizindua ugawaji wa seti ya vifaa vya kupima afya ya

udongo (soil scanner, kompyuta, *printer*, *lamination* mashine na vishikwambi) kwa Maafisa Ugani.

92. Vilevile, Mheshimiwa Rais alizindua mpango wa kuchimba visima kwa wakulima wadogo kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji katika eneo lenye ukubwa wa ekari 2.5. Kadhalika, alizindua ugawaji wa vifaa vya kutengeneza vihenge vya chuma kwa vijana 420 wa Tanzania bara na Visiwani na ghala 14 za kuhifadhi nafaka zilizojengwa chini ya Mradi wa Kudhibiti Sumukuvu Tanzania (TANIPAC). Aidha, katika maonesho hayo tuzo kwa watafiti bora watano (5) na Mikoa mitano (5) iliyoongoza kwa uzalishaji wa mazao ya chakula zilitolewa.

Picha Na.4: *Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan akizindua ugawaji wa Vifaa vya Ugani (Extension KIT) kwa Maafisa Ugani Katika Siku ya Kilele cha Maadhimisho ya Maonesho ya Kimataifa ya Kilimo ya NaneNane ya mwaka 2023.*

Mafunzo ya Kilimo

93. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024, ilipanga kudahili wanafunzi 3,000 katika ngazi ya Astashahada ya Awali, Astashahada na Stashahada za kilimo. Kati ya hao, wanafunzi 2,500 watagharamiwa mafunzo kwa vitendo katika Halmashauri na Wilaya ili kuwajengea uzoefu wa kufanya kazi shambani na kuwawezesha kuajiriwa na kujiajiri. Vilevile, Wizara ilipanga kuwawezesha vijana 260 waliohitimu katika vyuo vya Kilimo hapa nchini kupata mafunzo ya kilimo katika mashamba makubwa nchini Israel. Kadhalika, Wizara ilipanga kugharamia mafunzo ya muda mrefu na mfupi ya watumishi 22 katika vyuo vya ndani kwa lengo la kuwaongezea maarifa na ujuzi wa kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi.

94. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 Wizara imedahili wanafunzi 3,372 (Astashahada ya Awali 1,279; Astashahada 1,164; na Stashahada 929) katika Vyuo 14 vya Mafunzo ya Kilimo vya Umma katika fani za Kilimo. Udahili umeongezeka kutokana na ukarabati wa miundombinu ya vyuo na kuwezesha upatikanaji wa vifaa vya kufundishia na kujifunzia. Aidha, jumla ya wanafunzi 2,400 wa stashahada na astashahada wanatarajiwa kuanza mafunzo kwa vitendo Mei, 2024 katika Halmashauri na viwanda kuendana na mpango wa programu ya mafunzo katika mwaka 2023/2024. Aidha, vijana 258 wanaendelea kupata mafunzo ya kilimo nchini Israel ili kuwawezesha kujiajiri na kutoa huduma na ushauri kwa wakulima kwa vitendo watakaporejea nchini.

95. ***Mheshimiwa Spika,*** watumishi nane (8) wa shahada ya uzamili na mmoja (1) wa shahada ya kwanza wanaendelea na masomo katika Chuo Kikuu cha Sokoine cha Kilimo (Sokoine University of Agriculture – SUA) na Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini. Kadhalika, Wizara kwa kushirikiana na Shirika la Kilimo Endelevu Tanzania (Sustainable Agriculture Tanzania - SAT) imetoa mafunzo ya mbinu za ufundishaji kwa wakufunzi 124 yaliyolenga kuimarisha ubora wa elimu na kuwezesha wakufunzi kutoa mafunzo bora kwa wanafunzi na wakulima; mafunzo ya utungaji mitihani kwa wakufunzi 63 na mafunzo ya saikolojia na ushauri kwa walezi wa wanafunzi 56.

96. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ilipanga kukarabati na kujenga miundombinu ya Vyuo sita (6) vya MATI Uyole, KATRIN, Inyala, Igurusi, Mtwara, Mlingano pamoja na Vituo vinne (4) vya Mafunzo kwa Wakulima vya Bihawana, Mkindo, Themi na Ichenga na kuvipatia Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Mlingano, HORTI Tengeru, Inyala, Maruku, Mubondo, Mtwara, Bihawana FTC, Ichenga FTC na Mkindo FTC vifaa vya kufundishia na kujifunzia.

97. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 wakandarasi kwa ajili ya ukarabati na ujenzi wa baadhi ya miundombinu katika Vyuo vya Kilimo vya Uyole, KATRIN, Inyala, Igurusi, Mtwara, Mlingano pamoja na vituo vya Mafunzo ya Wakulima vya Bihawana, Mkindo, Themi na Ichenga wamepatikana. Vilevile, ununuzi wa magari matatu (3), matrekta matatu (3), vifaa vya TEHAMA na samani upo katika hatua mbalimbali za manunuzi.

98. Kadhalika, Wizara ilipanga kuendelea kushirikiana na SAT kupitia Mradi wa Kuwezesha Utekelezaji wa Mitaala Katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Awamu ya Pili kuandaa vitini vitatu (3) vya kufundishia moduli za kilimo; kuandaa vitabu vitatu (3) vya kiada kuhusu Kilimo Hai, Jinsia katika Kilimo na Utunzaji wa Mazingira; kuandaa miongozo mitatu (3) ya mafunzo kwa vitendo kwa ajili ya kufundishia moduli za Kilimo Hai, Jinsia katika Kilimo na Utunzaji wa Mazingira; na kutoa mafunzo rejea kwa wakufunzi kulingana na mahitaji yatakayoibuliwa.

99. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 vitini vitatu (3) vinavyohusu huduma za ugani, utunzaji wa udongo na maji na masoko ya kilimo vimeandaliwa ambapo nakala 1,800 zimechapishwa kwa ajili ya usambazaji katika vyuo vya mafunzo ya kilimo. Aidha, uandaaji wa vitabu vitatu (3) vya kiada kuhusu Kilimo Hai, Jinsia katika Kilimo na Utunzaji wa Mazingira unaendelea.

4.1.4 Kuanza kujenga nyumba za maafisa ugani

100. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuanza kujenga nyumba za Maafisa ugani ili kusogeza huduma za ugani karibu na wakulima na kurahisisha utoaji wa ushauri wa kitalaam wa kilimo. Hadi Aprili, 2024 mchoro wa nyumba za Maafisa Ugani umekamilika na taratibu za ujenzi wa nyumba 50 katika Halmashauri 46 zilizopo kwenye mikoa 18 nchini zimeanza.

4.1.5 Upimaji wa afya ya udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu

101. ***Mheshimiwa Spika***, jumla ya Shilingi Bilioni 174.3 zilitengwa kwa ajili ya kutoa ruzuku ya mbolea na kupima afya ya udongo katika mashamba mapya 30 yenye ukubwa wa hekta 200,000 katika mikoa ya Pwani (hekta 60,000), Morogoro (hekta 50,000), Njombe (30,000), Songwe (hekta 30,000) na Tanga (hekta 30,000).

Upimaji wa afya ya udongo

102. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi Aprili 2024, mashamba yenye ukubwa wa hekta 438,666.86 yamepimwa afya ya udongo katika mikoa ya Tanga (hekta 116,610.16), Manyara (hekta 125,645.59), Simiyu (hekta 11,070) na mashamba ya BBT (hekta 136,186.11). Pia, hekta 49,155 za mashamba ya wakulima walipimiwa afya ya udongo kwa kutumia *soil scanners* nchi nzima kwa lengo la kubaini upatikanaji wa virutubishi katika ardhi ya kilimo. Matokeo ya upimaji wa afya ya udongo hususan kuhusu upatikanaji wa virutubishi kwenye udongo yaliwasilishwa kwa wakulima na kutoa mapendekezo ya aina ya mbolea na mazao yanayofaa kuzalishwa katika maeneo husika.

Picha Na.5: *Wataalam wa Wizara ya Kilimo wakipima afya udongo wilaya ya Bukoba katika Mkoa wa Kagera*

Ruzuku ya Mbolea

103. ***Mheshimiwa Spika***, katika mwaka 2023/ 2024, Wizara ilipanga kuendelea kuratibu upatikanaji na usambazaji wa mbolea nchini kwa kutoa ruzuku ya mbolea kwa wakulima. Hadi Aprili, 2024 upatikanaji wa mbolea umefikia tani 1,052,218.4 ikilinganishwa na tani 819,442 mwaka 2022/2023 sawa na asilimia 123.95 ya makadirio ya mahitaji ya mbolea ya tani 848,884 kwa mwaka. Upatikanaji huo umetokana na tani 114,223 zilizozalishwa ndani ya nchi, tani 611,651.4 zilizoingizwa kutoka nje ya nchi na tani 326,344 bakaa ya msimu wa 2022/2023 (**Jedwali Na.**

7). Aidha, tani 471,839.9 zenye thamani ya ruzuku ya Shilingi 136,495,898,332 zimesambazwa kwa wakulima kupitia mpango wa ruzuku ambapo tani 92,134.65 zenye thamani ya Shilingi Bilioni 13.7 zimetolewa kama ruzuku kwenye zao la tumbaku.

Jedwali Na. 7: Upatikanaji wa Mbolea nchini mwaka 2023/2024 (Tani)

Aina ya Mbolea	Bakaa Msimu 2022/2023	Uzalishaji wa Ndani	Uagizaji Kutoka Nje	Jumla ya Upatikanaji	Mahitaji ya Mbolea 2023/2024
UREA	49,824	0	200,166	249,990	230,429
DAP	90,495	0	54,498	144,993	176,227
NPKs	34,365	512	90,860	125,737	134,315
CAN	36,013	0	97,986	133,999	116,719
SA	17,300	0	111,852	129,152	58,407
Fomi	12,732	41,046	0	53,778	11,434
Minjingu	16,780	28,856	0	45,636	9,498
TSP	0	0	3,200	3,200	6,946
MoP	1,968	0	16,365	18,333	13,333
NPS	28,651	0	0	28,651	26,878
NPSZn	32,820	0	0	32,820	20,895
Other N	1,590	2,662	15,090	19,342	10,979
Lime	305	8,628	0.2	8,933	1,100
Dolomite	4	2,762	0	2,766	3,000
Gypsum	0	512	0.2	512	2,089
Other Fertilizers	3,497	29,245	21,634	54,376	26,635
Jumla	**326,344**	**114,223**	**611,651.4**	**1,052,218.4**	**848,884**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2024*

104. ***Mheshimiwa Spika***, uzalishaji wa ndani wa tani 114,223 umetokana na uzalishaji wa viwanda vya ndani kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 8**. Vilevile, kiwanda cha kuchanganya mbolea cha ITRACOM kimesimika mitambo itakayokuwa na uwezo wa kuzalisha tani 800,000 za mbolea kwa mwaka. Aidha, kiwanda hicho kikikamilika kitakuwa na uwezo wa kuzalisha mbolea tani 1,000,000 kwa mwaka.

Jedwali Na. 8: Uzalishaji wa Mbolea Ndani ya Nchi mwaka 2023/2024

Na.	Jina la Kampuni	Tani
1	ITRACOM	41,046
2	Minjingu	28,856
3	YARA	26,305
4	ABM	6,836
5	ETG	4,535
6	Dodoma Cement	4,190
7	Keen feeders	1,082
8	HSSL	850
9	Mtali	245
10	Sianga	170
11	Input Agri	54
12	Amka	20
13	Fahari	15
14	Juanco	11
15	Farm Access	8
Jumla		**114,223**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2024*

Usajili wa wakulima na wafanyabiashara wa mbolea

105. ***Mheshimiwa Spika***, katika kurahisisha usambazaji wa mbolea kwa wakulima nchini, Wizara ya Kilimo imeongeza idadi ya waingizaji wakubwa wa mbolea kutoka 28 mwaka 2022/2023 hadi 31 mwaka 2023/2024; mawakala wadogo 3,265 mwaka 2022/2023 hadi 3,500 mwaka 2023/2024; na kusajili vyama vya ushirika 776 kwa ajili ya kuwa mawakala wa kusambaza mbolea. Pia, ghala 987 zenye uwezo wa kuhifadhi tani 458,610 zimeainishwa nchini kwa ajili ya kuhifadhi mbolea.

106. Vilevile, Wizara kupitia TFRA ilipanga kuendelea na usajili wa wakulima katika mfumo wa kidigiti ili kuwa na uhakika wa takwimu na taarifa za

wakulima na hivyo kuiwezesha Serikali kupanga mipango sahihi ya kuendeleza kilimo nchini; kutoa mafunzo ya ukaguzi wa ubora wa mbolea; kusajili aina mpya za mbolea na visaidizi vyake 85; na kutoa leseni 2,100. Hadi Aprili, 2024 wakulima 3,910,556 wamesajiliwa kwenye kanzidata https://ruzuku.tfra.go.tz. Usajili huo utakamilika kwa kuchukua *coordinates* (GPS) za mashamba ya wakulima wadogo na mkulima kupatiwa hati ya shamba lake.

107. Vilevile, TFRA imetoa mafunzo kuhusu ukaguzi wa ubora wa mbolea kwa wataalam 20 katika Mikoa ya Tabora, Mbeya Mtwara, Kilimanjaro, Manyara, Singida, Morogoro, Kigoma, Simiyu, Dodoma, Njombe, Lindi na Dar es Salaam ili kuimarisha shughuli za udhibiti na ukaguzi wa mbolea. Pia, TFRA imesajili aina mpya za mbolea na visaidizi vyake 50 na imetoa vibali 339 vya kuagiza mbolea nje ya nchi.

108. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024, ilipanga kuiwezesha Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC) kiasi cha Shilingi Bilioni 40 kama mtaji na kuufanya mtaji wake kuwa Shilingi Bilioni 46 kwa ajili ya kununua mbolea na kununua ardhi ya kujenga kiwanda cha kuchanganya mbolea (Blending Facilities) kwa kushirikiana na Sekta Binafsi.

109. ***Mheshimiwa Spika***, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara imetekeleza yafuatayo:-

i. Kuiwezesha TFC kiasi cha Shilingi Bilioni 40 kwa ajili ya ununuzi wa tani 25,000 na kusambazwa

kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku katika mikoa 26 hapa nchini;

ii. Kuendelea kukamilisha taratibu za ununuzi wa mbolea tani 50,000 zenye thamani ya Shilingi Bilioni 70 kupitia Mradi wa Kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo (TAISP);

iii. Kuiwezesha TFC kununua na kusambaza jumla ya tani 4,000 za mbolea ya kupandia baada ya kuingia makubaliano ya usambazaji wa mbolea na Kampuni ya OCP AFRICA;

iv. Kupata eneo lenye ukubwa wa ekari 14 katika Wilaya ya Kisarawe na ekari tano (5) eneo la Bandari Kavu Kwala katika Mkoa wa Pwani kwa ajili ya ujenzi wa ghala la kuhifadhi pembejeo za kilimo;

v. Kununua magari matano (5) kwa ajili ya usimamizi wa biashara ya pembejeo;

vi. Kufungua vituo vipya vya mauzo katika mikoa ya Iringa, Kilimanjaro, Kigoma, Singida, Mara, Tanga, Manyara, Morogoro, Ruvuma na Katavi; na

vii. Kuingia makubaliano ya usambazaji wa mbolea na Vyama vya Ushirika 29 na Mawakala wa pembejeo 500 kwa ajili ya kusambaza mbolea.

Picha Na. 6: *Mbolea iliyoagizwa na Kampuni ya Mbolea Tanzania TFC kutoka nje ya nchi ikishushwa kwenye Meli katika bandari ya Dar es Salaam na kupakiwa kwenye Lori kwa ajili ya kusambazwa kwa wakulima*

110. Kadhalika, Wizara imelipa madeni yenye thamani ya kiasi cha Shilingi Bilioni 42.38 kwa mawakala wa pembejeo za kilimo kwa msimu wa 2015/2016. Pia, Serikali imelipa Shilingi 22,098,632,846.30 ikiwa ni sehemu ya Shilingi 78,410,372,041.60 ya madeni ya wazabuni wa pamba yaliyohakikiwa na kukubaliwa mwaka 2023/2024.

Upatikanaji wa Viuatilifu na Udhibiti wa Visumbufu vya Mazao

Viuatilifu

111. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu (Tanzania Plant Health and Pesticide Authority – TPHPA) ilipanga kununua viuatilifu lita 101,000 kwa ajili ya kudhibiti viwavijeshi, kweleakwelea, nzige, nzi wa matunda na panya; kusavei na kuainisha maeneo ya mazalia ya visumbufu vya mazao na mimea na kudhibiti visumbufu; na kuimarisha udhibiti wa ubora wa viuatilifu vinavyozalishwa nchini na vinavyoingizwa kutoka nje ya nchi.

112. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 zabuni ya ununuzi wa lita 108,020 za viuatilifu imetangazwa kwa ajili ya udhibiti wa visumbufu vya nzige (lita 4,000), kweleakwelea (lita 12,000), viwavijeshi (lita 90,000) na nzi wa matunda (lita 2,020). Aidha, kupitia Bodi ya Pamba Tanzania kwa kushirikiana na Vyama Vikuu vya Ushirika imeratibu ununuzi wa viuatilifu vya pamba chupa/ekapaki 16,500,000 vyenye thamani ya Shilingi Bilioni 82 na kusambazwa kwa wakulima.

113. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia TPHPA kwa kushirikiana na Shirika la kudhibiti Nzige wa Jangwani (DLCO – EA) imedhibiti malalo na mazalia ya kwelea kwelea katika Halmashauri za Kibaha, Chalinze, Babati, Mlimba, Kondoa, Kongwa, Mbarali na Chamwino na kuokoa tani 42.35 za mazao ya mtama, mpunga na alizeti katika eneo lenye jumla ya hekta

809. Vilevile, TPHPA kwa kushirikiana na Shirika la Kimataifa la Udhibiti wa Nzige Wekundu (International Red locust Control Organisation for Central and Southern Africa – IRCO - CSA) imedhibiti nzige katika bonde la mto Malagarasi katika eneo lenye ukubwa wa hekta 1,800.

114. Vilevile, imedhibiti nzige (tree locust) kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 1,248 katika Wilaya ya Mpwapwa. Kadhalika, TPHPA imedhibiti milipuko ya viwavijeshi vamizi katika eneo la uzalishaji lenye ukubwa wa hekta 24,600 katika Halmashauri za Arusha, Mbogwe, Makete, Kilindi, Kondoa, Kongwa, Lushoto, Liwale, Mpwapwa, Ludewa, Ruangwa, Babati mji, Mbulu, Njombe, Singida, Nkasi, Mpanda, Kilosa, Chamwino, Madaba, Kyela, Meru na Iramba. Aidha, TPHPA imedhibiti milipuko ya panya katika mikoa ya Morogoro, Pwani, Tanga, Dodoma, Mtwara, Lindi, Manyara, Kigoma na Arusha katika kaya 602,644 na kuokoa hekta 97,217 za mazao ya wakulima.

115. Kadhalika, kupitia Bodi ya Korosho Tanzania kwa kushirikiana na Vyama Vikuu vya Ushirika, Serikali imeratibu ununuzi wa viuatilifu lita 2,679,520 na salfa tani 65,539.6 vyenye thamani ya Shilingi Bilioni 189 na kusambazwa kwa wakulima. Pia, kupitia Bodi ya Tumbaku Tanzania na Vyama Vikuu vya Ushirika imeratibu ununuzi wa viuatilifu vya zao la tumbaku Deltamethrin chupa 3,490,050, Imidacloprid pakti 1,661,929 na Flumetralin lita 166,193 zenye thamani ya Shilingi 27,630,472,800.

116. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Mradi wa Kuimarisha Huduma za Afya ya Mimea na kuhakikisha Usalama wa Chakula nchini Tanzania (Strengthening Plant Health Services in Tanzania for Enhanced Food Safety - STREPHIT) imewezesha upatikanaji wa magari nane (8), pikipiki 19, vishikwambi 41, kompyuta za mezani 34 na majokofu 17 kwa ajili ya kuimarisha ukaguzi na udhibiti wa visumbufu vya mimea na mazao.

117. Vilevile, kwa kushirikiana na wadau wa kilimo imenunua ndege nyuki 63 kwa ajili ya kuimarisha ukaguzi na udhibiti wa visumbufu vya mazao nchini. Ndege nyuki hizo zikijumuishwa na zilizonunuliwa na Bodi ya Pamba Tanzania na TPHPA kwa mwaka 2022/2023 zinafikia jumla ya ndege nyuki 103. Aidha, awamu ya kwanza ya ununuzi wa ndege maalum kwa ajili ya udhibiti wa milipuko ya visumbufu vya mimea na mazao imefikia hatua ya kuwapata watengenezaji wa ndege hiyo na mkataba wa ununuzi umefikia hatua ya upekuzi.

4.1.6 Ujenzi na Ukarabati wa Miundombinu ya Umwagiliaji

118. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni 361.5 zilitengwa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi 780 ya umwagiliaji ambapo miradi hiyo ilikuwa ni kukamilisha miradi 133 iliyoanza mwaka 2022/2023 na kuanza utekelezaji wa miradi 647 iliyopangwa katika mwaka 2023/2024. Kati ya miradi 133 iliyoanza mwaka 2022/2023, 69 ni miradi ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji inayohusisha skimu mpya (25), ukarabati

wa skimu (30) zenye jumla ya hekta 95,005 na ujenzi wa mabwawa (14) yenye mita za ujazo 131,535,000. Aidha, miradi 64 ni ya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu 42 na mabonde ya kimkakati 22.

119. ***Mheshimiwa Spika***, Aidha, katika mwaka 2023/2024, Tume ilipanga kuanza utekelezaji wa miradi 647 inayohusisha:-

a) Ujenzi na ukarabati wa skimu 46 (skimu mpya 28 - hekta 69,505 na kukarabati skimu 18 - hekta 40,497) zenye jumla ya hekta 110,002;
b) Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde ya kimkakati;
c) Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina pamoja na kuanza ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba makubwa ya pamoja sita (6) yenye jumla ya hekta 79,518.46 kupitia programu ya BBT katika mikoa ya Kigoma, Mbeya, Kagera, Njombe, Singida na Dodoma;
d) Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu mpya 240;
e) Mapitio ya upembuzi yakinifu na usanifu wa skimu 255 za kukarabati zenye ukubwa wa hekta 290,095; na
f) Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa mabwawa mapya 100 pamoja na kuanza ujenzi wa mabwawa hayo yenye takribani mita za ujazo 936,535,700.

Picha Na.7: *Ujenzi wa tuta la bwawa katika Mradi wa Umwagiliaji - Membe Dodoma*

120. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 jumla ya miradi 231 kati 780 iliyopangwa kwa mwaka 2022/2023 na 2023/2024 imeendelea kutekelezwa. Kwa miradi iliyoanza 2022/2023, miradi 20 kati ya 25 ya ujenzi wa skimu mpya utekelezaji wake umefikia wastani wa asilimia 40; miradi 29 kati ya 30 ya ukarabati wa skimu za umwagiliaji utekelezaji wake umefikia wastani wa asilimia 35; na ujenzi wa mabwawa 14 ya umwagiliaji unaendelea ambapo utekelezaji wake umefikia wastani wa asilimia 50.

Utekelezaji wa miradi ni kama unavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 1, 2 na 3.**

121. Vilevile, upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde matano (5) kati ya 22 umekamilika sawa na asilimia 23 ya lengo. Mabonde hayo ni Mkomazi (hekta 3,140), Kasinde (hekta 15,000), Umba (hekta 5,560), Mtambo (hekta 7,000) na Lukuledi (4,680). Aidha, upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mabonde 17 ya kimkakati yaliyobaki unaendelea kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 4.**

122. Kadhalika, upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu 15 kati ya skimu 42 zilizopangwa sawa na asilimia 33 umekamilika. Skimu hizo ni Legeza mwendo (Kalambo-hekta 5,500), Kisese (Kondoa-hekta 3,000), Nyamgongwa (Geita-hekta 2,000), Nyanzwa (Kilolo-hekta 9,000), Igaka-Bundala (Sengerema-hekta 3,000), Mgambalenga (Kilolo-hekta 3,000), Mangalali (Iringa-hekta 750), Luganga/ Magozi/Mkombilenga (Iringa-hekta 2,500), Lipuli (Iringa -hekta 560), Rudewa (Kilosa -hekta 1,000), Itipingi (Njombe -hekta 162), Arusha Chini (Nanyamba -hekta 120), Yongoma- Ndungu (Same-hekta 2,000) na Tyme Masagi (hekta 2,100). Aidha, upembuzi yakinifu na usanifu katika skimu 28 zilizobaki unaendelea kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 5.**

123. ***Mheshimiwa Spika***, utekelezaji wa miradi iliyopangwa katika mwaka 2023/2024 ni kama ifuatavyo :-

i. Ujenzi wa skimu mpya tisa (9) kati ya skimu 28 zilizopangwa umeanza sawa asilimia 32.1 ya lengo. Skimu hizo ni Nanganga (Ruangwa), Rutamba (Lindi), Itipingi (Njombe), Nambalapi (Ruvuma), Mgambalenga (Iringa), Lwafi Katongolo (Nkasi), Msange (Singida), Narunyu (Lindi). Aidha, skimu 19 zipo katika hatua mbalimbali za manunuzi kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 6.**

ii. Ukarabati wa skimu tatu (3) za Ndungu (Same), Naming'ong'o (Momba) na Kihurio (Same) kati ya skimu 18 zilizopangwa sawa na asilimia 16.6 ya lengo umeanza kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 7**;

iii. Wakandarasi sita (6) kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya skimu 10 katika mabonde mawili (2) ya kimkakati wamepatikana. Skimu hizo ni Mapalagwe (hekta 1,200), Ndanda (hekta 650), Nanganga (hekta 1,000), Narunyu (hekta 3,499), Kinyope (hekta 200), Rutamba (hekta 300), Chekelei (hekta 2,000), Mtambo (hekta 2,000);

iv. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya pamoja matatu (3) kati ya sita (6) unaendelea; na

v. Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa mabwawa 18 umekamilika, 19 unaendelea na 63 upo katika hatua za kusaini mikataba kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 8**;

vi. Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa skimu mpya 14 zenye jumla ya hekta 14,310 kati ya skimu 240 zilizopangwa umekamilika. Aidha, skimu 226 zilizobaki zipo katika hatua mbalimbali za utekelezaji kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 9**; na

vii. Mapitio ya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ukarabati wa skimu 13 zenye jumla ya hekta 21,150 kati ya skimu 255 yamekamilika. Aidha, skimu 242 zilizobaki zipo katika hatua mbalimbali za utekelezaji kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na.10**.

124. ***Mheshimiwa Spika***, katika kuimarisha Vyama vya Umwagiliaji Tume ilipanga kutoa mafunzo kwa Vyama vya Umwagiliaji 430 vilivyosajiliwa ili kusimamia uendeshaji na matunzo ya skimu za umwagiliaji; kuanzisha na kusajili Vyama vya Umwagiliaji 200; na kuwezesha matumizi ya mfumo wa kielektroniki wa usajili na ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji katika skimu.

125. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 yafuatayo yametekelezwa :-

i. Kusajiliwa kwa vyama vipya vya umwagiliaji 244 na hivyo kufanya vyama vilivyosajiliwa kufikia 730. Hatua hiyo inawezesha kuvitambua vyama hivyo, kurahisisha utoaji wa huduma za umwagiliaji na kuimarisha ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji;

ii. Kutoa mafunzo ya ukusanyaji wa ada za umwagiliaji kwa vyama 333 katika mikoa 25; na

iii. Kukamilika kwa ujenzi wa mfumo wa kielektroniki wa usajili na ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji (NIRC iMIS) ambao unapatikana kupitia kiunganishi cha https://imis.nirc.go.tz. Mfumo huo utawezesha upatikanaji wa taarifa sahihi za wakulima katika skimu za umwagiliaji na ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji.

126. ***Mheshimiwa Spika***, Tume ilipanga kununua magari kwa ajili ya ofisi za za umwagiliaji za wilaya, kukamilisha usanifu wa ofisi 25 za mikoa na kuendelea kujenga ofisi za Tume Makao Makuu. Hadi Aprili, 2024 Tume imetekeleza yafuatayo :-

i. Imenunua magari 21 na hivyo kufanya Tume kuwa na jumla ya magari 48 yaliyonunuliwa na taratibu za manunuzi ya magari mengine 12 na pikipiki 23 zinakamilishwa;

ii. Imekamilisha usanifu kwa ajili ya ujenzi wa ofisi 25 za umwagiliaji za mikoa na taratibu za manunuzi kwa ajili ya kuwapata wakandarasi wa kujenga ofisi hizo zinaendelea; na

iii. Ujenzi wa jengo la ofisi ya makao makuu iliyopo Njedengwa (Dodoma) unaendelea na umefikia asilimia 50.

4.1.7 Uanzishwaji wa vituo jumuishi vya kutoa huduma za zana za kilimo (Mechanization Centres)

127. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni moja (1) zilitengwa kwa ajili kuanzisha vituo vitatu (3) vya kutoa huduma jumuishi za zana za kilimo katika mashamba makubwa ya pamoja na kujenga karakana tatu (3) kwa ajili ya kuhifadhi na kuhudumia zana za kilimo katika mashamba hayo.

128. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 Wizara kwa kushirikiana na Kampuni za TATA Holding Ltd na John Deere imeanza ujenzi wa kituo kimoja cha kutoa huduma ya zana za kilimo kwa wakulima kilichopo eneo la Mtanana katika Wilaya ya Kongwa ambapo ujenzi umefikia asilimia 90; na imeanzisha vituo vya kutoa huduma ya zana za kilimo kwenye mashamba ya BBT ya Mlazo/Ndogowe na Chinangali II ambapo taratibu za manunuzi zinaendelea.

129. Vilevile, Wizara inaendelea na taratibu za ujenzi wa Vituo jumuishi vya zana za kilimo (mechanization centres) vitano (5) katika Halmashauri za Chamwino, Madaba, Songea, Itilima, Mbarali na Korogwe ambapo wakandarasi wamepatikana kwa ajili ya kuanza ujenzi.

130. ***Mheshimiwa Spika,*** kutokana na uhamasishaji wa matumizi ya zana bora na za kisasa za kilimo, katika mwaka 2023/2024, Sekta binafsi imeingiza nchini jumla ya matrekta makubwa 2,783 na matrekta madogo 4,254 kwa ajili ya kilimo na kufanya idadi ya matrekta makubwa kuongezeka kutoka 22,849 mwaka

2022/2023 hadi 25,632 mwaka 2023/2024 na matrekta madogo kuongezeka kutoka 11,379 mwaka 2022/2023 hadi 15,633 mwaka 2023/2024.

131. Vilevile, kwa kushirikiana na Chama cha Wachambuaji wa Pamba (Tanzania Ginners Association - TGA) jumla ya matrekta 200 yamenunuliwa na kusambazwa katika Kata 40 zinazozalisha pamba kwa wingi katika mikoa ya Simiyu, Tabora, Shinyanga, Mara, Katavi, Mwanza na Kigoma. Kati ya hayo, 100 yamenunuliwa na TGA na 100 na yamenunuliwa na Bodi ya Pamba. Mashine na zana za kilimo nyingine zilizoingizwa nchini ni kama inavyoonekana katika **Jedwali Na.9**.

Jedwali Na. 9: Mashine na zana za kilimo nyingine zilizoingizwa nchini 2023/2024

Na.	Mashine na Zana	Idadi
1.	Mashine za kuvuna	114
2.	Plau za matrekta	1,506
3.	Haro za matrekta	391
4.	Mashine za kupura	122,826
5.	Zana za kupandia	17,193
6.	Majembe ya kukokotwa na wanyamakazi	1,082,517

Chanzo: *TRA, 2023*

Uendelezaji wa Mazao ya Kimkakati

Zao la Mkonge

132. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha uzalishaji wa zao la mkonge, Wizara kupitia Bodi ya Mkonge Tanzania kwa kushirikiana na TARI imezalisha miche 2,413,227 ya mkonge kwa ajili ya kusambaza kwa wakulima; imetoa mafunzo ya kilimo bora cha mkonge na ubora wa singa kwa Maafisa Ugani 100 na

wakulima 20,215 katika mikoa ya Tanga, Morogoro, Kilimanjaro, Mbeya, Njombe na Tabora; na imetoa mafunzo kwa watafiti/wataalam 20 wa maabara ya udongo. Aidha, wakulima 1,350 kutoka AMCOS za Magunga, Mwelya, Ngombezi, Magoma na Hale wameunganishwa na soko la ndani la mkonge. Vilevile, Bodi imeagiza korona mbili (2) kati ya lengo la kununua korona tano (5) kwa ajili ya viwanda vya kuchakata mkonge.

Zao la Chai

133. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Bodi ya Chai Tanzania imeendelea kuimarisha uzalishaji wa zao la chai ambapo miche bora 3,500,000 ya chai imezalishwa na kusambazwa kwa wakulima. Aidha, Bodi kwa kushirikiana na wabia wa maendeleo wameanzisha kiwanda kidogo cha chai Sakare katika Wilaya ya Korogwe chenye uwezo wa kusindika chai kilo 200 kwa siku kwa ajili ya uongezaji thamani wa zao la chai kwa wakulima wadogo; kwa kushirikiana na Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imekamilisha utafiti na kuandaa ramani ya maeneo yanayofaa kwa kilimo cha chai kwa njia ya umwagiliaji katika Mkoa wa Njombe; imefufua mashamba ya chai yenye ukubwa wa hekta 150 katika Wilaya ya Kilolo na ufufuaji unaendelea katika mashamba mengine.

134. Kadhalika, mnada wa chai Tanzania umeanzishwa ambapo katika mnada wa kwanza uliofanyika tarehe 13 Novemba, 2023 kilo 31,294 ziliuzwa kwa bei ya wastani wa Dola za Marekani 0.77 kwa kilo. Pia, Bodi inaratibu uanzishwaji wa viwanda viwili (2) vya kuchakata chai kwa ajili ya wakulima wadogo wa Wilaya za Kilolo na

Tarime ambapo utaratibu wa kumpata mkandarasi na manunuzi ya mitambo ya kuchakata majani mabichi ya chai unaendelea. Viwanda hivyo vitakuwa na uwezo wa kusindika tani 4 za majani mabichi ya chai kwa siku.

Zao la Pareto

135. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Bodi ya Pareto Tanzania kwa kushirikiana na TARI imezalisha na kusambaza tani 1.4 za mbegu bora za pareto kwa wakulima. Aidha, TARI imezalisha miche 770,000 ya pareto itakayozalisha tani 1.5 za mbegu zitakazosambazwa kwa wakulima na uzalishaji unaendelea. Pia, mafunzo ya kilimo bora cha zao la pareto yametolewa kwa wakulima 5,600 na Maafisa Ugani 16 kutoka katika Halmashauri 16 zinazozalisha zao la pareto.

Zao la Tumbaku

136. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha uzalishaji wa zao la tumbaku, Wizara kupitia Bodi ya Tumbaku Tanzania imesimamia utiaji saini wa mikataba ya uzalishaji baina ya wanunuzi na wakulima ambapo mikataba ya kuzalisha tani 226,258 imesainiwa msimu wa kilimo 2023/2024. Aidha, Kampuni za ununuzi wa tumbaku zimeongezeka kutoka kampuni tatu (3) msimu wa 2019/2020 hadi kampuni 12 msimu wa 2022/2023 na hivyo kuongeza ushindani. Hatua hiyo, imewezesha kuongezeka kwa bei ya tumbaku kutoka wastani wa Shilingi 3,255 kwa kilo msimu wa 2019/2020 hadi Shilingi 5,825 kwa kilo msimu wa 2022/2023.

Zao la Pamba

137. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania imeendelea kuimarisha uzalishaji wa zao la pamba kwa kusambaza tani 24,318 za mbegu za pamba sawa na asilimia 110 ya lengo la kusambaza tani 22,146 kwa wakulima katika mikoa yote inayolima pamba. Vilevile, chupa/ekapaki 16,500,000 zimenunuliwa kati ya hizo chupa 7,000,000 zimesambazwa kwa wakulima na usambazaji unaendelea. Vilevile, wataalam 230 wa kilimo wameajiriwa katika Kata hizo ili kutoa elimu ya kanuni za kilimo bora cha pamba kwa wakulima. Aidha, kilimo cha pamba katika maeneo hayo kitafanyika kwa utaratibu wa kilimo cha mkataba. Pia, ununuzi wa mitambo ya kuchimba mabwawa kwa ajili ya umwagiliaji upo katika hatua ya tathmini ya zabuni. Mitambo hiyo ni *buldozer* moja (1), *excavator* moja (1), *whell loder* moja (1) na *motor grader* moja (1).

Picha Na.8: *Mhe. David E. Silinde (Mb), Naibu Waziri wa Kilimo akikagua maendeleo ya zao la pamba – Bariadi katika Mkoa wa Simiyu*

Zao la Kahawa

138. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Bodi ya Kahawa Tanzania imeendelea kuimarisha uzalishaji wa zao la kahawa kwa kuratibu uzalishaji na usambazaji wa miche bora ya kahawa 21,899,560 kwa wakulima. Vilevile, Bodi imeanzisha mashamba ya mfano ya kahawa 18 katika Mikoa ya Ruvuma, Mbeya, Songwe, Kagera na Kilimanjaro kwa ajili ya kutoa mafunzo kwa vitendo kwa wakulima wa zao la kahawa. Aidha, Bodi imewezesha ukarabati wa miti ya kahawa kwenye mashamba 86 katika mikoa ya Kagera, Kilimanjaro, Ruvuma na Songwe; na kutoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha kahawa, ubora na masoko kwa vyama vya ushirika 65 katika maeneo ya uzalishaji.

139. Vilevile, Wizara kupitia Bodi imekamilisha upimaji wa maji chini ya ardhi na miamba (Hydrological Survey and Geophysical Survey) kwa ajili ya uchimbaji wa visima vya kuwawezesha wakulima kumwagilia mashamba ya kahawa katika Wilaya ya Mbozi. Kadhalika, Bodi imeendelea kuimarisha upatikanaji wa masoko ya kahawa kwa kupitia ushiriki wa maonesho ya kimataifa ya kahawa Japan (SCAJ) na Adis Ababa Ethiopia (AFCA) ambapo soko la Japan limepatikana na tani 11,602.72 za kahawa zimeuzwa katika soko hilo.

Zao la Korosho

140. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha uzalishaji wa zao la korosho, Wizara kupitia Bodi ya Korosho Tanzania imetoa mafunzo kuhusu udhibiti ubora wa korosho ghafi kwa viongozi wa vyama vya msingi 483 na viongozi 225 kutoka katika mikoa ya

Mtwara, Lindi, Morogoro na Tanga. Vilevile, Bodi imeanzisha mashamba darasa ya kilimo cha korosho 30 kwa ajili ya kutoa mafunzo ya kilimo bora cha korosho kwa vitendo kwa wakulima. Aidha, ili kuimarisha ubora wa korosho zinazozalishwa na wakulima katika Wilaya ya Manyoni na kusogeza huduma za ugani karibu na wakulima, Bodi imekamilisha ujenzi wa ghala lenye uwezo wa kuhifadhi tani 3,000 za korosho na nyumba mbili (2) za watumishi. Kadhalika, ujenzi wa ofisi za Bodi na ofisi za wasimamizi wa mashamba ya pamoja ya korosho katika Wilaya ya Manyoni umefikia wastani wa asilimia 95.

Zao la kakao

141. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa kushirikiana na Bodi ya Usimamizi wa Stakabadhi za Ghala (Warehouse Receipts Regulatory Board - WRRB), Soko la bidhaa Tanzania (Tanzania Mercantile Exchange - TMX), COPRA na wadau imeendelea kuratibu na kusimamia mfumo wa ukusanyaji na ununuzi wa kakao kupitia vyama vya ushirika katika mikoa ya Mbeya na Morogoro. Hadi Aprili 2024, tani 11,499.4 za kakao zenye thamani ya Shilingi 129,085,758,200 zimekusanywa na kuuzwa ikilinganishwa na tani 8,868.51 zenye thamani ya Shilingi 37,919,884,675 zilizouzwa mwaka 2022/2023. Aidha, bei ya kakao imeendelea kuongezeka kutoka wastani wa Shilingi 7,000 kwa kilo msimu wa 2022/2023 hadi wastani wa Shilingi 29,000 kwa kilo msimu wa 2023/2024.

a) Mazao ya Mafuta

Zao la Ufuta

142. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuimarisha uzalishaji wa zao la ufuta kwa kusambaza mbegu bora za ufuta tani 24 kwa wakulima katika mikoa ya Lindi (tani 10), Mtwara (tani 10), Ruvuma (tani 2) na Pwani (tani 2). Vilevile, Wizara kupitia TARI imezalisha mbegu za msingi za ufuta tani 0.3 ambazo zitatumika kuzalisha tani 60 za mbegu zilizothibitishwa. Aidha, mafunzo ya kilimo bora cha zao la ufuta kwa wakulima 65 na Maafisa Ugani 62 yametolewa kwa wakulima katika mkoa wa Mtwara.

Zao la Karanga

143. ***Mheshimiwa Spika*** Wizara katika mwaka 2023/2034 kupitia TARI imetoa mafunzo kuhusu kilimo bora cha karanga kwa Maafisa Ugani 175 na wakulima 640 kupitia mashamba ya mfano 124 katika mikoa ya Tabora, Katavi, Shinyanga, Tanga, Kigoma, Simiyu, Mwanza, Geita na Mara. Aidha, katika kuimarisha utafiti wa mbegu bora za karanga, TARI imeandaa ekari 50 kwa ajili ya kuzalisha mbegu za msingi katika kituo cha TARI Naliendele na vituo vidogo vya Suluti na Nachingwea.

b) Mazao ya Bustani

Zao la Parachichi

144. ***Mheshimiwa Spika,*** uzalishaji wa zao la parachichi zinazouzwa nje ya nchi (exportable varieties) umeongezeka kutoka tani 17,711.49 mwaka 2021/2022 hadi tani 26,826.3 mwaka 2022/2023.

Ongezeko hilo limetokana na kuimarika kwa soko la ndani na nje ya nchi. Vilevile, katika kuimarisha utafiti wa mbegu bora za parachichi, TARI imekusanya vinasaba vya aina 13 za parachichi ambazo ni Hass, Fuerte, Weisal, Ikulu, Booth 7, Mwaikokesya, Uyole line 1, Uyole line 2, Choquate, Pinkerton, Nabal, Simmonds na Duke na kuvihifadhi kwenye benki ya vinasaba katika kituo cha TARI Uyole.

145. Vilevile, aina saba (7) za vinasaba vimepelekwa katika mikoa ya Rukwa, Mbeya, Songwe, Arusha, Kilimanjaro, Iringa, Ruvuma, Morogoro, Dodoma na Pwani kwa ajili ya kufanya majaribio ya maeneo ambayo yanaweza kustawi na kuzaa vizuri ambapo Booth 7 imeonekana kufanya vizuri katika maeneo yenye joto na Uyole line 1, Uyole line 2 zinafanya vizuri katika maeneo ya baridi na joto.

Zao la Zabibu

146. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuimarisha uzalishaji wa zao la zabibu ambapo katika mwaka 2023/2024 mafunzo ya kanuni bora za kilimo cha zabibu, teknolojia za kuchakata na kusindika zabibu kwa wakulima 687 na Maafisa Ugani 10 katika Mkoa wa Dodoma yametolewa. Kadhalika, nakala 400 za vipeperushi vya kanuni za kilimo bora cha zabibu pamoja na nakala 200 za Mwongozo wa Kilimo Bora cha zabibu zimeandaliwa na kusambazwa kwa wadau wa zao hilo. Aidha, TARI imeendelea kukusanya vinasaba vya zao la zabibu kwa ajili ya utafiti ambapo vinasaba vya zao hilo vimeongezeka kutoka aina 26 hadi 36.

Zao la Ndizi

147. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha uzalishaji wa zao la ndizi, Wizara imetoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora cha migomba kwa wakulima 5,000 na Maafisa Ugani 46 katika Mkoa wa Kagera. Pia, katika kuweka mazingira wezeshi ya uuzaji wa ndizi, Wizara imekamilisha usanifu wa ujenzi katika kituo cha kuuzia ndizi Mamsera (Rombo) na taratibu za usanifu na ujenzi wa vituo vingine zinaendelea.

c) Mazao yenye utegemezi kutoka nje ya nchi

148. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuzalisha tani 445,000 za sukari; kukamilisha upembuzi yakinifu wa mabwawa ya Mandela na Wembele; kuongeza upatikanaji wa mbegu bora za miwa kwa kuanzisha kitalu cha hekta 400 katika bonde la Kilombero; kusambaza tani 5,000 za mbegu za alizeti kwa mpango wa ruzuku zenye uwezo wa kuzalisha takribani tani 1,000,000 za alizeti; kuzalisha mbegu za awali za alizeti tani 186 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 7,440; kuzalisha mbegu za awali za ngano tani 2,500; kuongeza uzalishaji wa ngano kufikia tani 150,000; na kutambua na kupima maeneo yote yanayofaa kwa kilimo cha ngano nchini.

149. ***Mheshimiwa Spika***, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi Aprili, 2024 utekelezaji umefikia hatua zifuatazo:-

Zao la Miwa na Uzalishaji wa sukari

150. ***Mheshimiwa Spika***, uzalishaji wa miwa umefikia tani 4,215,555.27 ambazo zimezalisha sukari tani 392,724 sawa na asilimia 88.25 ya lengo. Vilevile, Bodi ya Sukari kwa kushirikiana na Halmashauri imetambua maeneo yanayofaa kuwekeza katika miradi mipya ya sukari ambapo baadhi ya maeneo hayo ni Rufiji - Mkoa wa Pwani na Kasulu- Kigoma ambayo yamepata wawekezaji ambao wapo katika hatua mbalimbali za kuanza utekelezaji wa miradi ya sukari.

151. Kadhalika, kitalu cha uzalishaji wa mbegu za miwa (ekari 8) ambazo zitasambazwa kwa wakulima kimeanzishwa katika Bonde la Turiani- Mtibwa - Morogoro. Aidha, Bodi imeingia makubaliano na Shirika la uzalishaji mali la Magereza kuanzisha kitalu cha mbegu chenye ukubwa wa hekta 400 kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji wa mbegu kwa wakulima wadogo wa Kilombero.

152. ***Mheshimiwa Spika***, katika kuongeza tija na uzalishaji wa miwa, upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa mabwawa ya umwagiliaji (Mandela na Wembele) umefikia wastani wa asilimia 50 na upembuzi yakinifu kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji katika zao la miwa kwa wakulima wadogo wa Kilombero umefikia asilimia 25.

153. Vilevile, ili kudhibiti wadudu waharibifu wa miwa na magonjwa jumla ya hekta 800 za mashamba ya miwa zimekaguliwa na kudhibiti visumbufu vya miwa katika mashamba hayo. Aidha, ili kuwatambua na kutambua uzalishaji wa wakulima wadogo wa miwa,

Bodi imewasajili kwenye mfumo wakulima 1,501 katika maeneo ya uzalishaji wa miwa. Pia, wakulima 7,807 katika mikoa ya Pwani, Morogoro, Kagera, Manyara na Kilimanjaro wamepatiwa mafunzo kuhusu afya ya udongo na udhibiti wa visumbufu vya zao la miwa.

Upatikanaji wa Sukari nchini

154. ***Mheshimiwa Spika***, wakati wa utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2023/2024 Serikali ilikabiliwa na tatizo la upungufu wa sukari ambao ulitokana na mvua za EL-Nino na tabia za wafanyabiashara kutengeneza uhaba wa sukari (*artificial scarcity*) kwa kutokuingiza sukari ya kuziba pengo (gap sugar) kulingana na vibali vya uagizaji walivyopatiwa na hivyo kupandisha bei ya sukari. Aidha, kiasi cha sukari walichoingiza nchini hawakukisambaza kama ilivyokusudiwa ili kutatua changamoto ya upatikanaji wa sukari.

155. ***Mheshimiwa Spika,*** hali hiyo ilisababisha kupanda kwa bei ambapo hadi tarehe 22 Januari, 2024 wastani wa bei ya jumla kwa wazalishaji wakubwa nchini ilikuwa ni kati ya Shilingi 3,800 na 4,000, wauzaji wa jumla kati ya Shilingi 4,500 na 5,000 na bei ya rejareja kati ya Shilingi 6,000 na 10,000 kwa kilo moja katika maeneo mengi, hali ambayo ilikuwa inahatarisha usalama wa nchi na uchumi wetu.

156. ***Mheshimiwa Spika***, kutokana na changamoto hiyo, Wizara ilichukua hatua zifuatazo:-

i. Kutangaza bei elekezi ya sukari nchi nzima kupitia Gazeti la Serikali Na. 3. Toleo la 105 la tarehe 23 Januari, 2024. Bei elekezi iliyotangazwa ni kati ya Shilingi 2,600 na 2,900

kwa jumla na kati ya Shilingi 2,700 na 3,200 kwa rejareja;

ii. Kupitia NFRA ilitoa idhini ya uingizaji wa sukari tani 410,000 ambapo uingizaji wa sukari umeanza Januari 2024 na utakamilika ifikapo Desemba, 2024. Uingizaji wa sukari hiyo utaratibiwa na Serikali kwa kuzingatia ugavi na mahitaji na uwezo wa viwanda vya sukari kurudi katika uzalishaji;

iii. Kufanya marekebisho ya kanuni ya NFRA na kuiweka sukari kuwa sehemu ya usalama wa chakula;

iv. Kuanza marekebisho ya Sheria ya Sukari Na.6 ya mwaka 2001 kwenye sheria ya fedha ya mwaka 2024 ili kuiwezesha NFRA kununua sukari na kuhifadhi sukari kwenye hifadhi ya chakula ya Taifa kunusuru hali ya upatikanaji wa sukari inapotokea tatizo la aina yoyote. Hatua hiyo inalenga kuondoa uhodhi kwa baadhi ya wenye viwanda bila kuathiri dhamira ya Serikali ya kulinda viwanda vya ndani.

"Serikali itaendelea kuvilinda viwanda vya ndani na kuwalinda wakulima wa miwa lakini ulinzi huo hautakuwa kwa gharama ya kuwatesa Watanzania milioni 61.7"

Mheshimiwa Spika, kupitia Bunge lako Tukufu ninaomba niwaambie wamiliki wa viwanda vya sukari nchini kuwa sukari ni chakula cha watanzania masikini na ni suala la usalama wa

nchi, hivyo ***"Serikali haitavumilia wala haitaruhusu tena tatizo lililotokea kujirudia, ni wajibu wetu kuvilinda viwanda vya ndani lakini ni wajibu wetu pia kuwalinda watanzania na usalama wa nchi"***

157. ***Mheshimiwa Spika***, kupitia Bunge lako Tukufu ninawaambia wenye viwanda wafanye mabadiliko ya chama chao cha wazalishaji (Tanzania Sugar Producers Associations) ili kuhakikisha umoja huo unakuwa na uwakilishi wa wazalishaji wakubwa na wadogo kama ambavyo Serikali inawaelekeza.

Zao la Alizeti

158. ***Mheshimiwa Spika***, uzalishaji wa alizeti katika msimu wa 2022/2023 umefikia tani 1,132,298.34 ikilinganishwa na tani 425,653.10 msimu wa 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 166. Ongezeko hilo limetokana na upatikanaji na matumizi ya pembejeo za kilimo hususan mbegu bora na mbolea. Aidha, Wizara imetoa mafunzo kuhusu mbinu za kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi ikiwemo, utunzaji wa unyevu mashambani, afya ya udongo na matumizi ya mbolea na kanuni za uzalishaji wa mbegu bora za alizeti kwa Maafisa Ugani 20, wakulima 826 na Kampuni za kitanzania 22 zinazozalisha mbegu za alizeti.

159. Kadhalika, mbegu bora za alizeti tani 1,974.4 zimepatikana ambapo hadi Aprili 2024, tani 725 za mbegu zimesambazwa kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku katika mikoa ya Singida, Dodoma, Manyara, Arusha, Kilimanjaro, Tanga, Ruvuma, Rukwa, Katavi

na Geita. Aidha, Wizara kupitia TARI, imezalisha mbegu za awali za alizeti tani 81.8 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 8,180; na imekusanya aina 13 za mbegu za alizeti kutoka kwa wakulima ambapo jumla ya vinasaba 52 vimeendelea kutunzwa kwa ajili ya utafiti.

Zao la Ngano

160. ***Mheshimiwa Spika***, uzalishaji wa ngano katika msimu wa 2022/2023 umefikia tani 86,522 sawa na asilimia 57.68 ya lengo. Vilevile, tani 1,616 za mbegu bora za ngano zimepatikana ambapo kati ya hizo tani 1,015 zimesambazwa kwa mpango wa ruzuku na usambazaji unaendelea katika mikoa ya Njombe, Rukwa, Mbeya, Manyara, Arusha na Kilimanjaro. Aidha, Wizara kupitia TARI imezalisha mbegu za msingi za ngano tani 205.2 zenye uwezo wa kuzalisha tani 4,275.22 za mbegu zilizothibitishwa.

4.2 Kuongeza Ajira zenye Staha na Ushiriki wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo

161. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara ilipanga kutengeneza ajira 428,571 kwa mwaka 2023/2024 kupitia mipango na mikakati mbalimbali ikiwemo Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora (BBT). Ili kufikia malengo hayo, Wizara imeendelea kutekeleza Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora kwa vijana na wanawake yenye malengo ya kuongeza ajira zenye staha, kuongeza tija, kubakiza wakulima katika sekta (retention of farmers) na kupunguza umaskini.

162. ***Mheshimiwa Spika***, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi Aprili, 2024 ajira 475,025 zimezalishwa katika Sekta ya kilimo sawa na asilimia 110 ya lengo la kuzalisha ajira 428,571 kwa mwaka 2023/2024. Baadhi ya miradi na Programu iliyotekelezwa ni Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora kwa vijana na wanawake, miradi ya umwagiliaji na miundombinu ya uhifadhi na masoko.

163. ***Mheshimiwa Spika***, katika mwaka 2023/2024 Serikali katika Bunge lako Tukufu iliahidi uanzishwaji wa Programu ya BBT ikiwa na malengo manne (4) ambayo ni kuongeza ajira, mitaji, teknolojia na umilikishaji wa ardhi. Program hiyo imetekelezwa kupitia miradi minne (4) ambayo ni mashamba makubwa ya pamoja (Block Farms), utoaji wa mikopo yenye riba nafuu (4.5%) - BBT Financing; visima kwa wakulima wadogo (boreholes) na BBT – Ugani.

164. ***Mheshimiwa Spika***, utekelezaji wa baadhi ya miradi na programu ni kupitia mikakati ifuatayo;

4.2.1 Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja

165. ***Mheshimiwa Spika***, jumla ya Shilingi Bilioni 10.5 zilitengwa kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja kwa lengo la kuwezesha upatikanaji wa ajira na kuwabakiza wakulima katika Sekta ya kilimo hususan vijana na wanawake.

166. Mheshimiwa Rais alipozindua program ya BBT Machi 2023, ardhi kwa ajili ya program hiyo ilikuwa na ukubwa wa ekari 300. Ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 jumla ya ekari 340,465.28 zimepatikana kwa ajili ya program ya BBT katika mikoa ya Dodoma, Kigoma, Mbeya, Singida, Pwani, Tanga, Njombe na Kagera. Aidha, mashamba matatu (3) ya Chinangali II – Chamwino (ekari 1,772), Ndogowe – Chamwino (ekari 11,430) na Mapogoro – Chunya (ekari 52,000) yameanza kuendelezwa na tathmini ya athari za mazingira na kijamii imefanyika na kupatiwa cheti cha EIA kutoka NEMC.

4.2.2 Kuimarisha Ushiriki wa Vijana na Wanawake katika Kilimo kupitia Program ya Jenga Kesho Iliyo Bora

167. ***Mheshimiwa Spika***, katika kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo, Wizara imetoa mafunzo kuhusu kilimo biashara na kuwapatia mashamba vijana na wanawake 268 katika awamu ya kwanza kwa ajili ya kuanza uzalishaji wa mazao ambapo jumla ya ekari 620 zimepandwa zao la alizeti katika msimu wa 2023/2024. Aidha, alizeti itakayozalishwa katika shamba hilo itanunuliwa na Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko.

168. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imejenga nyumba 46 katika shamba la Chinangali II kwa ajili ya makazi ya vijana na wanawake wanaotekeleza programu ya BBT na kuchimba visima tisa (9) na

mabwawa matatu (3) kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji.

Picha Na.9: *Kijana mnufaika wa Programu ya BBT akifurahia maendeleo ya zao la alizeti katika shamba la BBT la Chinangali Wilaya ya Chamwino - Dodoma*

169. ***Mheshimiwa Spika***, jumla ya ekari 5,700 kati ya ekari 11,430 katika shamba la Mlazo/Ndogowe zimesafishwa na visima 12 na mabwawa matano (5) yamechimbwa kwa ajili ya kuhifadhi maji ya umwagiliaji. Aidha jumla ya ekari 1,000 katika shamba hilo zimetengwa kwa ajili ya kuwapatia wanakijiji

wanaolima maeneo yanayozunguka shamba hilo. Pia, nyumba 53 zimejengwa katika shamba hilo kwa ajili ya makazi ya vijana na wanawake wa BBT.

Programu ya BBT mitaji kwa vijana na wanawake

170. ***Mheshimiwa Spika***, katika kuwezesha upatikanaji wa mitaji kwa vijana na wanawake kupitia program ya BBT, Wizara imeuwezesha Mfuko wa Pembejeo za Kilimo *Agricultural Input Trust Fund* -AGITF kiasi cha Shilingi Bilioni 2.8 kwa ajili ya kutoa mikopo nafuu yenye riba isiyozidi asilimia 4.5 kwa vijana na wanawake waliopo kwenye mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo ili kupunguza umasikini na kuongeza uzalishaji wa mazao ya kilimo. Hadi Aprili 2024, mikopo ya riba nafuu yenye thamani ya Shilingi Milioni 950 kwa ajili ya kuwawezesha vijana na wanawake 118 imetolewa.

4.2.3 Kuhamasisha vijana kutoa huduma za ugani

BBT – Ugani (BBT Agricultural Extension Entrepreneurship Scheme)

171. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kupitia upya miongozo ya ugani iliyopo na kuandaa mfumo wa kisheria utakaoruhusu uanzishwaji wa kampuni za ugani za vijana ili kuongeza upatikanaji wa ajira kwa wahitimu wa kozi mbalimbali za kilimo nchini na kuongeza ufanisi wa utoaji wa huduma za ugani katika Sekta ya Kilimo.

172. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 Wizara kwa kushirikiana na Chuo Kikuu cha Sokoine cha Kilimo (SUA) imeanzisha BBT – *Agricultural Extension*

Enterpreneurship Scheme (BBT – Ugani) ambayo inalenga kukuza ujuzi wa vijana wahitimu wa vyuo vya kilimo kwa kutumika kutoa ushauri wa kitaalam (huduma za ugani) kwa wakulima.

173. Wahitimu 230 kutoka Vyuo vya Kilimo wamechaguliwa na wanaendelea kutoa huduma za ugani katika Kata 40 zinazozalisha zao la pamba kwenye mikoa ya Shinyanga, Tabora, Simiyu, Mara, Mwanza na Pwani. Programu hiyo inagharamiwa na Serikali na Chama cha Wachambuaji wa Pamba (Tanzania Ginners Association – TGA) na uzalishaji katika Kata hizo utafanyika kwa utaratibu wa kilimo cha mkataba. Aidha, matokeo ya programu hiyo ni kuwawezesha vijana kuona fursa na kujiajiri kwa kuanzisha kampuni za ugani zinazotoa huduma binafsi.

Mradi wa visima kwa wakulima wadogo (boreholes)

174. ***Mheshimiwa Spika***, kwa kutambua changamoto zinazowakabili wakulima wadogo ikiwemo mabadiliko ya tabianchi, Wizara ilipanga kuanza programu ya kuchimba visima 68,000 iliyozinduliwa Agosti, 2023 na Mheshimiwa Rais katika viwanja vya Nanenane – Mbeya.

175. ***Mheshimiwa Spika,*** ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 jumla ya visima 22 vimechimbwa katika mikoa ya Dodoma na Mbeya kwa ajili ya wakulima na kuwawekea miundombinu ya umwagiliaji kwa kila eneo la ekari 2.5. Vilevile, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imenunua magari mawili (2) maalum kwa ajili ya

kuchimbia visima. Aidha, lengo la programu hii ni kuwawezesha wakulima wadogo kuzalisha mazao mwaka mzima.

176. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuwajengea uzoefu, uelewa wa fursa zilizopo katika masuala ya Mifumo ya Chakula katika ngazi ya Kimataifa, Wizara imewawezesha vijana 4 wajasiliamali wa Kilimo kushiriki Jukwaa la Mifumo ya Chakula (WFF) lililofanyika mwezi Oktoba 2023 Rome nchini Italia.

177. Vilevile, pamoja na kuwajengea uelewa wa fursa za kimataifa na uwezo wa kutangaza biashara zao, vijana hao wamepata fursa mbalimbali. Kupitia Jukwaa hilo, Kampuni ya Vijana ya Mazaohub inayojihusisha na matumizi ya TEHAMA katika kutoa huduma za Ugani imeweza kukutana na kufanya mashirikiano ya Kibiashara na Kampuni ya The Catalyst Fund na Zephyr Acorn za Marekani, Digital Green ya India na Proparco ambazo tayari wameanzisha Ubia wa biashara kwa ajili ya kuimarisha huduma za Ugani Kidigiti na tayari wamewekeza zaidi ya Dola za Marekani 650,000. Fursa zingine zilizopatikana kutokana na ushiriki wa vijana hao ni kupata fursa ya kwenda kuwajengea uwezo vijana wa Sudan Kusini kuhusu fursa za kilimo na kuunganishwa na Galilee Export kwa ajili ya soko la parachichi zinazozalishwa na Kampuni ya vijana ya Kikombo Avocado Farm ya Njombe.

4.3 Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe

4.3.1 Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo 2030

178. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni 11.6 zilitengwa kwa ajili ya kukamilisha ujenzi wa ghala 38 zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 33,000 katika Mikoa ya Ruvuma (28) na kukamilisha ujenzi wa ghala na vihenge vyenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 165,000 katika kanda za Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula nchini (National Food Reserve Agency – NFRA) za Songea, Mbozi, Makambako, Dodoma na Shinyanga kupitia Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi unaotekelezwa na NFRA. Kadhalika, kupitia mradi wa TANIPAC, Wizara ilipanga kuandaa Mwongozo wa Usimamizi na Uendeshaji wa Ghala.

179. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 ujenzi wa ghala 28 umefikia wastani wa asilimia 75. Ghala hizo zenye uwezo wa kuhifadhi tani 1,000 kila moja zinajengwa katika mkoa wa Ruvuma katika Halmashauri za Songea (11), Madaba (9), Namtumbo (7) na Manispaa ya Songea (1). Vilevile, mradi wa ujenzi wa ghala na vihenge kupitia NFRA katika kanda za Songea, Makambako, Mbozi, Dodoma na Shinyanga umefungwa na usuluhishi kwa njia ya kidiplomasia umekamilika.

180. Kadhalika, Wakala umemtaarifu Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu hatma iliyofikiwa kwenye majadiliano kama alivyoelekeza. Wakala pia, umefuatilia ongezeko la muda wa matumizi ya mkopo

kutoka Poland ambapo Serikali kupitia Wizara ya Fedha imeridhia na kuwasilisha ombi hilo nchini Poland kwa kuridhia na kusaini *Addendum*. Pia, Mwongozo wa Usimamizi na Uendeshaji wa Ghala umekamilika na umeanza kutumika katika uendeshaji wa ghala zilizojengwa kupitia mradi wa TANIPAC.

4.3.2 Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000

181. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2023/2024 Wizara ilipanga kununua tani 400,000 za nafaka ambapo Shilingi Bilioni 14 zilizotokana na bajeti na Shilingi Bilioni 274 zilizotokana na vyanzo vya NFRA na idhini ya hazina kutumia taasisi za fedha kuchukua fedha kwa ajili ya kununua mazao.

182. ***Mheshimiwa Spika***, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 NFRA imenunua tani 294,069.216 za nafaka na ununuzi unaendelea. Kiasi kilichonunuliwa kikijumuishwa na bakaa ya msimu wa 2022/2023 kinafanya NFRA kuhifadhi jumla ya tani 337,672.868 katika ghala zake.

4.3.3 Kuanza matumizi ya mfumo wa *Crop Stock Dynamic Systems*

183. ***Mheshimiwa Spika,*** moja ya changamoto kubwa inayolikabili Taifa letu ni ukosefu wa taarifa sahihi za mazao ya kilimo katika maeneo ya sokoni, ghala za kijamii na vituo vya ukaguzi wa mazao. Aidha, Serikali imekuwa ikitoa taarifa kuhusu hifadhi ya chakula inayopatikana kwa Wakala wa Taifa wa Hifadhi

ya Chakula (NFRA). Hata hivyo, dhana pana ya usalama wa chakula ni hifadhi iliyopo Serikalini, kwa wafanyabiashara, ghala binafsi na masoko na taarifa sahihi ya biashara ya mazao yanayoingia na yanayotoka.

184. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara ilipanga kuanza kutumia mfumo wa kidigiti (Crop Stock Dynamics Systems) kwa ajili ya usajili wa wafanyabiashara, masoko, ghala za umma na binafsi.

185. ***Mheshimiwa Spika,*** ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, mafunzo kuhusu matumizi ya mfumo wa Crop Stock Dynamics Systems katika kukusanya bei za mazao ya kilimo katika masoko na kusajili masoko, ghala, vituo vya uuzaji na ununuzi wa mazao ya kilimo yametolewa kwa Maafisa Ugani 149 nchini. Vilevile, mafunzo hayo yalihudhuriwa na wataalam kutoka Wizara ya Viwanda na Biashara, Wizara ya Mifugo na Uvuvi, TanTrade, Kampuni ya *Multics Tanzania* na Ofisi ya Rais – TAMISEMI. Aidha, ghala 1,215, masoko 196 na vituo vya ukaguzi 93 vimesajiliwa katika mikoa yote na usajili unaendelea.

4.3.4 Kuratibu Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023

186. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kwa kushirikiana na wadau wa Sekta ya Kilimo nchini katika mwaka 2023/2024, ilipanga kuratibu na kushiriki Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika 2023 (Africa Green Revolution Forum (AGRF) - Africa Food System Summit) kwa lengo la kuongeza uwekezaji katika Sekta ya Kilimo

nchini, upatikanaji wa mitaji, kukuza utalii, kuimarisha biashara ya mazao ya kilimo na teknolojia.

187. ***Mheshimiwa Spika,*** ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Serikali yetu ilikuwa mwenyeji wa Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika 2023 uliofanyika tarehe 05 hadi 08 Septemba, 2023 katika Ukumbi wa Kituo cha Kimataifa cha Mikutano cha Julius Nyerere Dar es Salaam na kuhudhuriwa na washiriki 5,400 kutoka nchi 90 Duniani. Katika Mkutano huo Sekta ya Kilimo imefanikiwa kupata Dola za Marekani Milioni 600 kutoka Benki ya Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika, IFAD, AGRA na USAID kwa ajili ya kutekeleza miradi ya mifumo ya chakula.

188. ***Mheshimiwa Spika,*** kupitia mkutano huo hati za makubaliano tatu (3) kwa ajili ya kushirikiana katika kuendeleza Sekta ya Kilimo zimesainiwa. Hati hizo ni;

i. Hati ya Makubaliano kati ya Wizara ya Kilimo na Kampuni ya Agricom kwa ajili ya kuwezesha programu ya BBT (huduma za zana za kilimo katika mashamba ya Chinangali);

ii. Hati ya Makubaliano kati ya Wizara ya Kilimo na CRDB kwa ajili ya mikopo ya kilimo himilivu (Green fund); na

iii. Hati ya Makubaliano kati ya Taasisi ya Utafiti wa Kilimo Tanzania (TARI) na Taasisi ya Utafiti wa Kibaolojia na Uchumi ya Norway (Norwegean Institute Bioeconomy Research - NIBIO) katika eneo la utafiti na teknolojia za kilimo. Aidha, kiasi

cha Shilingi Bilioni 2.4 kimepatikana kwa ajili ya kuwezesha utafiti na uendelezaji wa teknolojia za kilimo.

Picha Na. 10: *Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan (katikati) akuzungumza kwenye mjadala uliowahusisha wakulima vijana kwenye Mkutano wa Jukwaa la Mifumo ya Chakula Afrika (AGRF) uliofanyika jijini Dar es Salaam mwezi Septemba 2023*

4.3.5 Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini

189. ***Mheshimiwa Spika,*** Taifa linakabiliwa na tatizo la lishe ambapo katika kutatua tatizo hilo Serikali imekuwa ikitekeleza Mpango Kazi wa Lishe katika Kilimo (Nutrition Sensitive Agriculture Action Plan – NSAAP). Hata hivyo, Serikali imekuwa ikipokea misaada ya baadhi ya mazao yaliyoongezwa virutubishi kutoka nje ya nchi.

190. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuwezesha Maafisa Ugani kuanzisha mashamba darasa 100 na mashamba ya mfano 28; kuzalisha vipando 390,150 vya mbegu za awali za viazi lishe; kutoa mafunzo kwa wakulima 2,000 na Maafisa Ugani 725 kuhusu uzalishaji wa maharage na mahindi lishe ambayo yanatokana na mbegu zilizofanyiwa utafiti na taasisi zetu.

191. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 mashamba darasa 100 yakiwemo 50 ya maharage na 50 ya mahindi lishe yameanzishwa na maafisa ugani 50 na wakulima 2,700 wamepatiwa mafunzo kuhusu lishe bora na uzalishaji wa maharage, viazi na mahindi lishe katika mikoa ya Geita, Kagera, Mwanza, Simiyu, Mbeya, Tanga, Rukwa na Mara. Vilevile, vipando 250,000 vya mbegu za awali za viazi lishe vimezalishwa na kusambaza kwa wakulima na wakulima 2,200 kutoka mikoa ya Geita, Kagera, Mwanza, Simiyu na

Mara wamepatiwa mafunzo ya uzalishaji wa vipando vya viazi lishe na lishe bora.

192. Vilevile, Wizara kupitia mradi wa AGRI - Connect ilipanga kuanzisha majiko lishe 100. Hadi Aprili, 2024 majiko lishe 51 yameanzishwa katika mikoa ya Mbeya, Rungwe, Iringa na Njombe kwa lengo la kuelimisha jamii kuhusu namna ya kuandaa milo inayozingatia mahitaji ya lishe kwa watoto wadogo, wagonjwa na mama wajawazito na wanao nyonyesha. Mwongozo wa namna ya kuunda Majiko lishe katika ngazi ya jamii umekamilika na mafunzo ya namna ya kuendesha majiko lishe hayo yametolewa kwa wakulima viongozi 100 katika mikoa ya Mbeya, Rungwe, Iringa na Njombe

193. ***Mheshimiwa Spika***, Pia, Wizara kupitia Programu ya Agri-Connect ilipanga kuanzisha miradi ya bustani katika shule za msingi 100 kutoka Mikoa ya Njombe (40) Songwe (25) na Iringa (35) kwa lengo la kuhamasisha uzalishaji na matumizi ya mazao hayo mashuleni ili kuboresha lishe. Vilevile, Wizara kupitia mradi wa Beyond Cotton ilipanga kujenga matenki matatu (3) ya kuvuna na kuhifadhi maji ya mvua kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji wa bustani za mboga na matunda ili kuongeza upatikanaji wa mazao hayo na kuboresha lishe miongoni mwa wakulima wa pamba.

194. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 Wizara kupitia mradi wa AGRI – Connect imewezesha shule 100 kutoka mikoa ya Njombe (40) Iringa (35) na Songwe (25) kuanzisha klabu za afya na lishe ambapo kila klabu ina wanafunzi 50 (25 wa kike na 25 wa kiume).

Elimu ya uzalishaji na matumizi ya mazao ya kuongeza virutubishi imetolewa kwa wanafunzi 5,000 kutoka katika klabu hizo. Mbegu zilizozalishwa ni pamoja na Mahindi lishe (kilo 115) Maharage lishe (kilo 402) na viazi lishe (vipando 750,000). Aidha, shule 4 (Igingilanyi, Luganga, Kimande na Ilolo Mpya) kutoka mkoa wa Iringa zimewezeshwa kwa kuwekewa miundombinu ya umwagiliaji ili kusaidia uzalishaji wa mboga na matunda kwa lengo la kuboresha lishe kwa wanafunzi shuleni.

195. Vilevile, Wizara kupitia mradi wa Beyond Cotton imetoa mafunzo ya lishe kwa nadharia na vitendo katika SACCOS tisa (9) katika Wilaya za Misungwi (3), Magu (3) na Kwimba (3). Aidha, katika kujihakikishia upatikanaji wa maji kwa ajili ya uzalishaji wa mboga na matunda, imekamilisha ujenzi wa matenki tisa (9) ya kuvunia maji ya mvua katika shule tatu (3) za msingi zilizopo Wilaya za Misungwi, Magu na Kwimba

"Ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa ili kulinda jamii yetu Wizara itaendelea kuwekeza kwenye eneo la utafiti na uzalishaji wa mbegu zilizoongezewa virutubishi ili kutosheleza mahitaji ya mbegu hizo nchini. Aidha, baada ya kujitosheleza kwa upatikanaji wa mbegu hizo, Wizara ya Kilimo haitaruhusu mazao yaliyoongezewa virutubishi kutoka nje ya nchi kuingia ndani ya nchi na kusambazwa".

4.4 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi

4.4.1 Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo

196. ***Mheshimiwa Spika***, jumla ya Shilingi Bilioni 4.75 zilitengwa kwa ajili ya kutekeleza yafuatayo:

Ujenzi wa Masoko ya Kimkakati

197. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuendeleza ujenzi wa masoko matano (5) ya kimkakati yaliyokuwa chini ya mradi wa DASIP katika Halmashauri za Kahama (Busoka), Ngara (Kabanga), Kyerwa (Nkwenda na Murongo), na Tarime (Sirari). Hadi Aprili, 2024 zabuni kwa ajili ya ujenzi wa masoko ya Kahama (Busoka), Ngara (Kabanga), Kyerwa (Murongo) na Tarime (Sirari) zipo katika hatua ya tathmini. Aidha, zabuni kwa ajili ya soko la Kyerwa (Nkwenda) imetangazwa. Ujenzi wa masoko hayo utawezesha kuendeleza biashara ya mazao ya mchele, muhogo (Busoka); ndizi na maharage (Nkwenda); ndizi na parachichi (Kabanga); ndizi na viazi mviringo (Murongo); na mchele na mahindi (Sirari) katika mipaka ya nchi za Uganda, Kenya, Rwanda na Burundi.

Ujenzi wa Vituo vya Masoko (Market sheds)

198. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kujenga vituo vitatu (3) vya masoko ya kilimo (*market sheds)* ili kuwezesha wakulima kukusanya na kuuza mazao yao sehemu rasmi inayotambulika na mamlaka husika. Hadi Aprili, 2024, mkataba wa ujenzi wa masoko ya Endashangwet (Karatu), Kibakwe (Mpwapwa), Losirwa (Monduli),

Ushirika na Parking (Nzega mji) umewasilishwa kwa mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya upekuzi.

Kuimarisha COPRA na kuiwezesha CPB kununua mazao

199. ***Mheshimiwa Spika***, katika mwaka 2023/2024 Wizara ilipanga kuiwezesha Mamlaka ya Udhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko (Cereal and Other Produce Regulatory Authority - COPRA) kuimarisha usimamizi wa uhifadhi na biashara ya mazao ya nafaka na mazao mchanganyiko ili kukidhi vigezo vya soko. Vilevile, Wizara ilipanga kuiwezesha Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (Cereal and Other Produce of Board – CPB) kununua tani 115,000 za mazao ya mahindi, mpunga, ngano, maharage, alizeti na mtama mweupe.

200. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 Mkurugenzi Mkuu wa COPRA ameteuliwa; Muundo wa Taasisi umepitishwa na kikao cha Kamati ya Rais ya Utekelezaji (Presidential Implementation Committee - PIC); COPRA imetambuliwa na kusajiliwa na Ofisi ya Msajili wa Hazina kwa namba TR 267; Bodi ya Wakurugenzi wa COPRA imezinduliwa; Nembo ya COPRA imezinduliwa na imeanza kutumika; Notisi ya kutangaza Mazao Mchanganyiko yatakayosimamiwa na COPRA imetolewa kwenye Gazeti la Serikali; Rasimu ya Kanuni na Miongozo kwa ajili wa usimamizi vimeandaliwa; na COPRA kwa kushirikiana na Bodi ya Usimamizi wa Stakabadhi za Ghala, Tume ya Maendeleo ya Ushirika Tanzania pamoja na Soko la Bidhaa Tanzania (Tanzania Mercantile Exchange -

TMX) imeanza kutoa miongozo ya kusimamia biashara ya nafaka na mazao mchanganyiko.

201. Kadhalika, CPB imenunua tani 49,331.89 za nafaka na mazao mengine kutoka kwa wakulima zinazojumuisha mahindi tani 44,352.28, mtama tani 56.74, mpunga tani 1,754.05, ngano tani 2,443.74 na maharage tani 211. Vilevile, Serikali ya Tanzania kupitia CPB kwa kushirikiana na WFP inaendelea kusindika mahindi kwa ajili ya kuzalisha unga wa kupeleka nchini Malawi. Aidha, Wizara ipo katika hatua za mwisho za majadiliano na Serikali za Zambia, Zimbabwe na Malawi kuwauzia mahindi kupitia NFRA na CPB.

"Serikali inatoa rai kwa wafanyabiashara wa mazao nchini kuuza mazao ya chakula katika nchi hizo kutokana na fursa ya soko la mazao hayo"

202. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuwezesha upatikanaji wa bei nzuri ya mazao yanayozalishwa nchini, Wizara kupitia Bodi ya Chai Tanzania imeanzisha mnada wa chai ambapo katika mnada wa kwanza uliofanyika tarehe 13 Novemba, 2023 kilo 31,294 ziliuzwa kwa bei ya wastani wa Dola za Marekani 0.77 kwa kilo. Aidha, Wizara kupitia Bodi ya Tumbaku Tanzania imesimamia utiaji saini wa mikataba ya uzalishaji baina ya wanunuzi na wakulima ambapo mikataba ya kuzalisha kilo 213,077,306 imesainiwa msimu wa kilimo 2023/2024.

4.4.2 Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi wa mazao ya kilimo

203. ***Mheshimiwa Spika,*** jumla ya Shilingi Bilioni 28.23 kwa ajili ya kutekeleza yafuatayo:

Ujenzi wa Vituo Jumuishi

204. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024, ilipanga kujenga Vituo Jumuishi (common use facilities) vitatu (3) vya kukusanya, kuchambua, kupanga madaraja, kufungasha na kusafirisha mazao ya bustani katika mikoa ya Iringa, Kilimanjaro na Dar es Salaam. Vituo hivyo, vitawezesha kupunguza upotevu wa mazao ya bustani, kuongeza ubora na mauzo ya mazao hayo ndani na nje ya nchi. Hadi Aprili, 2024 mkataba wa ujenzi wa vituo jumuishi vya Iringa – Mufindi (1) na Mbeya – Rungwe (1) umewasilishwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya upekuzi.

Ujenzi wa Kiwanda cha Kusindika Zabibu Ghafi

205. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kujenga kiwanda chenye uwezo wa kusindika zabibu tani 200 kwa mwaka ambazo zitazalisha mchuzi wa zabibu lita 150,000 katika Mkoa wa Dodoma ili kuongeza thamani ya zao la zabibu, kupunguza upotevu na kuwaongezea wakulima soko. Hadi Aprili, 2024 ujenzi wa kiwanda cha kusindika zabibu katika mkoa wa Dodoma umefikia wastani wa asilimia 60.

Ujenzi wa Kiwanda cha Kubangua Korosho

206. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Bodi ya Korosho katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuiwezesha Sekta binafsi kujenga kiwanda cha kubangua korosho. Hadi Aprili, 2024 Bodi imeanzisha Kongani ya Viwanda katika eneo lenye ukubwa wa ekari 1,572 lililopo kijiji cha Maranje, Wilaya ya Nanyamba mkoani Mtwara ambapo eneo la ekari 373 limefanyiwa tathmini, fidia imelipwa kwa wananchi wanaohusika na eneo hilo limesafishwa na maandalizi ya kuanza kuweka miundombinu ya barabara, maji na umeme yanaendelea. Aidha, ubanguaji wa korosho umeongezeka kutoka tani 11,976 msimu wa 2022/2023 hadi tani 26,656 msimu wa 2023/2024.

Ujenzi wa Kituo Mahiri Cha Usimamizi wa Mazao

207. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia mradi wa TANIPAC katika mwaka 2023/2024 ilipanga kukamilisha ujenzi wa Kituo Mahiri cha Usimamizi wa Mazao Baada ya Kuvuna (Mtanana – Kongwa) na Maabara Kuu ya Kilimo Jijini Dodoma. Hadi Aprili, 2024 ujenzi wa Kituo Mahiri Cha Usimamizi wa Mazao baada ya kuvuna umefikia wastani wa asilimia 95 na ujenzi wa Maabara kuu ya Kilimo umefikia asilimia 48. Kukamilika kwa miundombinu hiyo kutawezesha usambazaji wa teknolojia bora za usimamizi wa mazao baada ya kuvuna nchini.

Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko

208. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia CPB katika mwaka 2023/2024, ilipanga kusindika mahindi tani 40,500; kukamua alizeti tani 5,000; kukoboa

mpunga tani 20,000; kusindika ngano tani 15,000; na kuchakata korosho tani 115 kwa ajili ya kuzalisha jibini (cashewnut butter). Hadi Aprili, 2024 Bodi imesindika mahindi tani 3,112.36, mafuta ghafi ya alizeti tani 47.20, mpunga tani 1,001.99, ngano tani 79.63 na siagi ya korosho tani 0.20 na usindikaji unaendelea.

4.4.3 Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi

209. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuongeza mauzo ya mazao mbalimbali kwa asilimia tano (5) kufikia Dola za Marekani Bilioni 1.457. Pamba kutoka Dola za Marekani Milioni 227.1 hadi Dola za Marekani Milioni 238.46 na tumbaku kutoka Dola za Marekani Milioni 355 hadi Dola za Marekani Milioni 372.75. Vilevile, katika kufungua masoko nje ya nchi Wizara ilipanga kuboresha maabara za afya ya mimea za TPHPA ili ziweze kupata ithibati na kuwezesha kutoa vyeti vya ubora vinavyokubalika kimataifa.

210. ***Mheshimiwa Spika***, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi yameongezeka kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.2 mwaka 2019/2020 hadi Dola za Marekani Bilioni 2.3 mwaka 2022/2023 sawa na ongezeko la asilimia 91.7 kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na. 11.** Ongezeko hilo limechangiwa na mauzo ya Kahawa, Tumbaku, Korosho, Mchele, ufuta, mazao jamii ya mikunde na mazao ya bustani. Ongezeko la mauzo kwa baadhi ya mazao ni kama ifuatavyo:-

i. Mauzo ya parachichi yameongezeka kutoka tani 17,711.49 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 51 mwaka 2021/2022 hadi tani 26,826.30 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 77.3 mwaka 2022/2023;
ii. Mauzo ya pamba nje ya nchi yameongezeka kutoka tani 32,608.8 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 15.6 mwaka 2021/2022 hadi tani 65,771.38 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 33.5 mwaka 2022/2023; na
iii. Mauzo ya tumbaku nje ya nchi yameongezeka kutoka tani 8,376.8 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 35.2 mwaka 2021/2022 hadi tani 32,587.29 zenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 142.4 mwaka 2022/2023.

211. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia TPHPA kwa kushirikiana na FAO na EU imempata mkandarasi wa ukarabati wa maabara katika vituo 36 vya mipakani ikiwemo maabara ya Kurasini, Tengeru na TPHPA makao makuu. Vilevile, zabuni za ununuzi wa vifaa vya maabara `kwa ajili ya kuboresha maabara za afya ya mimea za Kurasini, Kibaha, Tengeru na TPHPA makao makuu ili ziweze kupata ithibati na kuwezesha kutoa vyeti vya ubora vinavyokubalika kimataifa zimetangazwa.

212. Kadhalika, maabara ya TPHPA makao makuu Arusha imepata ithibati ya Kimataifa ya ISO/IEC 17025:2017 kwa ajili ya kupima viwango vya mabaki ya kemikali kwenye mazao. Pia, kufuatia hatua za Serikali

za kufungua soko la parachichi nchini China, zao hilo linatarajiwa kuanza kuuzwa China kuanzia Mei, 2024. Kadhalika, taratibu za ufunguzi wa masoko ya mazao mengine ikiwemo soko la tangawizi nchini Marekani, soko la pilipili na mahindi nchini China na soko la ndizi (plantain) nchini Afrika Kusini zinaendelea.

4.4.4 Kuimarisha upatikanaji wa mitaji (Agricultural finance)

213. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kwa kushirikiana na Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuongeza idadi ya taasisi za fedha zinazotumia mfuko wa dhamana kutoka taasisi 15 hadi 21 ili kurahisisha utoaji wa mikopo; kuwezesha miradi mipya 40, ununuzi wa matrekta 42 pamoja na *combine harvesters* 10; kutoa mikopo ya pembejeo kwenye miradi 20 ya kilimo; na kuwajengea uwezo wakulima wadogo 1,400 kuhusu elimu ya fedha. Hadi Aprili, 2024 utekelezaji umefikia hatua zifuatazo.

214. ***Mheshimiwa Spika***, taarifa ya Benki Kuu ya mwaka 2023 imeonesha kuwa jumla ya mikopo iliyotolewa na taasisi za fedha nchini ni Shilingi **Trilioni 33.159** ilitolewa. Kati ya hiyo, Shilingi **Trilioni 3.317** ilitolewa kwenye Sekta ya Kilimo sawa na asilimia 10 ya mikopo yote. Miongoni mwa taasisi za fedha zilizotoa mikopo hiyo ni TADB Shilingi Bilioni 138.119, CRDB Shilingi Trilioni 1.41 na NMB Shilingi Trilioni 1.7 na kiasi kilichobaki kimetolewa na taasisi nyingine za fedha.

215. Kadhalika, TADB imeongeza taasisi mbili (2) za fedha zinazotumia mfuko wa dhamana ambazo ni *Self Micro Finance* na *Exim Bank Tanzania*. Hatua hiyo, imewezesha utoaji wa mikopo yenye thamani ya Shilingi Bilioni **138.119** kwenye Sekta ya Kilimo Mazao kwa njia ya moja kwa moja na Shilingi Bilioni **41.817** kupitia mfuko wa dhamana ya mikopo kwa wakulima wadogo. Kupitia mikopo hiyo, TADB imewezesha miradi mipya 31 sawa na asilimia 77.5 ya lengo la miradi 40. Aidha, TADB imewezesha ununuzi wa magari mawili (2) ya baridi, matrekta 44, *combine harvesters* 20 na *power tiller* 150

216. Vilevile, imetoa mafunzo kuhusu elimu ya fedha kwa wakulima 1,851 sawa na asilimia 132.2 ya lengo la wakulima 1,400; kuzindua huduma ya mikopo kwa wanawake na vijana; na kampeni ya kuwashawishi vijana kushiriki katika kilimo.

217. ***Mheshimiwa Spika***, kutokana na changamoto ya uwepo wa madeni chechefu, Serikali imeboresha utendaji wa Mfuko wa Pembejeo za Kilimo (AGITF) kwa kumteua Mtendaji Mkuu mpya wa Mfuko na kuanza kukusanya fedha za madeni zilizotolewa taarifa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG). Hadi Aprili, 2024 mfuko umekusanya Shilingi 1,526,164,540.96. Kati ya kiasi hicho, Shilingi 1,450,873,342.05 ni marejesho ya fedha ya mikopo (principal) na Shilingi 75,291,198.91 ni riba ya mikopo. Vilevile, ili kuongeza ufanisi wa upatikanaji wa mikopo AGITF imeingia mkataba wa makubaliano ya mashirikiano na TADB na Benki ya Ushirika.

218. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa kipekee ninapenda kuishukuru Wizara ya Fedha, Benki Kuu na Wizara ya Mipango na Uwekezaji kukubali kama Taifa kuanza kuandaa Sera ya mikopo na Sera ya Bima katika Sekta ya Kilimo na bima ya kilimo. Kukamilika kwa sera hizo kutatoa mwongozo utakaopunguza masharti ya mikopo kwa sekta za uzalishaji ikiwemo kilimo. Vilevile, bima ya mazao itawezesha wakulima kupata fidia zinazotokana na majanga katika kilimo.

4.5 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development)

219. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume katika mwaka 2023/2024 ilipanga kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Vyama vya Ushirika, kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara, kuimarisha na kupitia upya mifumo ya upatikanaji wa viongozi wa Vyama vya Ushirika na kuendelea kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013.

220. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi Aprili, 2024 yafuatayo yametekelezwa:-

4.5.1 Kuimarisha Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika

221. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ya Maendeleo ya Ushirika ilipanga kuratibu uanzishwaji wa Benki ya Taifa ya Ushirika kwa kuhamasisha ununuaji wa hisa ili kupata mtaji wa Shilingi Bilioni 20; kuratibu uanzishwaji wa Mfuko wa Bima ya Akiba na Amana za

wanachama wa SACCOS utakaotumika kama kinga ya akiba na amana za wanachama.

222. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imeendelea kuratibu uanzishwaji wa Benki ya Taifa ya Ushirika kwa kuhamasisha ununuaji wa Hisa. Hadi Aprili 2024, Hisa zimeongezeka kutoka Shilingi Bilioni 4.7 mwaka 2022/2023 hadi Shilingi Bilioni 17.1 sawa na asilimia 85.5 ya mtaji hitajika wa shilingi Bilioni 20.

223. Katika mtaji uliopatikana, Vyama vya Ushirika vimewekeza jumla ya Shilingi Bilioni 8.6 sawa na asilimia 84.31 ya kiasi cha Shilingi Bilioni 10.2 kilichotengwa kwa ajili ya Vyama vya Ushirika kuwekeza na kumiliki Hisa kwa asilimia 51. Aidha, kampuni, taasisi na watu binafsi zimewekeza kiasi cha Shilingi Bilioni 8.5 sawa na asilimia 86.73 ya kuwekeza Shilingi Bilioni 9.8.

224. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imeendelea kuratibu uanzishwaji wa Mfuko wa Bima ya Akiba na Amana za wanachama wa SACCOS ambapo kwa kushirikiana na wadau imeandaa rasimu ya Kanuni zinazosimamia Vyama vya Ushirika wa Kifedha ambazo zimejumuisha masuala ya uanzishwaji, uendeshaji, usimamizi na ukaguzi wa mfuko wa Kinga ya Akiba na Amana za Wanachama (SDGS). Lengo la kanuni hizo ni kuwezesha usimamizi na ukaguzi wa mfuko kama takwa la Kisheria.

225. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ilipanga kuweka mifumo rasmi na jumuishi ya biashara na masoko kwa mazao mchanganyiko ambayo hayana bodi za

usimamizi na kuhamasisha matumizi ya mizani ya kidigiti kwa mazao yenye mifumo rasmi ya biashara.

226. Hadi Aprili, 2024 Tume kwa kushirikiana na Bodi ya Usimamizi wa Ghala, Soko la Bidhaa Tanzania na wadau wengine imeratibu na kusimamia mauzo ya mazao ya wakulima kupitia Mfumo wa Stakabadhi za Ghala. Jumla ya tani 1,656,410.28 za mazao zenye thamani ya Shilingi 1,977,744,859,472.50 zilikusanywa na kuuzwa kupitia mfumo rasmi wa Ushirika ikilinganishwa na tani 1,841,363.98 zilizouzwa kwa thamani ya Shilingi 1,755,121,090,813 mwaka 2022/2023. Thamani ya mauzo imeongezeka kwa asilimia 12.7 kutoka Shilingi 1,755,121,090,813 mwaka 2022/2023 hadi Shilingi 1,977,744,859,472.50 mwaka 2023/2024 kama inavyoonekana kwenye **Kiambatisho Na. 12**.

227. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imesimamia upatikanaji wa Mizani ya Kidigiti 1,178 yenye thamani ya Shilingi 3,534,000,000.00 kupitia Vyama Vikuu vya Ushirika vya KCU (1990) Ltd, KDCU Ltd, KACU Ltd na Ushirika wa mradi wa pamoja wa korosho (KCJE) Ltd. Mizani hiyo imesambazwa kwenye Vyama vya Ushirika vya Msingi (AMCOS) vinavyojishughulisha na mazao ya kahawa, korosho, ufuta, soya, mbaazi, kakao na tumbaku katika Mikoa ya Kagera, Lindi, Mbeya, Tabora, Mtwara, Ruvuma na Pwani.

Picha Na.11: *Mizani ya Kidigiti inayotumiwa na Vyama vya Ushirika kupima mazao*

228. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ilipanga kusimamia na kudhibiti Vyama vya Ushirika kwa kukagua vyama 7,300; kuwajengea uwezo Maafisa Ushirika, viongozi na watendaji wa Vyama vya Ushirika; na kusambaza na kusimamia matumizi ya Mfumo wa Usimamizi wa kielektroniki wa Vyama vya Ushirika (MUVU).

229. Hadi Aprili, 2024 Vyama vya Ushirika 3,679 sawa na asilimia 50.4 ya lengo la vyama 7,300 vimekaguliwa. Ukaguzi huo umebaini baadhi ya vyama havijatambua na kuthaminisha mali kama Sheria inavyoelekeza, uandishi mbovu wa vitabu vya hesabu na baadhi ya viongozi wa vyama kukosa uadilifu.

Vilevile, Tume imetoa mafunzo kuhusu ukaguzi na usimamizi wa vyama, maadili, rushwa, afya ya akili na udhibiti wa msongo wa mawazo kwa maafisa ushirika 57 kutoka katika mikoa ya Tabora, Katavi, Rukwa, Mbeya na Njombe. Aidha, katika kuimarisha uwezo wa viongozi na watendaji wa kusimamia Vyama vya Ushirika Tume kwa kushirikiana na TFC, SCCULT COASCO na MoCU imetoa mafunzo kuhusu uandishi wa vitabu vya hesabu na mfumo wa MUVU kwa wanachama 40,253, viongozi 5,553 na watendaji 7,517.

230. Hatua mbalimbali zimechukuliwa ikiwemo kuunda kamati za elimu za mikoa zinazojumuisha COASCO, MoCU na Ofisi za Warajis wasaidizi wa mikoa ambazo zitatoa mafunzo kwa vyama, Kuziondoa Bodi na Watendaji madarakani na baadhi ya taarifa za Vyama kuwasilishwa TAKUKURU na Jeshi la Polisi kwa lengo la kuchukua hatua za kisheria kwa wahusika hususan kwenye maeneo ya wizi, ubadhilifu na rushwa kwa fedha na mali zingine za Vyama.

231. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imesajili wanachama 1,492,838 na vyama vya ushirika 6,183 katika mfumo wa MUVU kati ya vyama 7,522 vilivyo kwenye Daftari la Usajili wa Vyama. Lengo la usajili huo ni kuimarisha usimamizi, kuboresha ufanisi na kurahisisha upatikanaji wa takwimu sahihi kwa ajili ya mipango mbalimbali ya maendeleo katika kukuza sekta ya Ushirika kwa ujumla. Aidha, mfumo huo umeunganishwa na Mfumo Mkuu Unganishi wa Serikali (GovESB), Mfumo wa Mizani ya Kielektroniki wa Upimaji wa Mazao (Mkulima Hub), Mfumo Jumuishi wa Usimamizi wa Rasilimali (ERMS), Mfumo wa

Ukusanyaji wa Malipo ya Serikali Kielektroniki (GePG) na Mfumo wa Usajili wa Watu kwa njia ya Mtandao chini ya Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA).

232. Kadhalika, Tume imetoa mafunzo kuhusu matumizi ya Mfumo wa MUVU kwa Maafisa ushirika 104 na Watendaji wa Vyama 1,243 kutoka vyama 874 vya mikoa ya Dar es Salaam, Songwe, Mwanza, Kagera, Tabora, Lindi, Mara na Kigoma.

233. ***Mheshimiwa Spika,*** COASCO ilipanga kukagua Vyama vya Ushirika 5,000 ambapo hadi Juni, 2023 Vyama 3,911 vimekaguliwa sawa na asilimia 78 ya lengo. Kati ya vyama vilivyokaguliwa, vyama 479 (asilimia 12.25) vilipata hati inayoridhisha, vyama 2,475 (asilimia 63.28) vilipata hati yenye shaka, vyama 830 (asilimia 21.22) vilipata hati mbaya na vyama 127 vilipata hati isiyo na maoni (asilimia 3.25).

4.5.2 Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha Kibiashara

234. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ilipanga kuratibu uanzishwaji wa viwanda ikiwemo kiwanda cha kubangua korosho cha TANECU Ltd na Kiwanda cha vifungashio kinachojengwa na SONAMCU Ltd; kuratibu ufufuaji wa vinu vya kuchakata pamba vya Sola (Simiyu), Mugango na Buyagu (Mara) na Manawa (Mwanza); na kuimarisha uwekezaji wa mali za ushirika katika uzalishaji kwa kuvijengea uwezo Vyama vya Ushirika na kufuatilia na kutambua mali za Vyama vya Ushirika.

235. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imewezesha uanzishwaji wa viwanda vipya viwili (2) ikiwemo cha kukamua mafuta ya Mbegu cha Chama cha RUNALI na cha kubangua korosho cha TANECU LTD ambacho kinaendelea kukamilishwa. Aidha, kiwanda cha kuchambua na kuchakata pamba cha SOLA (SIMCU Ltd Simiyu) kimefufuliwa. Ufufuaji na uanzishwaji wa viwanda hivyo umefanya jumla ya viwanda vinavyomilikiwa na Vyama vya Ushirika kufikia 328.

Picha Na.12: *Kiwanda cha kubangua korosho cha chama cha ushirika cha TANECU kilichopo katika mkoa wa Mtwara*

236. Kadhalika, Vyama Vikuu na Miradi ya Pamoja 63 na SACCOS 79 zenye Leseni zimefanya utambuzi wa mali 647 zisizohamishika zenye thamani ya Shilingi

5,124,287,849,967 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 10**.

Jedwali Na. 10: Mali za Vyama Zilizothaminishwa mwaka 2023/2024

Na	AINA YA MALI	IDADI	THAMANI
1	Majengo	158	1,423,311,498,653.00
2	Mashamba	54	253,294,188,419.00
3	Viwanda	6	69,405,899,425.00
4	Mashine na Mitambo	78	46,515,741,590.00
5	Viwanja	122	176,947,668,429.00
6	Vyombo vya Moto	134	35,533,816,677.00
7	Maghala	52	76,398,170,042.00
8	Mali zisizoshikika	43	3,042,880,866,732.00
	JUMLA KUU	**647**	**5,124,287,849,967.00**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2024*

237. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ilipanga kuhamasisha watu 20,000 (wanawake, vijana na watu wenye ulemavu) kuanzisha au kujiunga na vyama vya Ushirika kwenye Sekta mbalimbali ikiwemo kilimo, mifugo, uvuvi, madini, usafirishaji na uchukuzi pamoja na ushirika wa fedha; na kujengea uwezo Vyama vya Ushirika 121 kujitafutia pembejeo, masoko na miundombinu ya kuhifadhi mazao.

238. Hadi Aprili, 2024 Vyama vya Ushirika vya mbogamboga 41 vyenye jumla ya wanachama 2,157 vimesajiliwa katika mikoa ya Arusha (14), Mbeya (4), Njombe (5), Manyara (3), Iringa (10), Kilimanjaro (2) na Songwe (3). Vilevile, Vyama vya Ushirika nane (8) vya vijana vimesajiliwa katika mikoa ya Rukwa (1), Singida (4), Kilimanjaro (1) na Dodoma (2). Aidha, Wananchi 1,516 waliopo kwenye makundi maalum wamehamasishwa kujiunga na ushirika.

4.5.3 Kuimarisha na kupitia upya Mifumo ya Upatikanaji wa Viongozi wa Vyama vya Ushirika

239. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ilipanga kuimarisha usimamizi wa rasilimali watu katika Vyama vya Ushirika kwa kupitia upya sifa za watendaji katika Vyama vya Ushirika na kuratibu ajira zote katika vyama.

240. ***Mheshimiwa Spika,*** hadi Aprili, 2024 Tume ilifanya ukaguzi wa sifa za watendaji wakuu (Leadership Audit) wa Vyama Vikuu vyote vya Mazao na miradi ya pamoja 50 na kubaini kuwa asilimia 65 ya watendaji hawakuwa na sifa za kiongozi katika nafasi zao. Kutokana na hali hiyo, Tume ilivielekeza vyama kuajiri watendaji wenye sifa. Tume imetoa maelekezo ikiwemo vyama kuajiri viongozi wenye sifa stahiki, na viongozi wa Vyama wasio na sifa wakiwemo wahasibu wakuu ambao hawana CPA kujiendeleza ndani ya miaka mitatu (3).

241. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume imeandaa Taratibu za Msingi za Uendeshaji (Standard Operating Procedures) tatu (3) ambazo ni Usimamizi wa Rasilimali Watu kulingana na Taratibu za Usimamizi wa Ajira, Taratibu za Uendeshaji wa Mashauri ya Kinidhamu Pamoja na Taratibu za Upunguzaji Kazi Wafanyakazi kwa Sababu za Kiuendeshaji (Termination based on operational requirements). Aidha, Tume imewezesha upatikanaji wa watendaji wakuu wa Vyama Vikuu Vitatu (3) vya NCU, SHIRECU na SIMCU ambao ni watumishi wa Umma ili kuimarisha uwezo wa

kiutendaji wa vyama hivyo. Watumishi hao wamehamishiwa katika vyama hivyo kwa utaratibu wa kushikizwa kwa muda (Secondment).

242. Kadhalika, Tume imeendelea kusimamia upatikanaji wa watendaji wakuu wenye sifa stahiki kwa Vyama vingine vya Ushirika vya IGEMBENSABO, PMCU, ACU, KICU, KYECU, CHUTCU, SORECU, TAMCU, MAMCU, TANECU, RIVACU, SIFACU na LATCU.

4.5.4 Kuendelea Kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013

243. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume ilipanga kupitia na kuboresha Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya Mwaka 2013 ili iweze kuendana na wakati. Hadi Aprili, 2024 Tume imekamilisha mapitio ya Rasimu ya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya mwaka 2013 ili kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Ushirika na kutatua changamoto za Vyama vya Ushirika.

244. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Tume imekamilisha mapitio ya Rasimu ya Sera ya Maendeleo ya Ushirika ya mwaka 2002 kwa kujumuisha maoni mbalimbali ya wadau na kuhakikisha kuwa rasimu ya Sera inaakisi mwelekeo wa sasa wa ushirika.

MAENEO MENGINE MUHIMU YALIYOTEKELEZWA NA WIZARA

i. Urasimishaji, Uboreshaji na Uendeshaji wa Shughuli za Kilimo

245. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024, ilipanga kufanya tathmini ya mahitaji ya taasisi za Wizara ya Kilimo ili kuziunganisha itakapohitajika; kuimarisha usajili wa wadau wa kilimo ikiwa ni pamoja na wafanyabiashara wa mazao ya kilimo na watoa huduma nyingine katika shughuli za kilimo ikiwa ni pamoja na huduma za ugani na bima ya mazao.

246. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 Serikali imekamilisha tathmini ya utendaji wa taasisi mbalimbali ikijumuisha taasisi za Sekta ya Kilimo nchini. Kwa upande wa Sekta ya Kilimo tathmini hiyo ilipendekeza kuunganishwa kwa taasisi za utafiti wa Chai (TRIT), Utafiti wa Tumbaku (TORITA) na Utafiti wa Kahawa (TaCRI) kuwa sehemu ya muundo wa Taasisi ya Utafiti wa Kilimo (TARI) bila kuathiri majukumu ya msingi ya taasisi hizo; Bodi ya Chai Tanzania kuunganishwa na Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai (TSHTDA) ili kuwa bodi moja (Bodi ya Chai); na Bodi ya Pareto kufutwa na majukumu yake kuhamishiwa katika Mamlaka ya Udhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko (COPRA).

247. Kadhalika, wakulima 3,910,556, waingizaji wa mbolea 31 na mawakala wa mbolea 4,167 wamesajiliwa kwenye mfumo wa kidigiti kwa ajili ya kupata ushauri

wa kitaalam ikiwemo kupata taarifa za pembejeo za kilimo.

ii. Kuongeza Matumizi ya Teknolojia na Mbinu za Kilimo Kinachohimili Mabadiliko ya Tabianchi

248. ***Mheshimiwa spika,*** ili kuongeza uhimilivu wa kilimo kutokana na changamoto za mabadiliko ya tabianchi Wizara ilipanga kuhuisha Mpango wa Kuhimili mabadiliko ya tabianchi katika Sekta ya Kilimo pamoja na kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Mazingira ambapo maeneo mbalimbali yametekelezwa.

249. ***Mheshimiwa spika,*** hadi Aprili, 2024 tathmini ya athari za mazingira na jamii imefanyika katika mradi wa mifumo himilivu ya chakula pamoja na mashamba makubwa ya pamoja ya BBT na Kituo cha mafunzo ya wakulima cha Bihawana. Mashamba yaliyofanyiwa tathmini ni pamoja na Ikang'asi, Mapogoro, Ndogowe, Chinangali pamoja na Kituo cha Bihawana, ambapo vyeti vinne (4) vya tathmini ya mazingira na jamii vya mashamba hayo vimepatikana.

250. Vilevile, elimu kuhusu kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi, masoko, utunzaji wa mazingira na miundombinu ya umwagiliaji ilitolewa kwa vijana 57 waliopo katika programu ya BBT. Pia, ulifanyika ufuatiliaji wa ujumuishwaji wa masuala ya mazingira na kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi katika bajeti na mipango ya Halmashauri za Itigi, Iramba, Manyoni na Ikungi ambapo ilibainika masuala hayo kuzingatiwa.

251. ***Mheshimiwa spika,*** Wizara kupitia mradi wa mifumo himilivu ya chakula imeanzisha madawati ya kusimamia masuala ya mazingira na jamii kwenye taasisi za TARI, ASA na TOSCI pamoja na mfumo wa kushughulikia malalamiko kuanzia ngazi ya jamii hadi Wizara. Aidha, Wizara inaandaa Mfumo wa Usimamizi wa Mazingira na Kijamii (ESMF) na Mpango Husishi wa Usimamizi wa Wadudu (IPMP) kwenye mradi wa kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo Tanzania ili kuhakikisha mradi unatekelezwa kwa kuzingatia hifadhi ya mazingira. Pia, Wizara kupitia mradi huo imetoa mafunzo kuhusu utunzaji wa mazingira kwa Maafisa mazingira na kilimo katika Halmashauri 56 zinazotekeleza mradi.

252. ***Mheshimiwa spika,*** Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imekamilisha tathmini ya athari za mazingira na jamii kwenye miradi 29 kwa ajili ya kuanza ujenzi wa skimu za umwagiliaji na mabwawa. Vilevile, Wizara kupitia Programu ya Uhimilivu wa Mifumo ya Chakula Tanzania imeandaa mipango ya Usimamizi wa Mazingira na jamii (ESMPs) katika skimu za umwagiliaji 23 ili kuwezesha uhifadhi wa mazingira.

253. Vilevile, Wizara kupitia Mradi wa Kuboresha Usimamizi wa Maliasili na Kukuza Utalii Kusini mwa Tanzania (REGROW) imetoa mafunzo kuhusu matumizi sahihi ya viuatilifu na mfumo wa kuwasilisha na kushughulikia malalamiko kwa wakulima 182 kwenye skimu za Gonakuvagogolo, Chosi, Herman, Makangarawe, Mbuyuni Kimani, Madibira, Matebete, Isenyela na Uturo katika mkoa wa Mbeya.

254. Pia, Wizara kupitia TARI imesambaza jumla ya miche 10,209 ya mazao ya miti ya kudumu ya mazao ya korosho, parachichi, michikichi, minazi, maembe, machungwa na miti ya matunda mbalimbali kwa wakulima 3,300 katika mikoa ya Tabora, Mbeya, Singida, Shinyanga na Simiyu kwa ajili ya kupunguza, kukabiliana na kuhimili mabadiliko ya tabianchi nchini.

iii. Jinsia

255. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024, ilipanga kuwajengea uwezo watumishi wa Wizara katika ngazi ya viongozi na wataalam kwa kuwapatia mafunzo kuhusu masuala ya kijinsia; kufanya uchambuzi wa masuala ya jinsia katika Sekta ya Kilimo; na kuandaa mwongozo utakaowezesha kuandaa miradi itakayozingatia masuala ya jinsia katika udhibiti wa sumukuvu kwa lengo la kuleta ufanisi na udhibiti endelevu.

256. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 Wizara imewajengea uwezo watumishi 67 wa Wizara katika ngazi ya viongozi na wataalam kwa kuwapatia mafunzo kuhusu masuala ya kijinsia. Vilevile, imeandaa Mwongozo wa Kujumuisha Masuala ya Jinsia katika mradi wa Kudhibiti Sumukuvu na kutoa mafunzo kuhusu ujumuishaji na uzingatiaji wa masuala ya jinsia katika mnyororo wa thamani wa mazao ya alizeti, ngano na mpunga kwa Halmashauri 57. Pia, Uchambuzi wa Kijinsia katika mikoa 14 inayotekeleza Mradi wa TAISP kwenye mnyororo wa thamani wa alizeti, ngano na mpunga kwa lengo la kubaini hali

halisi, changamoto na fursa za kijinsia zilizopo unaendelea.

iv. VVU na UKIMWI

257. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2023/2024, ilipanga kuendelea kutoa huduma ya lishe na dawa kwa watumishi wanaoishi na VVU na UKIMWI; kuendelea kutoa elimu ya VVU, UKIMWI na magonjwa sugu yasiyoambukiza (MSY) na kuweka vifaa kinga katika majengo yote ya Wizara pamoja na Taasisi zake.

258. ***Mheshimiwa Spika***, hadi Aprili, 2024 Watumishi wanne (4) wanaoishi na VVU na UKIMWI wamewezeshwa kupata huduma ya ushauri nasaha, lishe na dawa. Vilevile, huduma ya vifaa kinga (kondomu) 33,600 imetolewa katika Ofisi za Wizara na Taasisi zake; na Wizara imezindua kamati 13 za kudhibiti VVU, UKIMWI na MSY mahala pa kazi katika Taasisi zake.

Masuala mengine yaliyotekelezwa na Wizara

259. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuongeza ufanisi wa utekelezaji wa vipaumbele na mikakati iliyowekwa na Wizara yapo maeneo mbalimbali yaliyotekelezwa ili yawezeshe ufikiwaji wa malengo. Maeneo hayo ni:-

i. Kuandaa Mpango wa Mageuzi ya Kilimo (Agricultural Transformation Masterplan - 2050) utakaoongoza Maendeleo ya Sekta ya Kilimo kwa kipindi cha miaka 25. Mpango huo utasimamia mabadiliko ya kisera, kimuundo na kimkakati;

ii. Kufanya marekebisho ya Sheria ya Sukari Na.6 ya mwaka 2001 kwenye sheria ya fedha ya mwaka 2024 kwa ajili ya kuiwezesha NFRA

kununua na kuhifadhi sukari kwenye Hifadhi ya Chakula ya Taifa ili kunusuru hali ya upatikanaji wa sukari inapotokea kudorora kwa soko la sukari;

iii. Kufanya marekebisho ya Sheria ya Tasnia ya Korosho Na.18 ya mwaka 2009 kwenye Sheria ya Fedha ya mwaka 2024 ili kuwezesha mapato yanayotokana na mauzo ya korosho ghafi (export levy) asilimia 100 kwenda kwenye ununuzi wa pembejeo za zao la korosho pamoja na kulipa madeni ya pembejeo; na

iv. Kuanza marekebisho ya Sheria ya Chai Na.3 ya mwaka 1997 kwenye Sheria ya Fedha ya mwaka 2024 ili kuiwezesha Bodi kuwa na mapato kwa ajili ya kujiendesha; na

v. Kufanya mapitio ya Sheria ya Taifa ya Umwagiliaji Na.4 ya Mwaka 2013.

5 MPANGO NA BAJETI YA MWAKA 2024/2025

260. ***Mheshimiwa Spika,*** Mpango na Bajeti ya Wizara katika mwaka 2024/2025, umezingatia Dira ya Maendeleo ya Taifa (2025); Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano Awamu ya Tatu (2021/2022 – 2025/2026); Ilani ya Chama Cha Mapinduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020; Sera ya Taifa ya Kilimo ya mwaka 2013; Sera ya Taifa ya Umwagiliaji ya mwaka 2010; Sera ya Maendeleo ya Ushirika ya Mwaka 2002 na Mkakati wa Ukuzaji wa Sekta ya Kilimo (Ajenda 10/30 investment roadmap).

261. Vilevile, Mpango umezingatia Malengo Endelevu ya Maendeleo (SDGs); Mwongozo na Mpango wa Bajeti wa Mwaka 2024/2025; Mkakati wa Kuongeza Fedha za Kigeni; Mpango wa Mageuzi ya Kilimo wa Mwaka 2050 (Tanzania Agricultural Masterplan); Maoni na ushauri wa Kamati za Kudumu za Bunge; Maoni ya Baraza la Rais la Ushauri wa Kilimo, wadau wa maendeleo na masuala mtambuka ya jinsia, mazingira, lishe, mabadiliko ya tabianchi, vijana, kutokomeza ajira kwa watoto katika Sekta ya Kilimo, VVU na UKIMWI.

262. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Wizara itaendelea kutekeleza vipaumbele vitano (5) vya mwaka 2023/2024 kwa kukamilisha miradi iliyoanza mwaka 2022/2023, 2023/2024 na kuanza miradi mipya. Aidha, Wizara itaongeza kipaumbele kimoja (1) na hivyo kufanya vipaumbele vya mwaka 2024/2025 kuwa sita (6) vitakavyotekelezwa kupitia mikakati 27.

263. ***Mheshimiwa Spika,*** tathmini ya sensa ya watu na makazi iliyofanyika mwaka 2022 imeonesha kuwa idadi ya watanzania ni milioni 61.7. Kati ya hao, watanzania milioni 31.7 ni wanawake sawa na asilimia 51 ambapo kati yao milioni 11.2 wanaishi mijini na milioni 20.5 wanaishi vijijini na wanaume ni milioni 30 sawa na asilimia 49 ambapo kati yao milioni 10.3 wanaishi mijini na milioni 19.7 wanaishi vijijini. Kwa Tanzania Bara, takwimu zinaonesha kuwa asilimia 65.6 ya watanzania wanaishi vijijini ambako ndipo shughuli za kilimo zinafanyika na asilimia 34.4 wanaishi mijini.

264. Kati ya watanzania wanaoishi vijijini, asilimia 39.0 ni vijana wenye umri kati ya miaka 14 hadi 40 ambao ni nguvu kazi ya Taifa. Kati ya Vijana hao, asilimia 51.4 ni wanawake na asilimia 48.6 ni wanaume. Aidha, kwa mujibu wa takwimu za IFAD za mwaka 2019, asilimia 59 ya vijana wanaoishi vijijini wanajishughulisha na kilimo.

265. ***Mheshimiwa Spika,*** ni muhimu kuzitazama takwimu hizo zilizotokana na sensa ya watu na makazi ya mwaka 2022 na takwimu za IFAD ili kuwezesha kufanya maamuzi ya mabadiliko na ugawaji wa rasilimali hususani kwenye kilimo.

266. ***Mheshimiwa Spika,*** kitabu kinachoitwa *How the Current Variables Shape the Future 2030* kimeeleza wazi umuhimu wa ongezeko la idadi ya watu na namna ambavyo Afrika inaweza kuitumia sekta ya kilimo kuleta mapinduzi ya kiuchumi. Dhana ya muda mrefu ya kuamini kuwa maendeleo ya kiuchumi Duniani yataletwa na Sekta ya huduma kwa Afrika haiwezekani, hivyo ni lazima Afrika ifanye mapinduzi ya viwanda ambayo yatawezeshwa na Sekta ya Kilimo kwa asilimia 100 ili kujenga Sekta nyingine.

267. Vilevile, kitabu cha *The last drop: Solving the World's Water Crisis* (2023) kilichoandikwa na Tim Smedley kimeeleza moja ya tatizo kubwa linaloathiri ukuaji wa uchumi wa Dunia ni upungufu wa maji. Hivyo, Wizara ya kilimo tunapopanga mipango yetu leo na kesho kama taifa ni lazima tutambue athari za upungufu wa maji katika kilimo na mambo mengine

yanayotuzunguka. Na sisi kama Wizara hatujafumbia macho viashiria vyote vinavyotuzunguka huku tukitambua kwamba mwaka 2030 Taifa hili linakadiriwa kuwa na idadi ya watu milioni 79 na mwaka 2050 Taifa linakadiriwa kuwa na idadi ya watu milioni 135 ambao watahitaji chakula takriban tani milioni 20.7 na milioni 35.4; mtawalia.

268. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025 Wizara inalenga ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa upande wa mazao kufikia asilimia 5 kuchangia asilimia 20 katika Pato la Taifa, kuendelea kuchangia asilimia 100 ya upatikanaji wa chakula na kuongeza mauzo ya mazao nje ya nchi hadi kufikia Dola za Marekani Bilioni 3. Malengo hayo yatafikiwa kwa kutekeleza vipaumbele sita na mikakati 27.

269. ***Mheshimiwa Spika,*** kipaumbele chetu cha kwanza katika mwaka 2024/2025 hadi mwaka 2050 kitakuwa ni Kuongeza tija na uzalishaji (Increase Productivity and Production). Kipaumbele hiki hakitabadilika isipokuwa mabadiliko yanaweza kufanyika kwenye mikakati ya kufikia kipaumbele hicho; kipaumbele cha pili ni kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo; cha tatu ni kuimarisha usalama wa chakula na lishe; cha nne kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi; cha tano kuimarisha maendeleo ya ushirika; na cha sita ni kuimarisha matumizi ya mifumo ya TEHAMA katika uendelezaji wa Sekta ya Kilimo.

270. ***Mheshimiwa Spika***, vipaumbele na mikakati ni kama ifuatavyo:-

i. Kuongeza Tija na Uzalishaji (Increase Productivity and Production);

Mikakati:-

a) Utafiti wa mbegu;
b) Uzalishaji na usambazaji wa mbegu na miche bora na kutoa ruzuku ya mbegu na miche bora kwa baadhi ya mazao;
c) Uwekezaji kwenye utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu;
d) Usajili wa wakulima na urasimishaji wa shughuli za kilimo;
e) Kuwekeza kwenye ujuzi kwa wataalam wa ndani;
f) Uwekezaji kwenye huduma za ugani;
g) Kupima afya ya udongo kwa wakulima wadogo na wakubwa;
h) Uendelezaji wa kilimo cha umwagiliaji; na
i) Uanzishaji wa vituo Jumuishi vya Kutoa Huduma za Zana za Kilimo.

ii. Kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo (Increase Decent Jobs And Enhancing Youth And Women Participation In Agriculture Sector)

Mikakati:-

a) Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja;
b) Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia programu ya Jenga Kesho iliyo Bora; na

c) Kuimarisha ushiriki wa wazawa katika miradi ya kilimo (Local Content).

iii. **Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe (To Improve Food and Nutrition Security);**

Mikakati:-

a) Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030;
b) Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi ya chakula;
c) Kuimarisha matumizi ya mfumo wa kidigiti wa *Crop Stock Dynamic Systems*; na
d) Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ndani ya nchi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini.

iv. **Kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi (Strengthen access to market, agriculture financing and crop exports);**

Mikakati:-

a) Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo kwa ajili ya wakulima katika Halmashauri mbalimbali;
b) Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi kwa kushirikisha Sekta Binafsi;
c) Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi;
d) Kuimarisha upatikanaji wa mitaji ; na

e) Kuziwezesha maabara za Serikali na Sekta Binafsi kufikia viwango vya ubora unaotakiwa kimataifa.

v. Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development)

a) Kuwezesha uwekezaji katika mifumo ya kidigiti kwenye Vyama vya Ushirika na Mamlaka za Usimamizi;
b) Kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Vyama vya Ushirika;
c) Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara na kuvisaidia kupata mitaji; na
d) Kuhamasisha Ushirika kwenye Sekta mbalimbali na Makundi Maalum.

vi. Kuimarisha Matumizi ya Mifumo ya TEHAMA katika Uendelezaji wa Sekta ya Kilimo (Agriculture Digitalization)

a) Kuimarisha mifumo ya kidigiti itakayowezesha upatikanaji wa taarifa sahihi kwa wakati; na
b) Kuwekeza kwenye matumizi ya mifumo ya kidigiti katika Sekta ya Kilimo.

KAZI ZITAKAZOTEKELEZWA KWA KUZINGATIA MIKAKATI YA VIPAUMBELE VYA MWAKA 2024/2025

5.1 Kuongeza Tija na Uzalishaji

5.1.1 Utafiti wa mbegu

271. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia TARI katika mwaka 2024/2025 imepanga kuendelea na utafiti wa visumbufu vya mazao mbalimbali ikiwemo utafiti wa magonjwa, wadudu na minyoo fundo ya migomba (Sigatoka, mnyauko fusari, bungua wa migomba, fukusi wa migomba, minyoo ya migomba, virusi vya migomba) ili kupata aina za migomba yenye ukinzani wa visumbufu hivyo na mavuno mengi. Vilevile, TARI itaendelea na utafiti wa ukinzani wa kutu jani (soybean rust) katika zao la soya na utafiti wa magonjwa ya virusi (cassava mosaic disease na cassava brown streak disease) katika zao la muhogo ili kupata mbegu zenye ukinzani na magonjwa hayo. Aidha, TARI itaendelea na utafiti wa magonjwa ya Cashew Leaf and Nut Blight, Ubwiri unga na mnyauko fusari katika zao la korosho ili kuongeza uzalishaji wa zao hilo.

272. ***Mheshimiwa Spika***, ili kupata aina bora za mbegu za soya zinazokidhi soko la kimataifa, TARI itaendelea na utafiti wa mbegu za soya zenye viwango vya protini na mafuta. Aidha, itaendelea na utafiti wa mbegu za ngano katika maeneo ya joto ili kupata mbegu zinazostahimili hali ya joto kwa lengo la kuongeza uzalishaji na kukidhi mahitaji ya ngano nchini.

273. Kadhalika, TARI itafanya utafiti wa ladha ya mvinyo wa zabibu za hapa nchini na athari zinazotokana na matumizi ya mbolea za asili na za viwandani katika ladha ya mvinyo ili kuboresha na kupata ushindani katika soko la kimataifa. Pia, TARI itahaulisha teknolojia ya matumizi ya Rafiki Planter inayotumika katika upandaji wa mbegu za pamba ili iweze kutumika katika kupanda mazao ya ufuta, mtama na mahindi.

274. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI itaendelea kukamilisha upatikanaji wa Ithibati ya Kimataifa ya Maabara ya Afya ya Udongo na Mimea iliyopo katika Wilaya ya Mufindi; kuanzisha shamba la vinasaba kwa kukusanya vinasaba vyote vya chai nchini kwa ajili ya utafiti; na kuanzisha mashamba mawili (2) ya mbegu kwa ajili ya utafiti wa aina bora za chai katika mikoa ya Iringa na Tanga.

275. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI itaendelea na utafiti wa viwango, aina na mbinu za matumizi ya mbolea ya chokaa ili kuongeza uzalishaji wa mazao katika maeneo yaliyoathiriwa na tindikali nchini; itaendelea kukusanya taarifa za afya ya udongo na kuandaa kanzidata na ramani za kidigiti za udongo unaofaa kwa mazao mbalimbali nchini; na itaendelea na utafiti wa aina za wanga wa muhogo kwa ajili ya matumizi ya viwanda hapa nchini ili kupunguza uagizaji wa wanga kutoka nje ya nchi na kuimarisha soko la wakulima wa ndani.

276. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI itafanya utafiti wa zao la pareto ili kupata aina za mbegu zenye sifa za mavuno mengi (kilo 1,500 hadi 2,300 kwa hekta), ubora wa maua (pyrethrum content, 1.9 – 2.2), na ukinzani wa ugonjwa wa mizizi (root rot), na itafanya uhaulishaji wa teknolojia zikiwemo mbegu bora za ngano (TARIwheat1 na TARIwheat2) zenye mavuno mengi, uhimilivu wa magonjwa na kiwango cha *protein* aina ya gluten kinachohitajika kwa uokaji; na teknolojia za mazao yaliyoongezewa virutubishi kibaiolojia kwenye maeneo yenye udumavu. TARI pia, itahaulisha teknolojia za zana za kilimo ikiwemo Rafiki *Planter*, matumizi ya chokaa, kitalu mkeka katika kuongeza ufanisi wa uzalishaji wa zao la mpunga.

277. Kadhalika, itaendelea kusafisha na kutunza aina 24 za mbegu za asili kwa mazao ya mpunga (11), maharage (4), mtama (3) na mbogamboga (6). Pia, TARI itafanya utafiti wa aina ya chai ya zambarau (purple tea) na ugonjwa unaokausha mashina ya chai na namna ya kudhibiti kuenea kwa vimelea vya *Armillaria mellea.* Aidha, TARI itazalisha na kusambaza pingili za muhogo 5,760,000 aina ya TARICASS4 zenye uwezo wa kuzalisha tani 40 hadi 60 kwa hekta kwa wakulima katika maeneo ya uzalishaji wa zao hilo ikiwemo mkoa wa Kigoma.

278. Vilevile, TARI kwa kushirikiana na *Indonesia Palm Oil Association* (IPOA) itakusanya vinasaba 11,400 vya chikichi ndani ya nchi na kutoka Indonesia kwa ajili ya kufanya utafiti na kupata aina za mbegu zenye mavuno mengi, wingi wa mafuta na ukinzani wa

magonjwa. Pia, Kukusanya vinasaba (*germplasms*) 240 vya kakao na kuanzisha mashamba ya kutunza vinasaba katika Mkoa wa Morogoro. Pia, itawajengea uwezo watafiti sita (6) wa TARI kuhusu kilimo bora cha chikichi katika nchi ya Indonesia.

279. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI itazalisha tani 1,518 za mbegu za mazao ya nafaka, jamii ya mikunde, mafuta na mbogamboga. Kati ya hizo tani 28 ni mbegu mama, tani 280 ni mbegu za awali na tani 800 mbegu za msingi. Vilevile, itazalisha tani 420 za mbegu zilizothibitishwa za mazao hayo. Pia, mbegu za awali na msingi zitasambazwa kwa ASA na Sekta binafsi kwa ajili ya kuzalisha mbegu zilizothibitishwa.

280. Vilevile, TARI itazalisha mbegu za awali za pamba tani 30 ambazo zitazalisha tani 370 za mbegu za msingi zitakazozalisha tani 17,000 hadi 20,000 za mbegu zilizothibitishwa kwa ajili ya wakulima wa pamba nchini.

281. ***Mheshimiwa Spika,*** kutokana na changamoto za athari za chumvi kwenye udongo, Wizara kupitia TARI itazalisha mbegu za awali za mpunga tani 2 (SATO1 tani 1 na SATO9 tani 1) zinazostahimili athari hizo katika mikoa ya Iringa, Kilimanjaro, Tanga, Mbeya, Shinyanga na Katavi. Mbegu hizo zina uwezo wa kuzalisha mbegu za msingi tani 120 ambazo zitazalisha tani 7,200 za mbegu zilizothibitishwa ambazo zitatosheleza kupandwa kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 2,400.

282. ***Mheshimiwa Spika,*** TARI itaendelea na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya utafiti wa mbegu ulioanza katika mwaka 2022/2023 na mwaka 2023/2024 yenye jumla ya hekta 1,120.9. Mashamba hayo ni TARI Hombolo (hekta 70), TARI Kihinga (hekta 150), TARI Ilonga (hekta 200), Selian (hekta 120), Uyole (hekta 120), Kifyulilo (hekta 20), Seatondale (hekta 6.5), Kibaha (hekta 20), Maruku (hekta 32), Tengeru (hekta 50), Dakawa (hekta 50), Ifakara (hekta 36.4), Tumbi (hekta 60), Bagamoyo (hekta 20), Mlingano (hekta 20), Mkuranga (hekta 40), Naliendele (hekta 37), Ukiriguru (hekta 47) na Isimani (hekta 22).

283. Vilevile, TARI itaanza ujenzi wa miundombinu mipya ya umwagiliaji yenye ukubwa wa hekta 1,000 katika mashamba ya utafiti ya TARI Ilonga (hekta 150), Kihinga (hekta 100), Tumbi (hekta 100), Ukiriguru (hekta 250), Dakawa (hekta 100), Ifakara (hekta 100) na Uyole (hekta 200). Aidha, TARI itajenga kituo cha Sayansi za Kibaolojia (Bioscience) katika kituo cha TARI – Mikocheni (Mkuranga) kwa ajili ya kutoa huduma za kisasa za kisayansi katika utafiti wa mbegu, wadudu, magonjwa, uhimilivu wa tabianchi, udongo, uhandisi wa kibaolojia (bioengineering) na kanzi data za taarifa za kibaolojia (bioinformatics).

284. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuimarisha uhifadhi wa mbegu, kuendeleza na kuwa na msingi mkuu wa utafiti na usalama wa nchi, TARI itajenga Benki ya mbegu (Gene Bank) katika kituo cha TARI Selian. Vilevile, TARI itaendelea na ujenzi wa maabara ya

kuzalisha miche ya migomba kwa njia ya chupa katika kituo cha TARI – Maruku ili kuongeza uwezo wa kuzalisha miche bora ya migomba na kukabiliana na visumbufu vya zao hilo kama fungashada ya migomba (Banana Bunchy Top Disease – BBTD); na ujenzi wa maabara ya patholojia ya TARI – Naliendele kwa ajili ya utafiti wa magonjwa ya mazao. Vilevile, Wizara itakarabati kituo cha TARI – Tengeru na kukifanya kuwa kituo mahiri cha utafiti na uzalishaji wa mbegu za mazao ya bustani.

285. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kulinda uvamizi wa mashamba ya utafiti TARI itaanza ujenzi wa uzio katika mashamba ya utafiti ya vituo vya TARI Mlingano, Tumbi, Tengeru, Mikocheni (Mkuranga na Bagamoyo) Ilonga na Ukiriguru. Vilevile, itaendelea na ujenzi wa uzio ulioanza mwaka 2022/2023 na 2023/2024 katika vituo vya utafiti vya TARI Uyole (hekta), Kifyulilo (hekta), Hombolo (hekta), Maruku (hekta), Kihinga, Dakawa na Ifakara. Aidha, TARI italipa fidia kwa wananchi katika shamba la Uyole ili kupisha ujenzi wa uzio.

286. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI itaendelea na ujenzi wa ghala 11 zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 4,565 za mbegu ulionza mwaka 2022/2023 na 2023/2024 katika vituo vya utafiti vya TARI Uyole, Ilonga, Ukiriguru, Maruku, Ifakara, Kihinga, Naliendele, Tumbi, Selian, Hombolo na Dakawa; na kukamilisha upatikanaji wa ithibati kwa maabara ya udongo ya TARI Mlingano itakayotumika kupima afya ya udongo na kupunguza gharama za kupima udongo nje ya nchi. Vilevile, TARI itanunua vifaa na kuwapatia mafunzo wataalam wa

maabara za kuzalisha miche kwa njia ya chupa na udongo za TARI Mlingano ili kuimarisha upimaji wa afya ya udongo kutoka wastani wa sampuli 5,000 hadi sampuli 20,000 kwa mwaka na kuongeza uzalishaji wa miche ya mkonge kutoka miche 500,000 hadi miche 10,000,000 kwa mwaka.

287. Wizara kupitia kituo cha utafiti wa Tumbaku, itazalisha kilo 300 za mbegu za tumbaku ya mvuke aina ya K326; itafanya utafiti wa utambuzi na kuthibitisha hali ya udongo unaozalisha tumbaku; na itakarabati maabara ya utafiti wa zao la tumbaku iliyopo Tumbi katika mkoa wa Tabora.

288. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI itazalisha mbegu bora za kahawa tani 9.8 zikiwemo tani 6.5 za arabika na tani 3.3 za robusta. Mbegu hizo zitazalisha miche 20,000,000 ya kahawa itakayosambazwa kwa mpango wa ruzuku kwa wakulima katika mikoa 17 inayozalisha kahawa.

289. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi kwenye tasnia ya kahawa, Wizara kupitia TARI itaendelea na tafiti za kubaini aina za kahawa zenye tija kubwa, ukinzani wa visumbufu vya mmea wa kahawa, muonjo (cup quality) na ustahimilivu wa ukame. Pia, TARI itaendelea na tafiti za kanuni bora za kilimo cha kahawa ili kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi. Wizara kupitia TARI itaendelea na ujenzi wa nyumba nne (4) za watumishi, jiko, hosteli, uzio na kuchimba kisima katika Kituo cha Utafiti wa Kahawa cha Mwayaya (Buhigwe).

5.1.2 Uzalishaji na usambazaji wa mbegu na miche bora na kutoa ruzuku ya mbegu na miche bora kwa baadhi ya mazao

290. ***Mheshimiwa Spika***, mahitaji ya mbegu bora kwa mwaka ni tani 127,650. Katika mwaka 2024/2025, upatikanaji wa mbegu bora nchini unatarajiwa kuwa tani 80,000 zikihusisha tani 8,568 za mbegu zitakazozalishwa na ASA na tani 71,432 zitazalishwa na Sekta binafsi. Kati ya tani 8,568 zitakazozalishwa na ASA, tani 2,412 (alizeti), tani 1,500 (ngano), tani 200 (soya), tani 2,500 (mahindi), tani 1,200 (mpunga), tani 120 (maharage), tani 400 (mtama), tani 150 (ufuta), tani 50 (choroko), tani 30 (fiwi) na tani 6 (mbogamboga).

291. Ili kufikia lengo la upatikanaji wa mbegu bora, ASA itaendelea kuwapatia Sekta binafsi mashamba yenye ukubwa wa hekta 4,914 kwa ajili ya kuzalisha mbegu za mazao. Kadhalika, ASA itaendelea na marekebisho ya tindikali ya udongo kwa kuweka chokaa katika mashamba matano ya mbegu ya Msimba (hekta 2,000), Dabaga (hekta 970), Kilimi (hekta 864.5), Mbozi (hekta 260) na Kilangali (hekta 1,000).

292. ***Mheshimiwa Spika***, ili kuimarisha uzalishaji wa mbegu bora kwa mwaka mzima ASA itaendelea kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya uzalishaji wa mbegu bora ulioanza katika mwaka 2022/2023 yenye ukubwa wa hekta 580 kati ya hekta 805.5 katika mashamba ya Msimba (hekta 200), Arusha (hekta 200) na Kilimi (hekta 180); na kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya

umwagiliaji katika mashamba ya uzalishaji wa mbegu bora ulioanza katika mwaka 2023/2024 yenye ukubwa wa hekta 795 katika mashamba ya Namtumbo (hekta 300), Msimba (hekta 195), Mbozi (hekta 100), Arusha (hekta 100) na Kilimi (hekta 100). Vilevile, ASA itaendelea kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya mbegu yenye jumla ya hekta 3,000 katika mashamba ya Namtumbo (hekta 900), Msimba (hekta 800), Mwele (hekta 500), Msungura (hekta 100), Mbozi (hekta 500) na Kilimi (hekta 200).

293. Vilevile, ASA itaanza ujenzi wa miundombinu mipya ya umwagiliaji katika maeneo yenye jumla ya hekta 800 katika mashamba ya mbegu ya Mwele (hekta 300), Namtumbo (hekta 300), Msungura (hekta 100) na Bugaga (hekta 100); kuanza ujenzi wa uzio katika mashamba ya mbegu ya Arusha (hekta 600), Kilangali (hekta 1,200), Namtumbo (hekta 3,580.4) na Mwele (hekta 874) ili kuzuia uvamizi wa mashamba hayo; kujenga miundombinu minne (4) ya kukausha na kuhifadhi mbegu katika mashamba ya mbegu ya Arusha, Kilimi, Msungura na Namtumbo; na kujenga ghala moja (1), karakana moja (1) na ofisi moja (1) katika shamba la Kilimi na kukarabati karakana moja (1) katika shamba la Msimba.

294. Ili kuboresha mazingira ya watumishi, ASA itajenga na kukarabati nyumba 49 za watumishi katika mashamba ya mbegu ya Mwele, Kilimi, Msimba, Kilangali, Namtumbo, Mbozi, Arusha, Luhafwe na Msungura.

295. ***Mheshimiwa Spika,*** ASA itanunua vitendea kazi ikiwemo matrekta matatu (3), magari madogo mawili (2), malori matatu (3), mtambo wa kuvunia mbegu (combine harvester), pikipiki mbili (2) na mitambo miwili (2) ya kuchakata mbegu.

296. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Wizara kupitia Bodi za mazao, Wakala na Taasisi zake kwa kushirikiana na Sekta binafsi itazalisha na kusambaza jumla ya miche 47,500,000 ya mazao mbalimbali ikiwemo miche ya kahawa (20,000,000), korosho (1,000,000), zabibu (500,000), minazi (10,000,000), migomba (2,000,000), parachichi (6,000,000), chikichi (2,000,000), chai (3,000,000) na mkonge (3,000,000). Pia, itazalisha na kusambaza pingili za muhogo 6,290,000 na vipando vya viazi vitamu 450,000 katika maeneo ya uzalishaji wa mazao hayo.

297. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia TOSCI itaendelea kusimamia na kuthibiti ubora wa mbegu zinazozalishwa nchini na zinazoagizwa nje ya nchi ambapo katika mwaka 2024/2025 itaongeza idadi ya mbegu zinathibitishwa ubora kutoka tani 63,424 mwaka 2023/2024 hadi tani 80,000. Vilevile, TOSCI itakagua mashamba ya mbegu yenye ukubwa wa hekta 55,285 ili kuhakiki vigezo vinavyohitajika katika uzalishaji wa mbegu bora.

298. Ili kuhakikisha mbegu zinazouzwa nchini zinakidhi ubora, TOSCI itachukua sampuli 4,185 za mbegu kwa ajili ya vipimo vya maabara; kukagua

maduka ya mbegu 2,420 na ghala 130 za kuhifadhi mbegu ili kuimarisha uthibiti wa mbegu bora kwa kuzingatia Sheria na Kanuni za Mbegu. Aidha, wafanyabiashara wote watakaokutwa na makosa hayo, watachukuliwa hatua za kisheria ikiwemo kufutiwa usajili wao kama wafanyabiashara wa mbegu.

299. ***Mheshimiwa Spika***, TOSCI itasajili wazalishaji wa miche ya parachichi nchini ili kuwezesha ufuatiliaji, usimamizi na uthibiti ubora wa miche ya parachichi inayozalishwa; na kusajili kampuni 30 kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora nchini na wafanyabiashara 500 kwa ajili ya kuuza mbegu bora. Aidha, TOSCI itatoa lebo 32,000,000 za mbegu bora na kutoa mafunzo kwa wakaguzi wa mbegu 50 na wakaguzi wa mbegu walioidhinishwa (ASI's) 40 katika mikoa 25 ya Tanzania Bara. Ili kuwezesha upatikanaji wa lebo kwa wakati, TOSCI itanunua mitambo miwili (2) ya kuchapisha lebo zinazotumika katika vifungashio vya mbegu.

300. Vilevile, TOSCI itafanya majaribio ya utambuzi wa aina mpya za mbegu (DUS tests) kwa aina 150 za mbegu na majaribio ya kitaifa ya umahiri wa aina mpya za mbegu (NPT) kwa aina 50 za mbegu ili kuimarisha uthibiti wa ubora wa mbegu nchini. Pia, TOSCI itafanya majaribio ya uhalisia wa mbegu zilizopo katika uzalishaji (Control plot testing) kwa sampuli za mazao 250 ili kuhakiki kama mbegu husika inaendelea kutunza uhalisia wake.

301. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kusimamia udhibiti wa upandishaji holela wa bei za mbegu za mazao ya kilimo, Wizara itaweka utaratibu wa kikanuni wa kusimamia bei ya mbegu na kutangaza bei elekezi tarehe 01 Septemba ya kila mwaka.

5.1.3 Uwekezaji kwenye utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu

Upatikanaji wa mbolea

302. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea kutoa ruzuku ya mbolea na viuatilifu kupitia mpango wa ruzuku kwa mazao yote. Hivyo, kupitia TFRA, Serikali itaratibu uingizwaji wa tani 1,086,115 za mbolea na kuzisambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku utakaoendelea hadi mwaka 2025/2026; itakamilisha vigezo muhimu katika mfumo wa usajili wa wakulima; na itasajili wakulima, waagizaji na wasambazaji wa mbolea katika mfumo wa kielektroniki kwa lengo la kuimarisha usambazaji wa mbolea nchini.

303. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, TFC itanunua tani 100,000 za mbolea na kusambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku. Vilevile, itajenga kiwanda cha kuchanganya mbolea (Bulk Blending Facilities) kwa kushirikiana na Kampuni ya Serikali ya Morocco (OCP Group Africa) ambacho kitachanganya mbolea kwa kuzingatia afya ya udongo ya eneo husika. Aidha, kiwanda hicho kinatarajiwa kuwa na uwezo wa kuchanganya tani 120 za mbolea kwa saa.

304. Kadhalika, itanunua magari matano (5) yenye uwezo wa kubeba tani 15 kila gari kwa ajili ya kuwezesha usambazaji wa mbolea na kukarabati ghala saba (7) zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 100,000 katika mikoa ya Mwanza, Tabora, Ruvuma, Rukwa, Njombe, Mbeya na Mtwara kwa ajili ya uhifadhi wa mbolea.

305. ***Mheshimiwa Spika,*** TFC itaingia Makubaliano na kiwanda cha *Tanzania Biotech Products Limited* (TBPL) ambayo ni kampuni tanzu iliyochini ya Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) kwa ajili ya kuanza kuzalisha na kusambaza mbolea zisizo na kemikali (Bio- fertilizers) zinazozalishwa kwa kushirikiana na wataalamu kutoka nchini Cuba. Vilevile, TFC itaunda mfumo wa kidijiti (ICT) kwa kushirikiana na Taasisi ya Serikali Mtandao kwa ajili kusimamia na kuhakiki mauzo ya mbolea na viuatilifu katika vituo vya mauzo na mawakala. Mfumo huo utafungwa katika ghala/vituo vya mauzo ya mbolea.

306. Kadhalika, ili kuhakikisha mauzo ya mbolea yanakusanywa ipasavyo, Wizara itaiwezesha TFC kununua *Point of Sale* (POS) 40 ambazo zitasambazwa kwenye vituo vya mauzo vya TFC ili kurahisisha ukusanyaji wa mapato na ufuatiliaji wa maduhuli.

Upatikanaji wa Viuatilifu na Udhibiti wa Visumbufu vya mazao na mimea

307. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TPHPA itanunua na kusambaza lita 95,000 za viuatilifu zikiwemo lita 10,000 za Fenthion 60% ULV kwa ajili ya

kudhibiti ndege waharibifu wa mazao aina ya kwelea kwelea, lita 4,000 za Fenitrothion 96% ULV kudhibiti Nzige, lita 77,000 na Sulphur 80 Wg za Profenofos + Emamectin Benzoate, Imidacloprid+ cypermethrin kudhibiti viwavijeshi vamizi, lita 1,500 za Bromadiolone kudhibiti panya na lita 2,500 za Methyl Eugenol 98% kudhibiti inzi wa matunda na kilo 1,000 za Mancozeb+metalax kwa ajili ya kudhibiti visumbufu vya parachichi. Vilevile, TPHPA itaendelea kuimarisha kituo cha Kilimo Anga cha udhibiti wa visumbufu vya mimea na mazao kwa kununua vitendea kazi ambavyo ni magari saba (7) na ndege nyuki 20.

308. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TPHPA katika mwaka 2024/2025, itaimarisha matumizi ya njia za kibaolojia kwa kuzalisha wadudu rafiki na kusajili viuatilifu hai kwa ajili ya udhibiti wa wadudu waharibifu wa mazao kama njia mbadala ya matumizi ya viuatilifu vya viwandani. Vilevile, TPHPA itanunua vifaa vya maabara ya karantini ya Taifa ya mimea na maabara ya uchambuzi wa viuatilifu zilizopo katika mkoa wa Arusha na kukarabati ofisi mbili (2) za kanda (Kurasini na Tengeru) na kununua maeneo matatu (3) kwa ajili ya kujenga ofisi katika mikoa ya Njombe, Mtwara na Tabora. Aidha, itajenga ofisi pamoja na maabara ndogo 12 kwenye vituo vya ukaguzi mipakani ili kuwezesha biashara ya mazao kimataifa na kudhibiti kuingia kwa visumbufu hatarishi vya mimea na mazao.

309. Vilevile, TPHPA itakagua vifaa vya kunyunyizia viuatilifu katika maduka ya pembejeo za kilimo; itaimarisha usajili wa miundo mipya ya vifaa vya

kunyunyizia viuatilifu na ufuatiliaji wa athari za viuatilifu kwa binadamu na mazingira. Aidha, TPHPA itaendelea kuimarisha ukusanyaji, uhifadhi na utumiaji wa rasilimali za kijenetiki za mimea; kuimarisha usimamizi na uratibu wa kudhibiti milipuko ya visumbufu vya mimea; na kuimarisha kituo cha ufuatiliaji wa magonjwa (BBTD observatory system) ili kudhibiti visumbufu vya mimea na mazao kwa wakati.

310. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TPHPA kwa mwaka 2024/2025 itaendelea kupima masalia ya mabaki ya viuatilifu katika mazao ya bustani na nafaka (mahindi). Lengo ni kutengeneza kanzidata ya mabaki ya viuatilifu katika mazao ya bustani na nafaka itakayotumika kushauri mbinu za kuboresha matumizi ya viuatilifu na kuwezesha upatikanaji wa masoko ya mazao husika nje ya nchi.

311. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TPHPA kwa mwaka 2024/2025 itakagua maduka 4,000 ya viuatilifu nchini ili kudhibiti ukiukwaji wa Sheria Na.4 ya Afya ya Mimea ya Mwaka 2020 na kukabiliana na uwepo wa viuatilifu bandia na chakavu nchini; na itatoa mafunzo ya matumizi sahihi ya Viuatilifu na Afya ya Mimea kwa wakulima 4000, wafanyabiashara 500 kwa ajili ya kupunguza athari za viuatilifu kwenye afya ya binadamu na mazingira na kuongeza tija katika kilimo.

5.1.4 Usajili wa Wakulima na Urasimishaji wa Shughuli za Kilimo

312. ***Mheshimiwa Spika,*** suala la utambuzi wa mkulima haliwezi kukamilika bila kupima ardhi yake na kuhakikisha ardhi hiyo inapata hati za hakimiliki. Katika mwaka 2024/2025, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi itaanza kupima ardhi ya wakulima wadogo 2,000 na kuhakikisha wanapatiwa hati za hakimiliki bila gharama yoyote ikiwa ni sehemu ya urasimishaji. Programu hiyo itaanza katika mikoa ya Nyanda za Juu Kusini.

313. Aidha, Wizara itaendelea kusajili wadau wa kilimo wakiwemo wafanyabiashara wa mazao ya kilimo na watoa huduma za ugani, ghala, bima ya mazao na pembejeo za kilimo ili kuweka utaratibu wa kisheria utakaosimamia shughuli zote za wadau hao.

5.1.5 Kuwekeza kwenye ujuzi kwa wataalam wa ndani

314. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaendelea kuwajengea uwezo wataalamu wa Wizara na Taasisi zilizopo chini yake kwa lengo la kuwawezesha wataalam hao kuendana na teknolojia na maendeleo ya kisasa katika kilimo, kuongeza ujuzi na maarifa na hivyo kuleta ufanisi katika utendaji hususan kutatua changamoto za wakulima na kuongeza tija na uzalishaji.

315. Katika mwaka 2024/2025, Wizara imepanga kuwawezesha jumla ya wataalam 485 kupata mafunzo ya muda mrefu na mfupi ndani na nje ya nchi. Kati ya hao Shahada ya Uzamivu (33), Shahada ya Uzamili (124), Shahada (52), Stashahada (1) na mafunzo ya ujuzi maalum (275). Lengo la mafunzo hayo ni kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa majukumu ikiwemo kuhaulisha teknolojia na kutoa mafunzo kwa wakulima.

5.1.6 Uwekezaji kwenye Huduma za Ugani

316. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara katika mwaka 2024/2025, itaendelea kuimarisha huduma za ugani kwa kuendelea kununua na kusambaza vitendea kazi kwa Maafisa Ugani ikiwemo pikipiki 600, vipima afya ya udongo 43, magari na kuendelea kuimarisha mfumo wa ufuatiliaji wa vitendea kazi wanavyogawiwa maafisa ugani katika Halmashauri mbalimbali; kuimarisha utoaji wa huduma za ugani kupitia mfumo wa M-Kilimo kwa kuunganisha mfumo huo na mfumo wa usajili wa wakulima.

317. Vilevile, itaendelea na ujenzi wa miundombinu kwenye viwanja vya maonesho ya wakulima ya Nanenane katika viwanja vya Nzuguni (Dodoma) na John Mwakangale (Mbeya) ili kuvifanya viwanja hivyo kuwa endelevu na hadhi ya kimataifa; kuendelea kujenga nyumba 50 za Maafisa Ugani; na kujenga na kukarabati vituo vitano (5) vya rasilimali za kilimo vya Kata (Ward Resource Centres - WARCs) katika mikoa ya Singida, Dodoma na Iringa.

318. Kadhalika, TARI itaimarisha vituo nane (8) mahiri vya usambazaji wa teknolojia (AgriTech Hubs) katika viwanja vya maonesho ya kilimo Nanenane kwa kuweka miundombinu ya umwagiliaji ili kuwezesha shughuli za kilimo na mafunzo ya kilimo kwa wakulima kufanyika mwaka mzima.

319. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaendelea kununua magari kwa ajili ya Maafisa ugani ngazi ya Mkoa na Halmashauri ili kurahisisha utekelezaji wa shughuli za kilimo.

Mafunzo ya Kilimo

320. ***Mheshimiwa Spika***, kwa muda mrefu Wizara imekuwa ikigharamia mafunzo ya kilimo kuanzia ngazi ya Astashahada ya Awali, Astashahada na Stashahada katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo (MATI). Katika mwaka 2024/2025, Wizara itaanza kufanya mabadiliko ya mfumo wa utoaji wa mafunzo katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo (MATI) kwa kutoa mafunzo ya kilimo biashara kwa wakulima viongozi kulingana na ikolojia ya mazao. Wakulima hao watatoa mafunzo kwa wakulima wenzao ili kuongeza upatikanaji wa huduma za ugani kwa wakulima. Aidha, jukumu la kutoa mafunzo ngazi ya Astashahada ya Awali, Astashahada na Stashahada litabaki kuwa chini ya Wizara yenye dhamana na masuala ya Elimu.

“Mwalimu Nyerere alipoanzisha vituo vya utafiti wa kilimo, pembeni mwa vituo hivyo alianzisha vyuo vya mafunzo ya kilimo ambapo msingi wake mkubwa ulikuwa ni kuwafundisha wakulima teknolojia zinazopatikana katika vituo vya utafiti”

321. Aidha, wanafunzi ambao wamedahiliwa katika mwaka wa masomo 2023/2024 na wanaendelea na masomo katika Vyuo hivyo ngazi ya Astashahada na Stashahada wataendelea na masomo yao hadi watakapohitimu. Pia, Vyuo na vituo vitatumika kutoa mafunzo rejea kwa Maafisa ugani ili kuendana na teknolojia na mbinu za kisasa.

“Hatutadahili wanafunzi wengine wa Astashahada na Stashahada, jukumu hili litabaki kusimamiwa na Wizara yenye dhamana na masuala ya Elimu na Wizara yetu itabaki na jukumu la utafiti na kuhaulisha teknolojia hizo kwa wakulima kupitia vyuo vya MATI”

322. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara itaandaa Mkakati wa Mafunzo kwa Wakulima (Farmers’ Training Strategy) ili kuhakikisha teknolojia zinazogunduliwa na watafiti zinawafikia wakulima kwa njia ya mafunzo kupitia vyuo na vituo vyake vya mafunzo ya kilimo. Pia, itaandaa na kutekeleza program za uhaulishaji wa teknolojia zinazogunduliwa na watafiti wa kilimo ambapo wakulima 5,000 watanufaika.

323. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara itaendelea kutoa mafunzo ya kilimo biashara kwa kuzingatia ikolojia ya kilimo kwa vijana 1,000 kupitia programu ya BBT katika vyuo na vituo vya mafunzo ya kilimo. Kadhalika, ili kuboresha mazingira ya kujifunzia na kufundishia, Wizara itaendelea kukarabati miundombinu katika vyuo na vituo vya mafunzo ya kilimo vya KATRIN, Inyala, Igurusi, Mtwara, Mlingano, HORTI Tengeru, Maruku, Mubondo, Bihawana FTC, Ichenga FTC na Mkindo FTC

5.1.7 Kupima Afya ya Udongo kwa wakulima wadogo na wakubwa

324. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara itapima afya ya udongo katika maeneo mapya ya uwekezaji yatakayoainishwa katika mikoa ya Simiyu, Mara, Geita, Tabora, Songwe na Tanga kwa kuhusisha maeneo kwa ajili ya vijana na wanawake kupitia Programu ya BBT; kuendelea kutoa huduma ya kupima afya ya udongo kwa wakulima wakubwa na wadogo bure kwa kutumia vifaa vya kupima afya ya udongo vilivyosambazwa katika Halmashauri; na itabuni na kuhamasisha matumizi ya teknolojia sahihi za utunzaji wa maji na udongo mashambani ili kulinda vyanzo vya maji kwa ajili ya umwagiliaji katika mikoa ya Morogoro, Iringa na Mbeya. Vilevile, Wizara itanunua *mobile soil laboratory van* kwa ajili ya kupima afya ya udongo.

325. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara itakamilisha upimaji wa afya udongo katika mikoa nane (8) iliyobaki kati ya 26 ya Tanzania bara ya Mtwara, Lindi, Pwani,

Tanga, Ruvuma, Kigoma, Tabora na Dar es Salaam ili kuandaa ramani inayoonesha afya ya udongo kwa kila mkoa itakayosaidia shughuli za matumizi ya teknolojia sahihi katika maeneo ya uzalishaji.

5.1.8 Uendelezaji wa kilimo cha umwagiliaji

326. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji katika mwaka 2024/2025 itaendelea na utekelezaji wa miradi ya umwagiliaji 780 iliyoanza kutekelezwa mwaka 2022/2023 na 2023/2024 kama ifuatavyo:-

i. Kukamilisha utekelezaji wa miradi 69 ya ujenzi na ukarabati ambayo ilianza mwaka 2022/2023 inayojumuisha ujenzi wa mabwawa 14 yenye mita za ujazo milioni 131.5; ujenzi wa skimu mpya 25 zenye jumla ya hekta 53,234; na ukarabati wa skimu 30 zenye jumla ya hekta 41,771. Aidha, itakamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu 28 kati ya 42 na mabonde ya kimkakati 17 kati 22 yaliyopangwa mwaka 2022/2023;

ii. Kuendelea na utekelezaji wa miradi ya umwagiliaji 647 ambayo ilianza kutekelezwa mwaka 2023/2024. Miradi hiyo ni:-

   a) Ujenzi wa skimu mpya 28 zenye jumla ya hekta 69,505;
   b) Ukarabati wa skimu 18 zenye jumla ya hekta 40,497;

c) Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya pamoja (Block farms) sita (6) yenye jumla ya hekta 79,518.46;
d) Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde 22 ya kimkakati;
e) Usanifu na ujenzi wa mabwawa 100 ya kuvunia maji kwa ajili ya umwagiliaji;
f) Kufanya mapitio ya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ukarabati wa skimu 255 zenye ukubwa wa hekta 290,095; na
g) Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa skimu mpya 240. Aidha, ujenzi wa skimu hizo utafanyika baada ya kukamilika kwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina.

327. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itafanya ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji katika skimu 33 zenye jumla ya hekta 6,089 zitakazonufaisha wakulima 4,693 kama inavyoonekana katika **Kiambatisho Na.13**. Pia, Tume itaendelea na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde ya kimkakati yenye takribani hekta 255,181.

328. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha upatikanaji wa maji ya umwagiliaji kwenye maeneo yasiyopata mvua za kutosha, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa kutumia maji ya ziwa Victoria

(mikoa ya Simiyu, Shinyanga, Tabora na Singida) na ziwa Tanganyika (mikoa ya Kigoma na Katavi) kwa ajili ya shughuli za kilimo ili kuongeza tija na uzalishaji. Vilevile, Wizara inakamilisha tathmini ya uwezekano wa kutumia maji kutoka kwenye maziwa hayo kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji hususan katika maeneo yaliyo pembezoni na maziwa.

329. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa bonde la mto Ngono na Bugwema umekamilika na sasa hatua za kumtafuta mkandarasi kwa ajili ya ujenzi zinaendelea. Vilevile, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itakamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa bonde la Mto Rufiji ambapo katika mwaka 2024/2025 itaanza ujenzi wa mabwawa mawili (2) ya Mbakiamtuli na Ngorongo. Ujenzi huo utakamilika kwa kipindi cha miaka mitatu (3). Vilevile, Tume kwa kushirikiana na Shirika la Reli Tanzania itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa mabwawa sita (6) ya Dabalo, Buigiri, Hombolo, Kimagae, Kidete na Ikowa. Mabwawa hayo yatatumika kuzuia mafuriko katika reli ya kati na kutumika kwa shughuli za kilimo cha umwagiliaji.

330. ***Mheshimiwa Spika,*** kukamilika kwa miradi ya ujenzi inayoendelea kutekelezwa na itakayoanza kujengwa mwaka 2024/2025 kutaongeza eneo la umwagiliaji kwa hekta 543,366.46 na kufanya eneo linalomwagiliwa kufikia hekta 1,270,647.06 ambayo ni sawa na asilimia 105.89 ya lengo la kufikisha hekta 1,200,000 ifikapo mwaka 2025 kama inavyoelekezwa

katika Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Mwaka 2020. Aidha, eneo litakaloongezeka litatengeneza ajira takribani 2,173,466 zitokanazo na uwekezaji katika kilimo cha umwagiliaji.

331. ***Mheshimiwa Spika,*** Katika mwaka 2024/2025, Tume imepanga kuanza ujenzi wa ofisi 19 na ukarabati wa ofisi sita (6) za Umwagiliaji za Mikoa. Ujenzi wa ofisi hizo unalenga kuboresha mazingira ya utendaji kazi kwa watumishi na kusogeza huduma kwa wadau. Aidha, Tume imepanga kununua magari 13 na pikipiki 477 kwa ajili kuimarisha usimamizi wa shughuli mbalimbali za umwagiliaji katika ofisi za Wilaya. Vilevile Tume imepanga kununua mitambo ya kuchimba visima ambapo katika mwaka 2024/2025 itaanza na ununuzi wa mitambo 30. Mitambo hiyo itatumika katika uchimbaji wa visima katika Halmashauri mbalimbali nchini. Pia, Tume itanunua mitambo mitatu (3) kwa ajili ya uchimbaji wa mabwawa ya umwagiliaji.

332. Vilevile, ili kuhakikikisha miundombinu ya umwagiliaji inakuwa endelevu na kuleta tija iliyokusudiwa, Tume itatoa mafunzo ya uendeshaji na matunzo ya miundombinu ya umwagiliaji pamoja na ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji kwa wakulima viongozi 10,000 katika skimu 1,230. Aidha, Tume itasajili vyama vipya vya umwagiliaji 500, kusimamia na kufanya ufuatiliaji wa vyama vilivyosajiliwa kupitia mfumo wa kielekroniki wa NIRC-iMIS na POS.

333. ***Mheshimiwa Spika,*** kwa kutambua changamoto inayowakabili wakulima katika bonde la Mbarali na kufuatia maelekezo ya Mheshimiwa Rais, Wizara itakamilisha mazungumzo na mwekezaji wa Mbarali Estates wa Kampuni ya *Highland Estates* kwa ajili ya Serikali kuchukua shamba moja na kumlipa haki zake zote na kulifanya shamba hilo kuwa sehemu ya wakulima wadogo waliohamishwa katika maeneo ya vyanzo vya maji. Sambamba na hilo Serikali itajenga mabwawa matano (5) kwa ajili ya kuwahudumia wakulima hao.

5.1.9 Uanzishaji wa Vituo Jumuishi vya Kutoa Huduma za Zana za Kilimo

334. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itaanzisha vituo 10 vya kuhifadhi na kutoa huduma ya zana za kilimo kwa wakulima katika mikoa ya Dodoma, Njombe, Rukwa, Mwanza, Mara, Iringa, Katavi, Singida, Manyara na Mbeya; na kuendelea kuhamasisha watoa huduma ya zana za kilimo kuwekeza kwenye mashamba makubwa ya pamoja yatakayoanzishwa kupitia Programu ya BBT katika mikoa ya Dodoma, Njombe, Mbeya, Kagera, Kigoma, Shinyanga, Singida na Pwani.

Uzalishaji wa Mazao kwa Mwaka 2024/2025

335. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea kusimamia mikakati ya kuongeza uzalishaji na tija kwa mazao mbalimbali yakiwemo mazao asilia ya biashara, mazao ya bustani,

mazao ya chakula, mazao ya mafuta na mazao yenye mahitaji makubwa.

Mazao Asilia ya Biashara

336. ***Mheshimiwa Spika,*** uzalishaji wa mazao asilia ya biashara yakiwemo pamba, kahawa, mkonge, korosho, tumbaku, pareto, sukari na chai unatarajiwa kuongezeka kutoka tani **1,260,321.1** mwaka 2023/2024 hadi tani **2,030,000** mwaka 2024/2025 kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 11**.

Jedwali Na. 11: Matarajio ya Uzalishaji wa Mazao Asilia ya Biashara (Tani) katika Mwaka 2024/2025

Na.	MAZAO	2023/2024	2024/2025
1	Korosho	254,500	595,000
2	Pamba	282,510	500,000
3	Pareto	4,238	5,000
4	Kahawa	66,071	85,000
5	Tumbaku	178,521	200,000
6	Chai	13,525	30,000
7	Mkonge	56,732.7	80,000
8	Sukari	392,724	520,000
9	Kakao	11,499.4	15,000
JUMLA		**1,260,321.1**	**2,030,000**

Chanzo: *Wizara ya Kilimo, 2024*

Zao la Pamba

337. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania katika msimu wa kilimo wa 2024/2025 imepanga kuongeza uzalishaji wa pamba kutoka tani 282,510 msimu wa 2023/2024 hadi tani 500,000 na kuongeza ubora wa pamba kutoka asilimia 44.3 hadi asilimia 75 kwa madaraja ya juu. Lengo hilo litafikiwa kwa kununua, kuchakata na kusambaza

mbegu bora za pamba tani 28,000, chupa (acrepacks) 7,000,000 na vinyunyizi 100,000 kwa wakulima wa pamba.

338. Kadhalika, Bodi itanunua ndege nyuki 40 na mitambo mikubwa ya kunyunyizia viuadudu (high pressure boom sprayers) 3,000, itanunua jozi nyingine ya mitambo ya kuchimba mabwawa ya umwagiliaji ambayo itakuwa na *buldozer* moja (1), *excavator* moja (1), *wheel loder* moja (1), *driller* moja (1) na *motor grader* moja (1). Vilevile, itanunua na kusimika mitambo ya kuongeza thamani katika zao la pamba katika AMCOS kwenye vijiji vyenye uzalishaji mkubwa wa pamba. Baadhi ya mitambo itakayonunuliwa na kusimikwa ni mitambo miwili (2) ya kuzalisha nishati ya kupikia inayotokana na masalia ya miche ya pamba, mitambo nane (8) ya kusokota nyuzi za pamba na kuzalisha vikoi, mitandio na bidhaa nyingine za nguo.

339. ***Mheshimiwa Spika***, jumla ya Shilingi Bilioni 100 zitatumika kutoa pembejeo za kilimo ikiwemo mbegu, viuatilifu na vinyunyizi kupitia Mfuko wa Wakfu wa kuendeleza zao la pamba. Hatua hiyo, imechukuliwa baada ya wakulima kushindwa kujinunulia pembejeo. Historia inaonesha kuwa Nchi zote zinazozalisha zao la pamba zinakopesha wakulima na kulipa wakati wa kuuza pamba yao. Kikao cha wadau kilichokutana mwezi Machi, 2024 kiliamua Mfuko wa kuendeleza zao la pamba uimarishwe ili uweze kuwahudumia wakulima kikamilifu.

340. ***Mheshimiwa Spika***, Serikali itaendelea na juhudi za kuongeza thamani ya zao la pamba kwa

kujenga kiwanda cha vifaa tiba vinavyotumia pamba kama malighafi Wilaya ya Maswa katika Mkoa wa Simiyu. Aidha, kiwanda kikubwa cha kusindika mafuta ya pamba kitajengwa Wilaya ya Bariadi katika Mkoa wa Simiyu na Mkoa utaendelea na mipango ya kujenga serviced industrial park itakayokuwa na miundombinu ya umeme, maji na barabara kwa ajili ya uwekezaji na uongezaji thamani wa zao la pamba.

Zao la Mkonge

341. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya Mkonge Tanzania itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa zao la mkonge kutoka tani 56,732.69 mwaka 2023/2024 hadi tani 80,000 mwaka 2024/2025. Lengo hilo litafikiwa kwa kununua zana za kilimo kwa ajili ya kuwezesha uendelezaji wa mashamba makubwa ya pamoja; kununua mashine ya kuchakata mkonge; kuendeleza miundombinu ya kituo cha uchakataji cha Handeni; kukarabati miundombinu ya shamba la Kibaranga; na kuwezesha umiliki wa ardhi ya kilimo yenye ukubwa wa hekta 6,000 kwa ajili ya kuanzisha mashamba makubwa ya pamoja katika mikoa ya Tanga, Singida na Morogoro. Aidha, Bodi itaratibu usambazaji wa miche ya mkonge 3,000,000 katika maeneo ya uzalishaji. Vilevile, TARI itatoa mafunzo kuhusu uzalishaji wa mkonge na fursa zitokanazo na zao hilo kwa wadau 100,000 na Maafisa Ugani 500.

342. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuongeza matumizi ya mmea wa mkonge, Bodi kwa kushirikiana na Chuo Cha Sayansi na Teknolojia Cha Nelson Mandela (Nelson

Mandera African Institute of Science and Technology), itajenga kituo cha uzalishaji wa Inzi chuma (Blacksoldier flies) kwa kutumia mabaki ya Mkonge (Sisal waste) ili kutengeneza *protein* kwa matumizi ya binadamu na mifugo (Wanyama, ndege na samaki).

343. Pia, Bodi itawezesha utafiti wa zao la mkonge utakaofanywa na watafiti kutoka Chuo Kikuu cha Dar-Es-Salaam (UDSM), TARI-Mlingano, Chuo Cha Sayansi na Teknolojia cha Nelson Mandera (NM-AIST) kwa kushirikiana na Kampuni ya Carbonovia UK ya Oxford Uingereza kuhusu uwezekano wa kuzalisha *protein* kutokana na hewa ukaa (Carbon dioxide) kutoka kwenye mabaki ya mkonge. Bodi kwa kushirikiana na Jeshi la Magereza na Chuo cha Mafunzo Zanzibar itaanzisha na kuimarisha utaalam wa uzalishaji wa bidhaa za mikono za Mkonge ili kutengeneza ajira kwa vijana na wanawake.

Zao la Kahawa

344. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya Kahawa Tanzania katika mwaka 2024/2025 itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa zao la kahawa kutoka tani 66,071.8 mwaka 2023/2024 hadi tani 85,000. Lengo hilo litafikiwa na Bodi kwa kushirikiana na TARI kutoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora cha kahawa na mbinu za kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi kwa wakulima 48,000 na Maafisa Ugani 511 kwenye maeneo ya uzalishaji; kuzalisha na kusambaza miche 20,000,000 katika maeneo yanayozalisha kahawa; na kuboresha mfumo wa ununuzi wa kahawa kuwa wa kidigiti ili kupunguza

gharama kwa wanunuzi na kurahisisha malipo kwa wakulima. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na wadau itaratibu na kushiriki Mkutano wa Tatu wa Kahawa Afrika (Third African Coffee Summitt), mkutano huo utawezesha ukuaji wa tasnia ya kahawa nchini.

345. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya Kahawa Tanzania itajenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya kahawa yenye ukubwa wa hekta 4,000 katika wilaya za Karagwe na Misenyi zilizopo katika Mkoa wa Kagera. Aidha, Bodi kwa kushirikiana na TARI itasambaza miche bora ya kahawa kwa mpango wa ruzuku kwa wakulima katika mikoa 17 ikiwemo Mkoa wa Kagera. Lengo ni kuongeza uzalishaji wa kahawa na kuimarisha pato la wakulima.

Zao la Chai

346. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya chai Tanzania katika mwaka 2024/2025 itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa chai kavu kutoka tani 13,525 mwaka 2023/2024 hadi tani 30,000. Lengo hilo litafikiwa kwa kuwezesha shughuli za mnada wa chai Tanzania na kununua mtambo wa kuchanganya chai; kujenga vituo 30 vya mizani kwenye maeneo mapya ya uzalishaji wa chai katika Wilaya za Kilolo, Ludewa, Njombe, Lushoto, Korogwe na Tarime; kuwezesha upatikanaji wa hati ya kimataifa kwa ajili ya uendeshaji wa mashamba ya Kilolo na Lupembe; kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya chai ya wakulima wadogo katika Mkoa wa Njombe; kuanzisha maeneo 13 mapya kwa ajili ya uzalishaji wa miche ya chai; na kutoa mafunzo kuhusu kilimo bora

cha chai kwa wakulima wadogo wa chai 32,000 na kuhamasisha wakulima hao kutumia fursa ya mbolea ya ruzuku inayotolewa na Serikali katika uzalishaji wa zao la chai.

347. ***Mheshimiwa Spika***, Bodi kwa kushirikiana na wadau itaanzisha viwanda viwili (2) vya kusindika chai kati ya lengo la kuanzisha viwanda saba (7) nchini na kufufua mashamba ya chai yenye ukubwa wa hekta 150 katika Wilaya ya Kilolo pamoja na kuhamasisha wakulima kufufua mashamba yao. Vilevile, Wizara itakamilisha majadiliano kuhusu mashamba ya chai yaliyotelekezwa na Kampuni za MeTL, Dhow Mechantile na DL ili yaendelee na uzalishaji. Aidha, pale itakapohitajika kuyatwaa mashamba hayo, Serikali itafanya hivyo kwa kuzingatia taratibu za sheria ili kulinda haki za wawekezaji.

Zao la Korosho

348. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya korosho Tanzania katika mwaka 2024/2025 itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa korosho kutoka tani 254,500 mwaka 2023/2024 hadi tani 595,000. Uzalishaji huo utafikiwa kwa kununua na kusambaza viuatilifu vya korosho tani 30,000 za *sulphur* na lita 3,800,000 za viuatilifu vya maji kwa mpango wa ruzuku. Aidha, Bodi kwa kushirikiana na TARI itazalisha miche 1,000,000 ya korosho na kusambaza katika mikoa ya Pwani, Lindi, Ruvuma, Dodoma, Mtwara, na Tanga. Pia, TARI itaanzisha kitalu cha Taifa cha uzalishaji wa miche ya korosho katika kituo cha TARI Naliendele chenye uwezo wa kuzalisha miche 10,000,000 kwa mwaka.

349. Pia, TARI itazalisha mbegu tani 100 na kusambaza katika Halmashauri zote zinazolima zao la korosho; itaendelea kusajili wakulima na kutambua mashamba yao; itabadili mfumo wa kuuza korosho kutoka mfumo wa kulaza debe hadi mfumo wa uwazi wa kutumia TMX; itatoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora cha zao la korosho kwa wakulima 1,300 na maafisa 300 katika mikoa ya Mtwara, Lindi, Ruvuma, Songwe, Pwani, Manyara, Kigoma na Dodoma; na itaandaaa mashamba darasa 15 katika mikoa ya Pwani, Tanga, Mtwara, Lindi na Ruvuma.

350. ***Mheshimiwa Spika***, Bodi itaendelea na ujenzi wa viwanda vya kubangua korosho pamoja na kuongeza thamani bidhaa zingine zitokanazo na korosho kama vile mafuta ya ganda la korosho (Cashewnut Shell Liquid – CSL) na viwanda vingine vya mazao ya mafuta katika kongani ya viwanda iliyopo Maranje Wilaya ya Nanyamba katika Mkoa wa Mtwara. Aidha, Bodi itakamilisha ujenzi wa ghala lenye uwezo wa kuhifadhi tani 3,000 za korosho katika Wilaya ya Manyoni. Pia, Bodi itajenga ghala zenye uwezo wa kuhifadhi tani 1,000 katika vyama vikuu vya ushirika vya MAMCU ghala tatu (3), TANECU ghala tatu (3) na CORECU ghala tatu (3) ili msimu unaofuata tuanze kufanya minada ya korosho katika vyama vya msingi.

Zao la Tumbaku

351. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia Bodi ya Tumbaku Tanzania katika mwaka 2024/2025 itahamasisha wakulima kuzalisha tumbaku kutoka tani 178,521 mwaka 2023/2024 hadi kufikia tani 200,000. Uzalishaji huo utafikiwa kwa kuhamasisha

wakulima kuzingatia kanuni za kilimo bora cha zao la tumbaku; kuhamasisha wakulima kujenga na kuboresha mabani ya kukaushia tumbaku; kuanzisha mashamba mawili (2) ya mfano katika Wilaya za Chunya na Uyui; na kutoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora cha zao la tumbaku kwa Maafisa Ugani katika maeneo ya uzalishaji wa tumbaku. Vilevile, Bodi itakamilisha ujenzi na ununuzi wa vifaa katika ofisi ya Bodi iliyopo Tabora na kuanza ujenzi wa ofisi mpya za Bodi katika Wilaya za Urambo, Kaliua, Sikonge na Songea.

352. Vilevile, Bodi ya Tumbaku itaratibu upatikanaji wa tani 127,316 za mbolea na kusambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku, viuatilifu lita 236,329 na pakiti 1,664,286, vifungashio belo 11,709 na nyuzi 166,429 kwa ajili ya kuimarisha uzalishaji wa tumbaku. Pia, mbolea ya NPK (10:18:24) itaagizwa na TFC na kusambazwa kwa wakulima wa zao la tumbaku.

353. Aidha, Serikali itatoa Waraka kwa Benki utakaodhibiti mfumo wa kujiamulia *exchange rate* ya Dola za Marekani kwa ajili ya kuwalipa wakulima baada ya kuuza tumbaku ili mkulima afaidike na faida inayotokana na *exchange rate* pale ambapo Shilingi inakuwa dhaifu na zoezi hili litasimamiwa na Tume ya Ushirika.

354. ***Mheshimiwa Spika***, Bodi ya Tumbaku Tanzania itajenga mabani ya kisasa 2,353 katika mikoa ya Tabora, Shinyanga, Geita, Kigoma, Ruvuma, Katavi, Mbeya, Songwe, Iringa, Morogoro na Mara. Mabani hayo yatasaidia kupunguza upotevu wa majani, kuongeza ubora wa tumbaku na kutunza mazingira.

Zao la Pareto

355. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia COPRA katika mwaka 2024/2025 itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa zao la pareto kutoka tani 4,238 mwaka 2023/2024 hadi tani 5,000. Uzalishaji huo utafikiwa kwa kuratibu ujenzi wa makaushio 100 ya pareto katika wilaya za Mbeya (25), Makete (20), Ileje (20), Mbulu (15), Ludewa (10) na Arusha (10). Vilevile, Bodi itaendelea kutoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora cha zao la pareto kwa wakulima 10,500 na wakaguzi wa pareto 25 katika maeneo ya uzalishaji wa zao hilo. Vilevile, COPRA itaratibu usambazaji wa mbegu bora kilo 5,300 na kuratibu vituo 450 vya ukaguzi wa pareto katika mikoa ya Mbeya, Songwe, Njombe, Iringa, Manyara na Arusha.

Zao la kakao

356. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa kakao itaendelea kuhamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa kakao kutoka tani 11,499.4 mwaka 2023/2024 hadi tani 15,000. Lengo hilo litafikiwa kwa kutoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora kwa wakulima na Maafisa Ugani katika Halmashauri za Kyela, Rungwe, Busokelo, Mlimba na Mvomero. Vilevile, Wizara kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa kushirikiana wadau itaendelea kufanya maboresho ya mfumo wa uuzaji kwa kuboresha uendeshaji wa minada ambayo itaongeza uwazi na uwajibikaji kwa lengo la kuhakikisha kuwa mkulima ananufaika na kilimo cha zao la kakao. Pia, Tume itaendelea kutoa elimu ya masoko na fedha kwa wanachama na wakulima 100,000 wa kakao.

Mazao ya Chakula

357. ***Mheshimiwa Spika,*** uzalishaji wa mazao ya chakula unaohusisha mazao ya nafaka na yasiyo nafaka unatarajiwa kufikia takriban tani 31,489,630 katika msimu wa kilimo wa 2023/2024 ikilinganishwa na tani 20,402,014 katika msimu wa kilimo wa 2022/2023.

Mazao yenye mahitaji makubwa

358. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaendelea kuhamasisha uzalishaji na tija kwa mazao ya ngano, mafuta ya kula, miwa/sukari kwa lengo la kupunguza

matumizi ya fedha za kigeni zinazotumika kuagiza mazao na bidhaa hizo kutoka nje ya nchi.

Zao la ngano

359. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea kuhamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa ngano kutoka tani 86,522 mwaka 2022/2023 hadi kufikia tani 150,000 mwaka 2023/2024 na kuendelea kuhamasisha uzalishaji hadi kufikia uwezo wa kujitosheleza wa tani 1,000,000 ifikapo mwaka 2027/2028. Lengo hilo litafikiwa kwa kutekeleza yafuatayo:

i. Kushirikiana na Sekta binafsi kuongeza upatikanaji wa mbegu bora kufikia tani 18,000 zilizothibitishwa ambazo zitazalisha takriban tani 375,000 za ngano kwa mwaka 2024/2025. Mbegu hizo zitatokana na tani 864 za mbegu za Msingi (basic) zitakazopatikana kutoka TARI

ii. Kuongeza upatikanaji wa mbegu bora kutoka tani 18,000 kufikia tani 30,000 zilizothibitishwa ambazo zitazalisha takriban tani 625,000 za ngano kwa mwaka 2025/2026. Mbegu hizo zitatokana na tani 1,440 za mbegu za Msingi (basic) zitakazopatikana kutoka TARI;

iii. Kuongeza upatikanaji wa mbegu bora kutoka tani 30,000 kufikia tani 36,000 zilizothibitishwa ambazo zitazalisha takriban tani 750,000 za ngano kwa mwaka 2026/2027. Mbegu hizo zitatokana na tani 1,728 za mbegu za Msingi (basic) zitakazopatikana kutoka TARI;

iv. Kuongeza upatikanaji wa mbegu bora kutoka tani 36,000 kufikia tani 48,000 zilizothibitishwa ambazo zitazalisha takriban tani 1,000,000 za ngano kwa mwaka 2027/28. Mbegu hizo zitatokana na tani 2,304 za mbegu za Msingi (basic) zitakazopatikana kutoka TARI;

v. TARI kutoa mafunzo ya uzalishaji wa mbegu za kuazimia ubora (QDS) kwa wakulima 500 katika Wilaya za Nkasi, Babati, Hanang, Songwe, Mbinga, Siha na Makete;

vi. Kuwezesha uwekezaji katika mashamba ya West Kilimanjaro na Hanang yenye jumla ya ekari 6,135.34 ili kuongeza maeneo ya uzalishaji wa mbegu;

vii. Kukamilisha taratibu za kuchukua mashamba yaliyo chini ya Ofisi ya Msajili wa Hazina na kuyakabidhi kwa wazalishaji;

viii. Kutambua na kupima maeneo yenye ukubwa wa hekta 20,000 yanayofaa kwa kilimo cha ngano nchini;

ix. Kuimarisha soko la ngano inayozalishwa kwa kutambua na kuingia mikataba ya hakikisho la ununuzi wa ngano na kampuni kubwa zinazoagiza ngano nje ya nchi na kuanza utekelezaji kuanzia tarehe 01 Julai. 2024;

x. Kufanya Marekebisho ya sheria ya usalama wa chakula na kuanza kusimamia nafuu ya kodi

wanayopewa waingizaji wa ngano kutoka nje ya nchi;

xi. Kuendelea kufanya utafiti wa mbegu za ngano zenye kukidhi sifa ya mahitaji ya soko na tija katika uzalishaji; na

xii. Kujenga miundombinu ya umwagiliaji kwenye mashamba ya utafiti na uzalishaji wa mbegu za ngano.

Zao la Miwa

360. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 kupitia Bodi ya Sukari Tanzania itaongeza uzalishaji wa zao la miwa kutoka tani 4,215,555.27 zilizozalisha sukari tani 392,724 mwaka 2023/2024 hadi kufikia tani 5,200,000 za miwa zitakazozalisha sukari tani 520,000. Lengo hilo litafikiwa kwa kutekeleza yafuatayo:

i. Kusimamia uanzishaji wa vitalu vya kuzalisha miche ya miwa kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 400 katika bonde la Kilombero kwa ajili ya wakulima wadogo wa miwa;

ii. Wizara itaweka mfumo wa kikanuni wa uagizaji wa sukari inayotumika viwandani;

iii. Kukamilisha majadiliano ya kuomba unafuu wa kodi kwa viwanda vitakavyozalisha *ethanol* ili kupunguza gharama za uzalishaji wa sukari;

iv. Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Viwanda na Biashara itazalisha teknolojia ndogondogo za

viwanda vidogo kwa ajili ya wakulima wadogo wa miwa;

v. Kuendelea kutenga maeneo yanayofaa kwa ajili ya kilimo cha miwa ili kuwezesha uwekezaji katika tasnia ya sukari. Aidha, itakapohitajika kulipa fidia kwenye maeneo hayo, Wizara itafanya hivyo;

vi. Kusimamia upanuzi wa kiwanda cha sukari cha Mtibwa na mashamba ya miwa ya Dakawa yenye ukubwa wa hekta 12,000 zinazofaa kwa kilimo cha miwa;

vii. Kusimamia upanuzi wa mashamba yenye ukubwa wa hekta 13,000 ya kiwanda cha sukari Kagera;

viii. Kusimamia kiwanda cha sukari cha TPC ili kuongeza uwezo wa kuchakata miwa kutoka tani 200 hadi tani 210 kwa saa, kuongeza eneo la kulimwa miwa la hekta 400 na kuendelea kusimika miundombinu ya umwagiliaji;

ix. Kusimamia upanuzi wa kiwanda cha sukari cha Kilombero ambapo kitaongeza uzalishaji wa sukari kutoka tani 130,000 hadi tani 271,000 mwaka 2027;

x. Kusimamia usimikaji wa miundombinu ya umwagiliaji kwenye eneo la ukubwa wa ekari 100 kwenye *block farm* za wakulima wadogo Kilombero;

xi. Kupitia TARI na kwa kushirikiana na wakulima kuzalisha miche ya miwa 2,520 kwenye mashamba yenye ukubwa wa hekta 56 katika Mikoa ya Kagera na Morogoro; na

xii. TARI itaanzisha vitalu vya mbegu za miwa katika eneo la ekari 20 kwa wakulima wanaozunguka mabonde hayo; na kutoa mafunzo ya kanuni za kilimo bora cha miwa kwa wakulima 8,000 kupitia maonesho na makongamano mbalimbali.

Mazao ya Mafuta

361. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa mazao ya mafuta yakiwemo alizeti, chikichi, karanga na ufuta kutoka tani 2,143,098.70 mwaka 2022/2023 hadi kufikia tani 2,200,000. Lengo hilo litafikiwa kwa kutekeleza yafuatayo:

i. Kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora za alizeti tani 5,000 na kusambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku;

ii. Kuzalisha na kusambaza mbegu bora za karanga tani 150 na mbegu za ufuta tani 150;

iii. Kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya mbegu za alizeti ya ASA yenye ukubwa wa hekta 800;

iv. Kuhamasisha wawekezaji kuwekeza katika mashamba ya pamoja (block farms) kwa ajili ya kilimo cha alizeti;

v. Wizara kwa kushirikiana na wadau itaendelea kuzalisha na kusambaza miche ya chikichi 2,000,000 kwa wakulima katika maeneo ya uzalishaji;

vi. Serikali itanunua ardhi yenye ukubwa wa hekta 100,000 kwenye Halmashauri za Kigoma na Kyela kwa ajili ya kuanzisha kilimo cha mashamba makubwa ya chikichi;

vii. Kununua ardhi yenye ukubwa wa hekta 50,000 kwa ajili ya kuanzisha kilimo cha mashamba makubwa ya alizeti;

viii. TARI itazalisha mbegu za ufuta tani 108. Kati ya hizo tani tatu (3) ni mbegu za awali na mbegu za msingi tani tano (5) na mbegu zilizothibitishwa tani 100;

ix. TARI kutoa mafunzo ya kilimo bora cha zao la ufuta kwa wakulima 2,000 na Maafisa Ugani 500 na kuandaa mashamba ya mfano 105 katika mikoa ya Mtwara, Lindi, Pwani, Songwe, Morogoro, Tanga, Kilimanjaro, Manyara, Dodoma, Singida, Tabora na Mbeya; na

x. Wizara itaendelea na majadiliano na Wizara ya Fedha kuweka kodi kwenye mafuta yanayotoka nje ya nchi ili kulinda viwanda vya ndani na wakulima.

Mazao ya bustani

362. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 kwa kushirikiana na wadau wa kilimo itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa mazao ya bustani kutoka tani 8,438,273.98 mwaka 2022/2023 hadi tani 9,000,000. Aidha, Wizara itaendelea kuhamasisha na kusimamia utekelezaji wa mikakati ya kuendeleza uzalishaji na upatikanaji wa masoko ya mazao ya Bustani. Lengo hilo litafikiwa kwa Wizara kutekeleza yafuatayo:

i. Kushirikiana na wadau wa mazao ya bustani kutoa mafunzo rejea kuhusu kilimo bora cha mazao ya bustani kwa maafisa ugani na wakulima katika maeneo ya uzalishaji;

ii. Kushirikiana na wadau kuzalisha na kusambaza miche ya mazao ya viungo;

iii. Kuanzisha mashamba makubwa ya pamoja ya migomba kwa ajili ya kilimo cha kibiashara cha migomba. Kwa kuanzia mashamba hayo yataanzishwa katika Wilaya ya Rombo kwa kusanifu mashamba na kuweka mifumo ya umwagiliaji, kujenga viwanda vya kuchakata na kufungasha ndizi kwa ajili ya usafirishaji nje ya nchi;

iv. Kununua mashine za kuchimbia visima katika halmashauri 184 zitazokuwa na uwezo wa kuchimba visima vya kati vyenye urefu wa mita 150 hadi 200; na

v. Kukamilisha usanifu wa *Agricultural Special Processing Zones* wa mazao ya bustani wenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 75 utaanza kwa kutekelezwa na AFDB kwa kujenga *Dar es Salaam Multiple Commodity Centre* (DMCC).

Zao ya Parachichi

363. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Wizara itaendelea kuhamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa parachichi zinazouzwa nje ya nchi (exportable varieties) kutoka tani 26,826.3 mwaka 2022/2023 hadi tani 30,000 Ili kufikia malengo hayo Wizara itatekeleza yafuatayo:-

i. Kushirikiana na wadau kuzalisha miche 6,000,000 ya parachichi na kusambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku;

ii. Kuwawezesha wakulima wa parachichi kwa kuwachimbia visima na kuwawekea miundombinu ya umwagiliaji ikiwemo kuwapatia vifaa vya umwagiliaji kama vile pampu za maji na mipira;

iii. Kutoa mafunzo kwa wazalishaji wa miche 450, wakulima 4,000 na Maafisa ugani 160 katika mikoa ya Mbeya, Songwe, Njombe, Iringa, Arusha, Kilimanjaro, Manyara, Kagera, Ruvuma, Rukwa, Kigoma na Morogoro;

iv. Kutoa ruzuku ya viuatilifu kwa wakulima wa zao la parachichi;

v. Wizara kupitia COPRA itanunua na kusambaza vifaa vya kupima ubora wa parachichi (dry matter machines); na

vi. Wizara kupitia TARI kwa kushirikiana na kiwanda cha ITRACOM itafanya utafiti na kuzalisha aina ya mbolea inayofaa kwa ajili ya zao la parachichi na mbolea hiyo itasambazwa kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku.

5.2 Kuongeza Ajira zenye Staha na Ushiriki wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo

364. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaendelea kuwezesha upatikanaji wa ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo kupitia utekelezaji wa Programu ya Jenga Kesho Iliyo Bora (Building a Better Tommorrow – BBT) inayotekelezwa kupitia miradi mikuu minne (4) ambayo ni kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms) na umilikishaji wa ardhi, kuwezesha upatikanaji wa mitaji kwa vijana na wanawake (BBT - Mitaji), kuimarisha Huduma za Ugani (BBT – Ugani) na kuwezesha upatikanaji wa miundombinu ya umwagiliaji kwa wakulima wadogo (BBT – Visima). Kupitia miradi hiyo yafuatayo yatatekelezwa: -

5.2.1 Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms)

BBT - Mashamba

365. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaendelea kutekeleza mradi wa mashamba makubwa ya Chinangali, Chunya, Singida na Ndogowe kwa kujenga mabwawa na kuchimba visima kwenye mashamba ya BBT jumla ya hekta 186,086. Vilevile, Wizara itaanza kutekeleza mradi wa BBT katika Halmashauri 100 zitakazotenga maeneo yenye ukubwa wa hekta 200 kwa kila Halmashauri na kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika maeneo hayo. Utambuzi wa vijana watakaomilikishwa ardhi utafanywa na Halmashauri husika ambapo Wizara ya Kilimo itatoa mafunzo ya kilimo biashara kwa vijana hao katika maeneo yao. Pia, Wizara itaendelea kutambua na kuainisha mashamba mapya 30 kwa ajili ya uwekezaji wa mashamba makubwa.

366. Kadhalika, Wizara itakamilisha majadiliano na AfDP kwa ajili ya mradi wa BBT wenye thamani ya Dola za Marekani Milioni 130.

BBT –Mitaji

367. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia AGITF katika mwaka 2024/2025 itaongeza mikopo yenye riba nafuu kwa vijana na wanawake waliopo kwenye shughuli za kilimo na uongezaji thamani mazao kutoka Shilingi Bilioni 2 mwaka 2023/2024 hadi Shilingi Bilioni 10. Vilevile, itasimamia AGITF na TADB kukamilisha makubaliano ya mashirikiano (MoU) na

kutumia mifumo ya dhamana ili kuzisaidia taasisi za fedha ziweze kuwakopesha vijana kwa kutumia dhamana zitakazosimamiwa na TADB.

368. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia AGITF itakamilisha majadiliano na IFAD kwa ajili ya kuanzisha mradi wa upatikanaji wa mitaji wenye thamani ya Dola za Marekani milioni 40.

BBT – Ugani

369. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kwa kushirikiana na Chuo Kikuu cha Sokoine cha Kilimo (SUA), Sekta Binafsi na Bodi za mazao itaendelea kutekeleza Mpango wa Ugani (BBT – Agricultural Extension Enterpreneurship Scheme) ambao utahusisha jumla ya vijana 300. Vijana hao watazalisha mazao maalum ikiwemo pamba, korosho, tumbaku na kahawa. Lengo la mpango huo ni kuwatengenezea ajira vijana, kuimarisha utoaji wa huduma za ugani na kukuza ujuzi wa vijana wahitimu wa vyuo vya kilimo kwa kutoa huduma za ugani kwa wakulima.

BBT – Visima

370. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itaanza uchimbaji wa visima 1,000 kati ya lengo la kuchimba visima 67,000 ifikapo mwaka 2030 kwa wakulima wadogo katika Halmashauri 178 na kufunga vifaa vya umwagiliaji. Visima hivyo vya awamu ya kwanza vitamwagilia jumla ya hekta 16,000 na kunufaisha wakulima takriban 16,000.

5.2.2 Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia Programu ya Jenga Kesho iliyo Bora

371. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025, itadahili na kutoa mafunzo kwa vijana na wanawake 1,000 katika vyuo vya mafunzo ya kilimo kupitia programu ya BBT; na kuwezesha vijana na wanawake waliopo katika mashamba ya BBT kuendelea na uzalishaji wa mazao ya kilimo.

5.2.3 Kuimarisha ushiriki wa wazawa katika miradi ya kilimo

372. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara inatambua umuhimu wa ushiriki wa wazawa na kampuni za wazawa katika miradi na shughuli mbalimbali zilizopo katika mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo. Ushiriki wa wazawa katika Sekta ya kilimo unaongeza chachu katika ukuaji wa uchumi kwa kuongeza ujuzi na uwezo wa mbinu mbalimbali za uzalishaji na masoko, kukuza teknolojia na ubunifu katika uzalishaji na uchakataji wa mazao ya kilimo, kupunguza utegemezi wa uingizaji wa mazao na bidhaa zitokanazo na kilimo ndani ya nchi, kutengeneza ajira, kuimarisha ubora wa bidhaa na huduma hasa maeneo ya vijijini.

373. Katika mwaka 2024/2025, Wizara itaongeza ushiriki wa wazawa katika utekelezaji wa miradi mbalimbali kutoka asilimia 75 mwaka 2023/2024 hadi asilimia 85. Miradi hiyo inahusisha umwagiliaji, uhifadhi, utafiti, ubunifu na teknolojia.

***“Wizara inatoa rai kwa wazawa wanaopata fursa hiyo kukamilisha miradi hiyo kwa ufanisi na wakati ili kuuthibitishia umma wa Watanzania kuwa wazawa tukipewa nafasi tunaweza*”**

5.3 Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe;

374. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuimarisha usalama wa chakula na lishe nchini, Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea na mpango wa kuwekeza kwenye miundombinu ya uhifadhi wa chakula, kuiongezea NFRA uwezo wa kuhifadhi chakula, kuimarisha na kuendelea na matumizi ya mfumo wa kidigiti wa *Crop Stock Dynamics Systems*, na kuhamasisha uzalishaji na matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini. Ili kufikia malengo hayo, Wizara itatekeleza yafuatayo;

5.3.1 Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030

375. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha uhifadhi wa mazao ya chakula Wizara katika mwaka 2024/2025, itakamilisha ujenzi wa ghala 28 katika mkoa wa Ruvuma na ujenzi wa miundombinu ya uhifadhi yenye uwezo wa kuhifadhi tani 165,000 kupitia Mradi wa kuongeza uhifadhi wa nafaka unaotekelezwa na NFRA na itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwa ajili ya ujenzi wa vihenge na ghala. Aidha, Wizara itaendelea kushirikiana na wadau wa kilimo katika kuwekeza kwenye ujenzi wa ghala za

kuhifadhi mazao nchini ili kuongeza hifadhi ya mazao ya chakula ndani ya nchi na kuuza ziada nje ya nchi.

5.3.2 Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi ya chakula

376. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia NFRA katika mwaka 2024/2025 itanunua tani 1,150,000 za nafaka kwa lengo la kuimarisha usalama wa chakula nchini. Pia, NFRA itaendelea kuuza chakula kwa maombi maalumu na kutoa chakula cha misaada pale itakapohitajika katika nchi za jirani na nje ya ukanda wa Afrika.

377. Kadhalika, Wizara kupitia NFRA itakamilisha majadiliano na Benki ya NBC kuanzisha Hati Fungani ya Usalama wa Chakula (Food Security Bond) ili kuongeza uwezo wa NFRA kuhifadhi chakula.

5.3.3 Kuimarisha na kutumia mfumo wa kidigiti wa Crop Stock Dynamics Systems

378. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuendelea kutatua changamoto ya ukosefu wa taarifa sahihi za mazao ya kilimo katika maeneo ya sokoni, ghala binafsi na vituo vya ukaguzi, katika mwaka 2024/2025, Wizara kupitia COPRA itaendelea kusajili vituo vya ununuzi wa mazao, ghala za Sekta ya umma, Sekta binafsi na Vyama vya Ushirika na kuzipa namba maalum ya utambulisho kwa lengo la kufuatilia kiasi cha mazao ya kilimo kilichohifadhiwa katika ghala na mwenendo wa bei za mazao. Aidha, COPRA itasajili wafanyabiashara wakiwemo wanunuzi kwenye mnyororo wa thamani wa nafaka na mazao mchanganyiko; na kutoa elimu kwa

umma kuhusu shughuli za usimamizi wa nafaka na mazao mchanganyiko kwa kuchapisha majarida na kuandaa vipindi kwenye TV, Redio na Mitandao ya kijamii.

5.3.4 Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ndani ya nchi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini

379. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini, Wizara itaendelea kutekeleza Mpango Kazi wa Lishe katika Kilimo (Nutrition Sensitive Agriculture Action Plan – NSAAP); kwa kuhamasisha uzalishaji wa mazao ya kilimo yenye virutubisho kwa wingi yaliyofanyiwa utafiti na wataalam wa hapa nchini. Aidha, Wizara kupitia TARI, itazalisha mbegu mama 350,000 za viazi lishe zenye uwezo wa kuzalisha vipando 7,000,000 na kuvisambaza katika mikoa ya Mwanza, Geita, Tabora, Katavi, Kigoma, Shinyanga, Simiyu, Kagera na Mara.

380. Pia, Wizara itatoa mafunzo kuhusu kanuni za kilimo bora kwa wakulima wawezeshaji na wazalishaji wa mbegu 150 katika Wilaya za Bukombe, Geita, Misungwi, Misenyi na Bukoba. Pia, itahaulisha na kusambaza mbegu viazi lishe, mahindi na maharage zilizoongezewa viinilishe kibaiolojia kwenye ili kuboresha lishe kwa walaji.

5.4 Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi

381. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuwezesha upatinakaji wa mitaji, masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi na kuimarisha mauzo ya mazao hayo nje ya nchi,

Wizara imepanga kuwekeza kwenye miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo kwa ajili ya wakulima katika Halmashauri mbalimbali nchini; kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi pamoja na kuiwezesha Sekta binafsi kwa kuijengea miundombinu ya masoko; kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi; kuimarisha upatikanaji wa mitaji na kuziwezesha maabara za Serikali na Sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyotakiwa Kimataifa. Ili kufikia malengo hayo, Wizara itatekeleza yafuatayo: -

5.4.1 Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo kwa ajili ya wakulima katika Halmashauri mbalimbali nchini

382. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025, itaendelea kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi kwa kujenga masoko ya kimkakati mipakani na ujenzi wa vituo vya masoko (market sheds).

Ujenzi wa Masoko ya Kimkakati

383. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea na ujenzi wa masoko matano (5) ya kimkakati yaliyokuwa chini ya mradi wa DASIP katika Halmashauri za Manispaa ya Kahama (Busoka), Ngara (Kabanga), Kyerwa (Nkwenda na Murongo) na Tarime (Sirari). Ujenzi wa masoko hayo utawezesha kuendeleza biashara ya mazao ya kilimo katika mipaka ya nchi za Uganda, Kenya, Rwanda na Burundi.

Ujenzi wa Vituo vya Masoko (Market sheds)

384. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 imepanga kujenga vituo vinne (4) vya masoko ya kilimo (market sheds) katika Halmashauri za Kigoma, Rombo (Mamsera), Ngara na Hai (Mula). Vituo hivyo vitawezesha wakulima kukusanya na kuuza mazao yao sehemu rasmi zinazotambulika na mamlaka husika. Vilevile, Wizara itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mipaka na Halmashauri nchini kwa ajili ya taratibu za kuanza ujenzi wa vituo vingine vya masoko (market sheds). Kadhalika, Wizara itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kwenye mipaka yetu yote kwa nchi zinazotuzunguka kwa ajili ya kujenga miundombinu ya masoko.

385. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaendelea kuijengea uwezo COPRA kwa ajili ya kutoa huduma za usimamizi wa ubora na usalama wa nafaka na mazao mchanganyiko. Katika kufanikisha hilo Wizara itawezesha ununuzi wa magari manne (4), ununuzi wa samani na vitendea kazi vya watumishi; kuongeza watumishi 84, pamoja na kuanzisha Ofisi tano (5) za Kanda.

386. Vilevile, COPRA itakamilisha kanuni za usimamizi na kuanza kuratibu mnyororo wa thamani ya nafaka na mazao mchanganyiko kwa kuandaa miongozo mbalimbali ya kusimamia na kudhibiti viwango endelevu kuhusu uzalishaji, uchakataji, masoko na biashara ya nafaka na mazao mchanganyiko.

5.4.2 Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi kwa kushirikisha Sekta binafsi

387. ***Mheshimiwa spika***, katika mwaka 2024/2025 Wizara itakamilisha ujenzi wa vituo jumuishi viwili (2) katika mikoa ya Iringa (Mufindi) na Mbeya (Rungwe). Vituo hivyo, vitawezesha ukusanyaji, uchambuaji, upangaji wa madaraja, ufungashaji uhifadhi na usindikaji wa mazao ya bustani. Pia, Wizara itakamilisha ujenzi wa kituo mahiri cha usimamizi wa mazao baada ya kuvuna kilichopo Kongwa katika Mkoa wa Dodoma. Kadhalika, Wizara itakamilisha ujenzi wa kiwanda cha kusindika zabibu katika Mkoa wa Dodoma ili kuongeza thamani ya zao la zabibu, kupunguza upotevu na kuwaongezea wakulima soko la zabibu.

388. Kadhalika, ili kupunguza upotevu, kuongeza thamani na kukidhi mahitaji ya soko la ndani na nje ya nchi, Wizara itajenga miundombinu ya kukaushia muhogo katika Mkoa wa Kigoma; kujenga ghala na miundombinu ya kukaushia tangawizi katika Wilaya ya Buhigwe; na kujenga kiwanda cha kuchakata vanila katika kituo cha TARI Maruku Mkoa wa Kagera.

389. ***Mheshimiwa Spika***, CPB itasindika mahindi tani 40,500 zitakazozalisha unga wa mahindi tani 28,350 na pumba za mahindi tani 12,150; itakamua alizeti tani 5,250 na kuzalisha mafuta ya alizeti lita 1,575 na mashudu ya alizeti tani 3,675; itakoboa mpunga tani 15,000 zitakazozalisha mchele tani 10,500 na pumba za mpunga tani 4,500; itasindika ngano tani 15,000 zitakazozalisha unga wa ngano tani 10,500 na pumba za ngano tani 4,500.

390. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha usindikaji wa mazao ya chakula, CPB itakarabati miundombinu ya uchakataji wa mazao iliyopo katika mikoa ya Arusha (Unga Limited) na Iringa (Gangilonga) yenye uwezo wa kusindika mahindi na ngano tani 33,750 na tani 13,500 kwa mwaka mtawalia; itakarabati vihenge 23 vilivyopo Arusha na Iringa vyenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 51,600 za nafaka; itajenga ghala mpya moja (1) yenye uwezo wa kuhifadhi nafaka tani 10,000 katika Wilaya ya Songea; na kusimika mitambo yenye uwezo wa kusafisha na kuchambua mbaazi na ufuta tani 200,000 kwa mwaka katika Mkoa wa Dar es Salaam.

5.4.3 Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi

391. ***Mheshimiwa Spika***, katika kukabiliana na changamoto ya upatikanaji wa fedha za kigeni, Wizara itaendelea kuweka nguvu katika kufungua masoko na kuongeza mauzo ya nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 2.3 mwaka 2022/2023 hadi Dola za Marekani Bilioni 3 mwaka 2024/2025. Lengo hilo litafikiwa kwa kusimamia mikakati ya uzalishaji na kuendelea kuimarisha biashara ya mazao ya kilimo kwa kuweka mazingira wezeshi ya biashara ya mazao.

392. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia TPHPA, itawezesha kufungua masoko mapya 10 kwa ajili ya mazao ya nafaka, bustani, mikunde na tumbaku katika nchi za Malaysia (parachichi), Uturuki (nanasi na parachichi), Israel (parachichi), USA (parachichi), Vietnam (mbegu za matango na tikiti maji), China

(pilipili, parachichi, mahindi meupe na pumba za ngano), Pakistan (tumbaku) na Afrika Kusini (ndizi). Vilevile, TPHPA, itaanzisha mfumo rasmi wa kufanya ufuatiliaji (crop traceability system) kwa mazao yote yanayosafirishwa nje ya nchi ili kulinda soko la mazao ya kilimo nje ya nchi.

393. Kadhalika, katika kuimarisha soko la ndani, CPB itanunua mahindi tani 41,300, mpunga tani 15,000, mtama tani 2,360, alizeti tani 5,250, maharage tani 4,100, choroko tani 20,000, ufuta tani 1,000, korosho tani 500 na karanga tani 150. Kadhalika, itanunua ngano tani 15,000, itakayozalishwa na wakulima katika maeneo ya kimkakati ikiwemo Makete. Vilevile, CPB itaendelea na mashirikiano na kampuni za nje ya nchi zenye nia ya kununua mazao ya Tanzania. Kampuni hizo ni kutoka nchi za Zambia, Zimbabwe, Rwanda, Kenya, Sudani kusini, Falme za kiarabu na India. Pia, NFRA itauza mazao ya nafaka tani 500,000 nje ya nchi.

5.4.4 Kuimarisha upatikanaji wa mitaji

394. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025 Wizara itaendelea kushirikiana na taasisi za fedha ikiwemo Benki Kuu ya Tanzania katika kuimarisha utoaji wa mikopo yenye riba nafuu kwenye Sekta ya kilimo. Lengo ni kuhamasisha taasisi za fedha kuongeza kiwango cha mikopo inayotolewa kwenye sekta ya kilimo kutoka asilimia 10 mwaka 2023/2024 hadi asilimia 15 ifikapo mwaka 2030.

395. Katika kufikia lengo hilo, Wizara itaendelea kuimarisha miundombinu muhimu ya uzalishaji wa mazao ya kilimo ikiwemo ya umwagiliaji, uhifadhi na masoko ili kuwa na uhakika wa uzalishaji katika mnyororo wa thamani wa mazao kwa mwaka mzima. Hatua hiyo, itaongeza imani kwa taasisi za fedha na urasimishaji ili kuongeza mikopo inayotolewa katika Sekta ya Kilimo. Aidha, Wizara itaendelea kujadiliana na Wizara yenye dhamana na masuala ya fedha kuharakisha maandalizi ya Sera zitakazowezesha masharti ya Benki za Maendeleo kuwa tofauti na Benki za Biashara na upatikanaji wa Bima za mazao kwa wakulima.

396. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara itaratibu uanzishaji wa mfumo rasmi wa utoaji wa mikopo kwa wakulima katika tasnia ya pamba, tumbaku na korosho na kuimarisha mfumo wa *crop financing* kwa kushirikiana na Benki Kuu ya Tanzania. Vilevile, Wizara kupitia COPRA itasimamia kilimo cha mkataba cha mazao yanayosimamiwa na Mamlaka hiyo.

397. ***Mheshimiwa Spika***, TADB itaongeza idadi ya taasisi za fedha zinazotumia mfuko wa dhamana kutoka taasisi 17 hadi 21 ili kurahisisha utoaji wa mikopo; itawezesha miradi mipya 34 ya uchakataji, sita (6) ya ghala, minne (4) ya vyumba vya ubaridi, miwili (2) ya miundombinu ya umwagiliaji, mawili (2) ya mashamba ya pamoja (block farms), ununuzi wa matrekta 20 pamoja na *combine harvester* nane (8). Vilevile, TADB itatoa mikopo ya pembejeo kwenye miradi 24 ya kilimo, itawajengea uwezo wakulima wadogo 1,450 kwenye kanda nane (8) kuhusu elimu ya

fedha na mikopo; itavijengea uwezo vikundi 16 vya wanawake na vijana na itaanzisha kampeni ya kuwashawishi vijana kushiriki katika kilimo.

5.4.5 Kuziwezesha maabara za Serikali na Sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyotakiwa kimataifa

398. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kupitia TPHPA itaendelea kuimarisha maabara ya afya ya mimea iliyopo makao makuu kwa kununua na kufunga vifaa vya kisasa na kuifanya kuwa maabara ya rufaa ya afya ya mimea na viuatilifu. Pia, TPHPA itakamilisha usimikaji wa mashine na kununua vitendanishi vya Kituo cha Udhibiti wa Visumbufu vya Mimea Kibaiolojia (National Biological Control Unit) kilichopo Kibaha ili kuimarisha uzalishaji wa wadudu rafiki na usajili wa viuatilifu hai.

399. Vilevile, ili kuimarisha upimaji wa ubora wa mbegu TOSCI itafanya upanuzi wa maabara kuu ya mbegu ya Taifa iliyopo TOSCI Makao Makuu - Morogoro na kujenga maabara katika ofisi za kanda zilizopo katika mikoa ya Mwanza, Mtwara na Tabora. Pia, itakarabati maabara ya mbegu ya kanda ya kaskazini iliyopo katika Mkoa wa Arusha. Kadhalika, Wizara itaendelea kukamilisha ujenzi wa Maabara Kuu ya Kilimo Mtumba Dodoma ili kudhibiti ubora wa mazao.

5.5 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika

400. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuimarisha Vyama vya Ushirika, Wizara kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika katika mwaka 2024/2025 imepanga kuwezesha

uwekezaji katika mifumo ya kidigiti kwenye Vyama vya Ushirika na Mamlaka za Usimamizi; kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Vyama vya Ushirika; kuwezesha vyama vya ushirika kujiendesha kibiashara na kuviwezesha kupata mitaji; na kuhamasisha ushirika kwenye sekta mbalimbali na makundi maalum. Ili kufikia malengo hayo, Wizara kupitia Tume itatekeleza yafuatayo: -

5.5.1 Kuwezesha Uwekezaji katika mifumo ya Kidigiti kwenye Vyama vya Ushirika na Mamlaka za Usimamizi

401. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia Tume itaendelea kuimarisha matumizi ya mifumo ya Kidigiti katika kusimamia na kuendesha vyama vya ushirika. Katika mwaka 2024/2025 Tume itanunua na kusambaza kompyuta mpakato 129 kwa Maafisa Ushirika ili kuwawezesha kutumia Mfumo wa Usimamizi wa Vyama vya Ushirika. Aidha, Tume kwa kushirikiana na CRDB Foundation itawezesha Vyama vya Ushirika kupata mikopo yenye riba nafuu kwa ajili ya ununuzi wa mizani ya kidigiti 1,500 katika vyama vya ushirika wa mazao.

5.5.2 Kuimarisha Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika

402. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume itaendelea kusimamia na kudhibiti Vyama vya Ushirika kwa kufanya kaguzi za mara kwa mara za Vyama vya Ushirika 5,482. Kadhalika, COASCO itakagua Vyama vya Ushirika 5,000. Vilevile, Tume itakagua sifa za

watendaji kwenye Vyama Vikuu na SACCOS daraja 'B' 118 nchini ili kuhakikisha SACCOS hizo zinakuwa na watendaji wenye sifa zinazohitajika. Aidha, itaendelea kuratibu na kusimamia taratibu zote za ajira katika Vyama vya Ushirika ili kuhakikisha vyama vinapata watendaji wenye sifa stahiki.

5.5.3 Kuhamasisha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara na kuviwezesha kupata mitaji

403. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume itaratibu ukamilishaji wa kuanzisha Benki ya Taifa ya Ushirika kwa kuhamasisha vyama vya ushirika kuendelea kununua hisa ili kukamilisha mtaji hitajika wa Shilingi Bilioni 20. Benki hiyo itaanza kwa kufungua matawi matatu (3) katika mikoa ya Dodoma, Mtwara na Kilimanjaro. Pia, Benki hiyo itawezesha Vyama vya Ushirika kupata mikopo na kuongeza mitaji. Aidha, Tume kwa kushirikiana na Benki ya Taifa ya Ushirika pamoja na TADB, itatoa elimu kwa vyama kuhusiana na umuhimu wa mfuko wa Kinga za Akiba na Amana za SACCOS. Vilevile, itafunguliwa akaunti maalum itakayotumika kukusanya fedha za Mfuko kwa lengo la kuwasaidia wanachama wa SACCOS iwapo SACCOS hizo zitashindwa kutekeleza majukumu kwa mujibu wa Sheria ya Huduma ndogo za Fedha ya mwaka 2018 na kanuni zake za mwaka 2019.

404. Vilevile, Tume kwa kushirikiana na Bodi ya Usimamizi wa Leseni za Ghala, COPRA na Soko la Bidhaa Tanzania itaendelea kuimarisha mifumo rasmi na jumuishi ya biashara na masoko kwa mazao mbalimbali na kuhamasisha Vyama vya Ushirika

kuendelea kuuza mazao ya kilimo nje ya nchi. Aidha, ili kuwezesha upatikanaji wa mbolea kwa wakulima kwa wakati, Tume kwa kushirikiana na TFRA itaendelea kuhamasisha Vyama vya Ushirika kuwa Mawakala wa kusambaza mbolea kwa mpango wa ruzuku.

405. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuongeza thamani ya bidhaa zinazozalishwa na kuviwezesha vyama kujiendesha kibiashara, Tume itaendelea kuratibu na kusimamia Vyama Vikuu kujenga viwanda vya kuchakata mazao ya kilimo. Tume itahamasisha ufufuaji wa kiwanda cha kuchambua pamba na kukamua mafuta cha Manawa kilichopo Wilayani Misungwi kinachomilikiwa na chama kikuu cha Ushirika Nyanza. Vilevile, Tume itaratibu na kusimamia ufufuaji wa kiwanda cha kuchambua pamba na kukamua mafuta kinachomilikiwa na Chama kikuu cha SHIRECU kilichopo Mhunze-Shinyanga.

406. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuongeza uzalishaji na kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara, Tume itaratibu utambuzi na uthaminishaji wa mali za vyama vya ushirika na kutafuta wawekezaji wa kimkakati kwa kushirikiana na Kituo cha Uwekezaji Tanzania. Hatua hiyo, itawezesha Vyama vya Ushirika kuwa na kumbukumbu za kiuhasibu za mali za vyama, kuongeza tija na kuvifanya kuwa shindani na endelevu.

5.5.4 Kuhamasisha Ushirika kwenye sekta mbalimbali na makundi maalum

407. ***Mheshimiwa Spika,*** Tume itahamasisha vikundi 520 vinavyotekeleza shughuli mbalimbali za kiuchumi katika Sekta ya Kilimo, mifugo, uvuvi, madini,

viwanda na fedha pamoja na wanawake, vijana na watu wenye ulemavu 20,000 ili kujiunga na kuanzisha Vyama vya Ushirika. Vilevile, Tume kwa kushirikiana na wadau itaviunganisha vyama vipya vya ushirika wa mbogamboga na wadau wa masoko pamoja na kuwajengea uwezo viongozi na wanachama wa Vyama hivyo kuhusu uendeshaji wa Vyama vya Ushirika na kuendelea kuhamasisha uanzishaji wa Vyama vya Ushirika vya mbogamboga.

5.6 Kuimarisha Matumizi ya Mifumo ya TEHAMA katika Uendelezaji wa Sekta ya Kilimo (Agriculture Digitalization)

408. ***Mheshimiwa Spika***, ili kuimarisha utendaji kazi, matumizi bora ya rasilimali za kilimo, ufuatiliaji, kutoa tahadhari ya mapema kuhusu wadudu na magonjwa na udhibiti wa milipuko ya visumbufu vya mazao na mimea, kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi na kuongeza ufanisi wa utoaji wa huduma kwa wadau wa kilimo, Wizara katika mwaka 2024/2025 imepanga kutekeleza mikakati ifuatayo;

5.6.1 Kuimarisha mifumo ya kidigiti itakayowezesha upatikanaji wa taarifa sahihi kwa wakati

409. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025 Wizara ya Kilimo kwa kushirikiana na Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari itaunganisha mifumo ya ndani ya Wizara na Taasisi zake na kuwa na mfumo mmoja ambao utaweza kusomana na mifumo ya nje ya Wizara ikiwemo mifumo

ya NBS, Benki Kuu na TRA kwa lengo la kuongeza ufanisi katika ubadilishanaji wa taarifa.

5.6.2 Kuwekeza kwenye matumizi ya mifumo ya kidigiti katika Sekta ya Kilimo

410. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itatoa mafunzo kuhusu matumizi ya mifumo ya kidigiti kwa wadau wa kilimo ili kuwezesha matumizi ya mifumo hiyo. Kadhalika, Wizara itajenga miundombinu ya kisasa ya kidigiti kwa ajili ya uendelezaji wa kilimo kwa kutumia teknolojia kama vile *Internet of Things* (IoT), Akili Bandia (AI), vitambuzi visivyotumia waya (Sensor), na uchambuzi wa taarifa. Vilevile, Wizara itanunua vifaa vya TEHAMA kulingana na teknolojia mpya na ya kisasa ili kuongeza ufanisi wa mifumo ya kidigiti katika utoaji wa huduma. Aidha, Wizara itawawezesha vijana na wanawake kutumia elimu ya uvumbuzi katika kilimo na kusaidia kukuza teknolojia mpya za kilimo.

411. Kadhalika, katika kuwa na uendelevu wa kuibua na kuleta mawazo bunifu, Wizara itajenga kituo cha ubunifu wa teknolojia katika Mkoa wa Dodoma na kuweka teknolojia wezeshi ili kutoa fursa kwa vijana waweze kufanya ugunduzi, ubunifu na umaridadi wa mawazo bunifu ya teknolojia zitakazosaidia katika uendelezaji wa sekta ya kilimo.

MAENEO MENGINE MUHIMU YATAKAYOTEKELEZWA NA WIZARA

412. ***Mheshimiwa Spika,*** maeneo mengine muhimu yatakayotekelezwa ni pamoja na kupitia Sheria za Kilimo, urasimishaji wa shughuli za kilimo, kuongeza matumizi ya teknolojia na mbinu za kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi, jinsia na VVU na UKIMWI.

i. Kupitia Sera, Sheria za Kilimo, Makubaliano na Miongozo ya uendeshaji wa shughuli za kilimo

413. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kutekeleza kwa ufanisi vipaumbele na mikakati iliyowekwa na Wizara yapo maeneo mbalimbali yatakayotekelezwa ili yawezeshe ufikiwaji wa malengo yaliyowekwa. Kwa kuzingatia hayo, Wizara kwa mwaka 2024/2025 imepanga kuendelea na maboresho ya Sera ya Maendeleo ya Ushirika ya mwaka 2002 na Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013; na kukamilisha uanzishwaji wa Mpango wa Mageuzi ya Kilimo (Agricultural Transformation Master Plan – 2050). Aidha, Wizara itaendelea na taratibu za kutunga Sheria ya Kilimo itakayowezesha kuwa na mfumo wa kisheria wa usimamizi na uratibu wa Sekta katika maeneo muhimu ikiwemo usimamizi na uendelezaji wa ardhi ya kilimo, kuhamasisha matumizi ya zana bora za kilimo na usimamizi wa kilimo cha mkataba.

414. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara itaanzisha *compact* ambayo tutasaini na wadau wa maendeleo ambao watatakiwa kutekeleza miradi ya vipaumbele

vya Wizara ili kupunguza upotevu wa rasilimali za fedha zinazotumiwa na wadau wa maendeleo kwa gharama ya wakulima. Hivyo, wadau wote watatakiwa kusaini na ambaye hatasaini *compact* hiyo, Wizara itafuta makubaliano kati yake na mdau huyo.

ii. Kuongeza Matumizi ya Teknolojia na Mbinu za Kilimo Kinachohimili Mabadiliko ya Tabianchi na Uhifadhi wa Mazingira

415. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025, itaendelea kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Mazingira katika Sekta ya Kilimo. Aidha, Wizara itaendelea kufanya tathmini ya athari za mazingira na jamii kwenye mashamba makubwa 10 yaliyo kwenye programu ya BBT na kuendelea na uhamasishaji wa kilimo chenye kutunza mazingira kwenye mashamba hayo. Pia, Wizara itasambaza mkakati wa kilimo ikolojia Hai kwa njia ya mafunzo kwa maafisa ugani 120 katika Halmashauri 30 ili kuweza kuwafundisha wakulima kutumia mbinu za kilimo ikolojia kutunza mazingira na kuzalisha bidhaa zenye sifa ya kuingia katika masoko ya ndani na kimataifa ya kilimo hai.

416. Vilevile, Wizara kupitia mradi wa mifumo himilivu ya chakula itatoa mafunzo ya matumizi sahihi ya pembejeo za kilimo kwa wakulima 200 kwenye mashamba 13 ya ASA; itaandaa Mpango Husishi wa Usimamizi wa Wadudu (IPMP) kwenye mashamba ya ASA yaliyo chini ya mradi; na kuendelea na utekelezaji wa Mpango wa Usimamizi wa Mazingira na Jamii kwenye mradi wa kuwezesha upatikanaji wa pembejeo za kilimo.

417. Kadhalika, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji itafanya tathmini ya athari kwa mazingira na jamii katika mabwawa 15 ya umwagiliaji, miradi 20 ya umwagiliaji na kufanya ukaguzi wa kimazingira katika miradi 30 ya umwagiliaji inayoendelea. Pia, Wizara itaandaa na kusambaza mpango wa mazingira na jamii katika skimu 30 pamoja na kuandaa na kusambaza mpango wa matumizi sahihi ya viuatilifu katika skimu 25 na kutoa mafunzo kwa wakulima 4,000 kuhusu utunzaji wa mazingira na njia sahihi za kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi katika skimu za umwagiliaji 100.

418. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara kupitia TARI imepanga kufanya tafiti mbalimbali kwa ajili ya kupata teknolojia za utunzaji wa mazingira ikiwemo utafiti kwa ajili ya kupata kanuni itakayosaidia kukadiria kiasi cha hewa ya ukaa kwenye mauzo ya kaboni kwa ajili ya utunzaji wa mazingira. Vilevile, TARI itaendelea kufanya tafiti ambazo zitazalisha teknolojia zinazostahimili mabadiliko ya tabianchi.

iii. Jinsia

419. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea kuhakikisha uzingatiaji wa masuala ya jinsia katika kilimo cha mazao mbalimbali. Wizara kupitia Mradi wa TAISP itawezesha uandaaji wa Mpango Kazi wa Kijinsia (Gender Action Plan) ambao utatekelezwa na Mradi. Aidha, Mradi utaendelea kuhakikisha kuwa masuala ya kijinsia yanazingatiwa katika utoaji wa pembejeo za kilimo ikiwemo utoaji wa ruzuku ya mbegu na mbolea pamoja na utoaji wa

mafunzo kupitia vikundi vya wakulima katika mashamba darasa ya Mradi. Kadhalika, Wizara kupitia Programu na Miradi mbalimbali ikiwemo BBT, AFDP, TANIPAC na TFSRP itaendelea kutekeleza shughuli zake kwa kuzingatia masuala ya jinsia.

iv. VVU na UKIMWI

420. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 itaendelea kutoa huduma ya lishe na dawa kwa watumishi wanne (4) wanaoishi na VVU, UKIMWI na Magonjwa Sugu Yasiyoambukiza (MSY). Vilevile, Wizara itaratibu vikao vinne (4) vya waelimisha rika kwa lengo la kubadilishana taarifa na kutathmini hali ya utekelezaji wa afua za VVU, UKIMWI na MSY mahala pa kazi katika Utumishi wa Umma. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara yenye dhamana ya masuala ya afya itaendelea kutoa elimu ya VVU, UKIMWI na MSY na kuweka vifaa kinga (kondomu) katika majengo yote ya Wizara na Taasisi zake ili kupunguza maambukizi mapya.

Maeneo Mengine yatakayotekelezwa

421. ***Mheshimiwa Spika***, ili kuongeza ufanisi wa utekelezaji wa vipaumbele Wizara itaendelea kutekeleza yafuatayo :-

i. Kuendelea kuandaa Mpango wa Mageuzi ya Kilimo (Agricultural Transformation Masterplan - 2050) utakaoongoza Maendeleo ya Sekta ya Kilimo kwa kipindi cha miaka 25. Mpango huo utasimamia mabadiliko ya kisera, kimuundo na kimkakati;

ii. Kuendelea kufanya marekebisho ya Sheria ya Sukari Na.6 ya mwaka 2001 kwenye sheria ya fedha ya mwaka 2024 ili kuiwezesha NFRA kununua na kuhifadhi sukari kwenye Hifadhi ya Chakula ya Taifa ili kunusuru hali ya upatikanaji wa sukari inapotokea kudorora kwa soko la sukari;

iii. Kuendelea kufanya marekebisho ya Sheria ya Tasnia ya Korosho Na.18 ya mwaka 2009 kwenye sheria ya fedha ya mwaka 2024 ili kuwezesha mapato yanayotokana na mauzo ya korosho ghafi (export levy) asilimia 100 kwenda kwenye ununuzi wa pembejeo ya zao la korosho pamoja na kulipa madeni ya pembejeo; na

iv. Kuendelea na marekebisho ya Sheria ya Chai Na.3 ya mwaka 1997 kwenye sheria ya fedha ya mwaka 2024 ili kuiwezesha Bodi kuwa na mapato kwa ajili ya kujiendesha;

v. Kufanya mapitio ya Sheria ya Taifa ya Umwagiliaji Na.4 ya Mwaka 2013 ili kuvipa nguvu ya kisheria vyama vya umwagiliaji;

vi. Wizara ya Kilimo itahakikisha inakamilisha mazungumzo na Wizara ya Uwekezaji na Wizara ya Fedha ili mashamba ya maua yaliyopo Arusha na mashamba yaliyokuwa yanamilikiwa na NAFCO yaanze kutumika; na

vii. Kuandaa mpango wa utoaji wa ruzuku ya mbegu bora kwa wakulima ambayo utekelezaji wake utaanza mwaka 2025/2026.

Hitimisho na Shukrani

422. ***Mheshimiwa Spika,*** ninaomba nitumie fursa hii kuzishukuru Nchi na Mashirika mbalimbali ya Kimataifa ambayo yamesaidia Wizara katika juhudi za kuendeleza kilimo. Baadhi yao kama ifuatavyo: Serikali za Japan, Marekani, Uingereza, China, Indonesia, Korea ya Kusini, India, Misri, Kuwait, Israel, Ubelgiji, Ujerumani, Finland, Norway, Brazil, Uholanzi, Ireland, Malaysia, Vietnam, Canada, Poland, Umoja wa Ulaya na Umoja wa Falme za Kiarabu.

423. ***Mheshimiwa Spika***, ninaomba nitumie nafasi hii kumshukuru sana Mheshimiwa Rais na Serikali nzima ya Chama Cha Mapinduzi kwa kuendelea na safari ya kuwekeza kwenye Sekta ya Kilimo na kukubali uwekezaji huu kwenye maeneo ya msingi kwa kuongeza Bajeti ya Kilimo kutoka Shilingi Bilioni 294 hadi leo tunapoenda kuomba kuidhinishiwa Bajeti ya Shilingi Trilioni 1.248. Uwekezaji huo umechochea ukuaji wa Sekta ya kilimo kutoka asilimia 2.7 mwaka 2022 hadi asilimia 4.2 mwaka 2023, mauzo ya nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.2 mwaka 2019/2020 hadi Dola za Marekani Bilioni 2.3 mwaka 2022/2023 na Utoshelevu wa chakula kutoka asilimia 114 mwaka 2021/2022 hadi asilimia 124 mwaka 2022/2023.

424. ***Mheshimiwa Spika***, ninamshukuru kwa dhati Mheshimiwa Rais kwa kuweka fedha nyingi kwenye eneo la umwagiliaji kwa kipindi cha miaka mitatu (3) mfululizo kutoka Shilingi Bilioni 46.5 mwaka 2021/2022, Shilingi Bilioni 361.5 mwaka 2022/2023, Shilingi Bilioni 361.5 mwaka 2023/2024 na leo tunaomba kuidhinishiwa Shilingi Bilioni 393.3 kwa ajili ya miradi ya umwagiliaji. Kukamilika kwa miradi hiyo kutaongeza eneo la umwagiliaji lenye jumla ya hekta 543,366.46 na kutengeneza ajira takribani 2,146,887.

425. ***Mheshimiwa Spika***, ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuiwezesha NFRA kuwa mnunuzi mkuu wa mazao ya nafaka kutoka kwa wakulima. Pia, ninamshukuru Mheshimiwa Rais na Bunge lako Tukufu kwa kukubali na kuamini kuwa uwekezaji wa kutoa ruzuku na baadaye kuyanunua mazao ya wakulima hususan ya chakula ni muhimu kwa uchumi wetu.

426. ***Mheshimiwa Spika***, ninamshukuru Mheshimiwa Rais na Bunge lako Tukufu kwa kukubali kuwekeza katika Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC) kutoa ruzuku ya mbolea kwa wakulima na kukubali kuanza uhakiki kwa ajili ya kulipa madeni kwa wazabuni wa pembejeo za ruzuku msimu wa 2015/2016 na madeni ya Sekta ya pamba ya mwaka 2019/2020. Aidha, Serikali itaanza uhakiki wa madeni kwenye Sekta ya korosho na madeni ya pembejeo za ruzuku kwa msimu wa 2014/2015 ili kulipa madeni hayo.

427. ***Mheshimiwa Spika***, maamuzi ya kuwekeza kwenye Sekta ya kilimo yanamaanisha kuwa *rural transformation* inaweza kutokea katika nchi yoyote Duniani. Kwa hatua zinazochukuliwa kwenye kilimo, REA, TARURA na Maji vijijini, zinathibitisha kuwa Serikali ya Awamu ya Sita imejipambanua kutekeleza kwa vitendo kwa kuleta maendeleo vijijini ili kujenga uchumi jumuishi.

428. Ninayashukuru pia Mashirika na Taasisi za Kimataifa zifuatazo: Benki ya Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika, Taasisi za Fedha, IMF, AU, IFAD, UNDP, FAO, JICA, EU, UNICEF, WFP, ENABEL, USAID, KOICA, ICRAF, AGRA, IITA, IRRI, ILRI, CABI, EAC, ILO ASARECA, CCARDESA, SADC, SAGCOT, TPSF, World Vegetable Centre, CIP, CIAT/ PABRA, UNEP, WARDA, Shirika la Kudhibiti Nzige wa Jangwani (DLCO-EA) na HELVETAS. Pia, Wadau wengine ni Shirika la Kudhibiti Nzige Wekundu (IRLCO-CSA), Bill and Melinda Gates Foundation, Gatsby Trust, TAHA, Rockfeller Foundation, Aga Khan Foundation, Unilever na Asasi zisizo za kiserikali nyingi ambazo hatuwezi kuzitaja zote hapa. Ninaomba niwaambie wadau wa maendeleo mjiandae kusaini *compact* ili uwiano wa uwekezaji uwe kwa asilimia 80 kwenye miundombinu na asilimia 20 kujenga uwezo.

429. ***Mheshimiwa Spika,*** ninawashukuru sana wakulima wa nchi hii kwa kuendelea kufanya kazi katika mazingira magumu na kuendelea kulinda uchumi wa nchi yetu na usalama wa nchi. Aidha, ninawashukuru sana kundi la wafanyakazi katika sekta ya umma na binafsi ambao wameanza kuwekeza

kwenye Sekta ya kilimo. Aidha, kundi hilo limeanza kukopa mikopo ya mishahara na kuweza kwenye kilimo. Ninaomba niwaambie shambani kuna changomoto lakini hatma ya kesho ya Dunia hii ni kilimo. Hivyo, Serikali itaendelea kushirikiana nao katika kutatua changamoto hizo.

6 MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2024/2025 FUNGU 43, 24 na 05

6.1 Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli

430. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara katika mwaka 2024/2025 inatarajia kukusanya Shilingi **10,600,254,000** kupitia Fungu 43 na Fungu 05. Kati ya fedha hizo, Shilingi **7,000,254,000** zitakusanywa kutokana na ukaguzi wa mazao, kodi za majengo na uuzaji wa nyaraka za zabuni kupitia Fungu 43 na Shilingi **3,600,000,000** kutokana na ada za umwagiliaji na ukodishaji wa mitambo kupitia Fungu 05.

6.2 Fedha za Matumizi kwa Mafungu yote

431. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025 Wizara ya Kilimo inaliomba Bunge lako Tukufu liidhinishe jumla ya Shilingi **1,248,961,680,000** kupitia Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24.

6.2.1 Fedha kwa Fungu 43

432. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Shilingi **824,069,158,000** zinaombwa. Kati ya fedha hizo, Shilingi **700,318,469,000** ni kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya maendeleo ambapo Shilingi

525,642,532,000 ni fedha za ndani na Shilingi **174,675,937,000** ni fedha za nje. Aidha, Shilingi **123,750,689,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida ambapo Shilingi **69,894,933,000** ni kwa ajili ya mishahara na Shilingi **53,855,756,000** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo ya Wizara, Bodi na Taasisi.

6.2.2 Fedha kwa Fungu 05

433. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **403,783,833,000**. Kati ya fedha hizo, Shilingi **331,899,223,000** ni fedha za Maendeleo na Shilingi **71,884,610,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kati ya fedha za maendeleo zinazoombwa, Shilingi **288,464,223,000** ni fedha za ndani na Shilingi **43,435,000,000** ni fedha za nje. Aidha, kati ya Shilingi **71,884,610,000** ya fedha za Matumizi ya Kawaida zinazoombwa, Shilingi **64,377,780,000** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi **7,506,830,000** ni kwa ajili ya Mishahara (PE) ya watumishi wa Tume.

6.2.3 Fedha kwa Fungu 24

434. ***Mheshimiwa Spika,*** katika mwaka 2024/2025, Tume ya Maendeleo ya Ushirika inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **21,108,689,000.** Kati ya fedha hizo, Shilingi **20,280,063,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ambapo Shilingi **11,954,604,000** ni mishahara (PE) ya watumishi na Shilingi **8,325,459,000** ni Matumizi Mengineyo (OC). Aidha, fedha za ndani kiasi cha Shilingi **828,626,000** zinaombwa kutekeleza miradi ya Maendeleo.

435. ***Mheshimiwa Spika,*** hotuba hii pia inapatikana katika tovuti ya Wizara: *www.kilimo.go.tz*

436. ***Mheshimiwa Spika,*** NINAOMBA KUTOA HOJA*.*

VIAMBATISHO

Kiambatisho Na. 1: Skimu za Umwagiliaji zitakazoendelea na Ujenzi katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekekelezaji
1	Iringa	Iringa	Iringa vijijini	Mkombozi Lot 1	6,000	1/9/2022	30/06/2024	69%
				Mkombozi Lot 2		1/9/2022	30/06/2024	40.47%
				Mkombozi Lot 3		21/04/2023	20/10/2024	35%
				Mkombozi Lot 4		21/04/2023	20/10/2024	83%
2	Arusha	Karatu	Karatu	Skimu za Bonde la Eyasi	6,000	21/04/2023	20/10/2024	13%
3	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Msesule	4,500	27.09.2022	30/06/2024	34.30%
4	Kigoma	Ujiji	Kigoma Vijijini	Luiche	3,000	30/04/2024	30/12/2025	1%
5	Morogoro	Kilosa	Kilosa	Rudewa	2,500	6/9/2022	30/06/2024	45%
6	Mbeya	Kyela	Kyela	Makwale	2,500	21/06/2023	20/12/2024	21%
7	Tabora	Uyui	Kaliua	Igwisi	2,500	Juni,2023	Juni, 2024	Iko kwenye hatua ya usanifu
8	Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga DC	Ilemba	3,000	22/06/2023	14/10/2024	18%
9	Mwanza	Sengerema	Sengerema	Isole	1,000	Juni,2023	Juni, 2024	Iko kwenye hatua ya usanifu
10	Tabora	Tabora MC	Tabora MC	Iyombo	2,500	18/06/2023	7/6/2024	6%
11	Tabora	Sikonge	Sikonge	Kalupale	2,500	Juni,2023	Juni, 2024	Iko kwenye hatua ya usanifu
12	Katavi	Mpanda	Mpanda	Iloba	1,200	Juni,2023	Juni, 2024	Iko kwenye hatua ya usanifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekekelezaji
13	Tabora	Nzega	Shinyanga	Nyida/ Lyamalagwa	1,400	11/1/2023	10/7/2024	56%
14	Singida	Mkalama	Mkalama	Msingi	1,200	14/06/2023	14/12/2024	13%
15	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Membe	1,000	1/9/2022	30/06/2024	83%
16	Tabora	Sikonge	Sikonge	Ulyanyama	1,100	1/9/2022	30/06/2024	73%
17	Kilimanjaro	Moshi	Moshi	Mandaka Mnono	300	1/2/2024	25/02/2025	1%
18	Tabora	Uyui	Uyui	Mwamabondo	1,200			Wako katika hatua ya usanifu
19	Mwanza	Kwimba	Kwimba	Mahiga	900	10/3/2023	Re-tendered	Re-tendered
20	Simiyu	Bariadi	Bariadi	Kasoli	634	11/1/2023	10/7/2024	1%
21	Mwanza	Sengerema	Sengerema	Katunguru	800	15/08/2021	Re-tendered	46%
22	Mwanza	Bushosa	Buchosa	Maguru Kenda-Sukuma	500	27/09/2022	30/06/2024	96%
23	Manyara	Mbulu	Mbulu TC	Tlawi	350	15/02/2023	14/06/2024	96%
24	Dodoma	Bahi	Bahi	Kongogo	250	26/04/2023	20/11/2024	18.50%
25	Mara	Rorya	Rorya	Rabour	650	6/7/2023	24/05/2024	24%
					47,484			

Kiambatisho Na. 2: Skimu za Umwagiliaji zinazoendelea na Ukarabati katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekekelezaji
1.	Tanga	Korogwe	Korogwe vijijini	Mahenge	480	18/6/2023	30/07/2025	25%
2.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Madibira	3,200	1/7/2021		95%
3.	Iringa	Kilolo	Kilolo	Mgambalenga	3,000	1/9/2023	30/05/2024	98%
4.	Morogoro	Morogoro Vijijini	Morogoro Vijijini	Tulo-Kongwa	3,000	28/03/2024	28/03/2025	1%
5.	Katavi	Tanganyika	Tanganyika	Karema	3,350	Septemba, 2023	Aprili, 2024	Usanifu umekamilika, mradi upo hatua ya manunuzi kumpata mkandarasi
6.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Mbuyuni Kimani	3,000	14/08/2023	1/3/2025	7%
7.	Morogoro	Malinyi	Malinyi	Itete	850	28/03/2024	28/03/2025	1%
8.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Uturo	2,000	27/09/2022	1/12/2024	26%
9.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Chosi	1,700	27/09/2022	1/12/2024	23%
10.	Katavi	Mpanda	Mpanda	Kabage	1,500	Februari, 2024	Agosti, 2025	1%
11.	Katavi	Mpanda	Mpanda	Mwamkulu	1,500	3/10/2023	3/4/2025	2%
12.	Kilimanjaro	Hai	Same	Myamba	1,470	27/02/2023	Mei, 2024	85%
13.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Matebete	1,200	27/09/2022	1/12/2024	30%
14.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Makangarawe	1,100	14/8/2023	1/3/2025	7%
15.	Morogoro	Kilombero	Ifakala TC	Idete	1,000	21/09/2022	30/06/2024	16%
16.	Morogoro	Morogoro	Morogoro Tc	Mbalangwe	1,000	28/03/2024	28/03/2025	1%
17.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Isenyela	1,000	27/09/2023	1/12/2024	27%
18.	Kilimanjaro	Mwanga	Mwanga	Kirya	800	28/08/2021	Re-tendered	52%
19.	Morogoro	Mvomero	Mvomero	Mgongola	620	7/9/2022	30/6/2024	44%
20.	Mwanza	Kwimba	Kwimba	Kimiza	600			
21.	Katavi	Mpanda	Mpanda	Kabage	1500	Februari, 2024	Agosti, 2025	1%
22.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Herman	400	27/09/2022	1/12/2024	23%

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekekelezaji
23.	Katavi	Nsimbo	Mpanda	Usense	300	1/3/2022	Re-tendered	15%
24.	Ruvuma	Songea	Songea DC	Muhukuru	300	1/9/2022	30/06/2024	74%
25.	Mbeya	Busekelo	Busokelo	Mbaka	300	1/9/2023	30/06/2024	65%
26.	Tabora	Nzega	Nzega Tc	Idudumo	300	1/9/2022	30/03/2024	88%
27.	Manyara	Hanang’	Hanang'	Endagaw	276	15/08/2021	Re-tendered	50%
28.	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Gonakuvagogolo	250	27/09/2023	30/06/2024	30%
29.	Morogoro	Morogoro	Morogoro vijijini	Kiroka	180	Hatua za kusaini mkataba		
30.	Iringa	Mafinga	Mafinga TC	Mtula	75	27/02/2023	30/06/2024	95%

Kiambatisho Na. 3: Mabwawa ya Umwagiliaji yanayoendelea na ujenzi katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Bwawa	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Asilimia ya Utekelezaji
1	Arusha	Karatu	Karatu	Eyasi	6,000	01.02.2024	01.08.2025	1%
2	Tanga	Korogwe	Korogwe	Mkomazi	9,000	30.01.2024	30.7.2025	6%
3	Dodoma	Mpwawa	Mpwapwa	Bwawa la Msagali	4,000	12.10.2022	12.04.2024	71%
4	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Bwawa la Membe	3,277	01.09.2022	5.02.2024	83%
5	Tabora	Uyui	Uyui	Goweko	1,000	1.09.2022	30.3.2024	64%
6	Manyara	Mbulu	Mbulu TC	Tlawi	90	15.02.2023	14.6.2024	96%
7	Mwanza	Sengerema	Sengerema	Katunguru	600	11.01.2023	10.07.2024	44%
8	Simiyu	Bariadi	Bariadi	Kasoli	98	11.01.2023	10.07.2024	37%
9	Singida	Mkalama	Mkalama	Msingi	800	14.06.2023	14.12.2024	13%
10	Shinyanga	Shinyanga	Shinyanga	Nyida	421	11.01.2023	10.07.2024	56%
11	Geita	Geita /Sengerema	Geita TC/Sengerema	Ibanda	2,200	29.11.2023	8/1/2025	1%
12	Kigoma	Ujiji	Kigoma Vijijini	Luiche	3,000	30.04.2024	30.12.2025	1%
13	Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga DC	Ilemba	192	22.06.2023	14.10.2024	18%
14	Tabora	Sikonge	Sikonge	Ulyanyama	1,100	1.09.2022	30.3.2024	73%

Kiambatisho Na. 4: Mabonde ya Kimkakati yanayoendelea kufanyiwa upembuzi yakinifu na usanifu wa kina na kuanza ujenzi katika mwaka 2024/2025

<table>
<tr><th>Na.</th><th>Mkoa</th><th>Wilaya</th><th>Halmashauri</th><th>Jina la Mradi</th><th>Tarehe ya kuanza</th><th>Tarehe ya kumaliza</th><th>Hatua ya utekelezaji</th></tr>
<tr><td>1</td><td>Kilimanjaro</td><td>Hai</td><td>Hai</td><td>Bonde la Mtambo</td><td>04.04.2023</td><td>14.12.2023</td><td>Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina umeshakamilika.</td></tr>
<tr><td>2</td><td>Kagera</td><td>Bukoba, Misenyi, Muleba</td><td>Bukoba, Misenyi, Muleba</td><td>Bonde la Ngono</td><td>26.10.2023</td><td>14.05.2024</td><td>Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.</td></tr>
<tr><td>3</td><td>Dodoma</td><td>Kongwa</td><td>Kongwa</td><td>Ngomai/Kibaigwa</td><td>26.09.2023</td><td>26.06.2024</td><td>Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.</td></tr>
<tr><td rowspan="2">4</td><td rowspan="2">Pwani</td><td>Rufiji</td><td>Rufiji</td><td rowspan="2">Bonde la Rufiji chini ya Bwawa la Nyerere</td><td rowspan="2">28.08.2023</td><td rowspan="2">28.12.2025</td><td rowspan="2">Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.</td></tr>
<tr><td>Kibiti</td><td>Kibiti</td></tr>
<tr><td rowspan="6">5</td><td rowspan="2">Shinyanga</td><td>Kahama</td><td>Kahama TC</td><td rowspan="6">Bonde la Mto Manonga – Wembere</td><td rowspan="6">04.04.2023</td><td rowspan="6">Mkataba umesitishwa</td><td rowspan="6">Kazi imefikia 40%, zabuni ya usanifu imetangazwa kwa ajili ya kukamilisha kazi.</td></tr>
<tr><td>Shinyanga</td><td>Manispaa ya Shinyanga</td></tr>
<tr><td>Tabora</td><td>Nzega</td><td>Nzega</td></tr>
<tr><td>Shinyanga</td><td>Kishapu</td><td>Kishapu</td></tr>
<tr><td>Tabora</td><td>Igunga</td><td>Igunga</td></tr>
<tr><td>Singida</td><td>Iramba</td><td>Iramba Magharibi</td></tr>
</table>

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Mradi	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
6	Morogoro	Mlimba	Mlimba	Bonde la Mto Kilombero	Aprili, 2024	Disemba, 2024	20%
7	Morogoro	Malinyi	Malinyi	Bonde la Usangule	Oktoba, 2023	Juni, 2024	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.
8	Morogoro	Kilombero	Ifakala TC	Bonde la Ifakara Idete	Aprili, 2024	Disemba, 2024	20%
9	Ruvuma	Songea	Songea	Bonde la mto Ruvuma	Juni, 2024	Juni, 2025	Ipo hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi.
		Tunduru	Tunduru				
	Mtwara	Nanyumbu	Nanyumbu				
		Newala	Newala				
		Newala	Newala TC				
		Tandahimba	Tandahimba				
		Nanyamba	Mtwara				
		Mtwara	Nanyamba TC				
		Mtwara	Mtwara				
10	Ruvuma	Nyasa	Nyasa	Bonde la Mto Ruhuhu	Juni, 2024	Juni, 2025	Ipo hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi.
	Njome	Ludewa	Ludewa				
11	Mara	Musoma	Musoma	Bonde la Bugwema	28.08.2023	29.05.2024	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.
12	Mara	Musoma	Musoma	Bonde la Mto Suguti	28.08.2023	29.05.2024	Upembuzi yakinifu na

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Mradi	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
							usanifu wa kina unaendelea.
13	Mtwara	Newala	Newala TC	Bonde la Makondeko	10.10.2023	10.06.2024	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.
		Tandahimba	Tandahimba				
		Newala	Newala				
14	Mtwara	Masasi	Masasi	Bonde la Mto Lukuledi	04.04.2023	18.10.2023	Usanifu umekamilika, mradi upo hatua za manunuzi kwa ajili ya kupata mkandarasi
		Masasi	Masasi				
	Lindi	Ruangwa	Ruangwa				
		Lindi	Mtama				
		Lindi	Lindi MC				
15	Kigoma	Buhigwe	Buhigwe	Bonde la Mto Malagarasi	05.02.2024	30.06.2024	Usanifu unaendelea
		Kasulu	Kasulu				
		Uvinza	Uvinza				
16	Tanga	Lushoto		Bonde la Mto Umba	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika, imefikia hatua ya kutangaza zabuni ya ujenzi
		Mkinga					
17	Tanga	Korogwe	Same Mashariki	Bonde la Mkomazi	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika, imefikia hatua ya kusaini mkataba wa ujenzi
18	Songwe	Momba	Momba	Bonde la Kasinde	04.04.2023	18.10.2024	Usanifu umekamilika,

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Mradi	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
							mradi upo hatua za manunuzi kwa ajili ya kupata mkandarasi
19	Mbeya	Kyela	Kyela	Bonde la Mto Songwe	Juni,2024	Jun-25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
20	Manyara	Babati	Babati Dc	Bonde la Kiru na Magara	Juni, 2024	Juni, 2025	Ipo hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi.
21	Ruvuma	Mbinga	Mbinga DC	Bonde la Litumbandyosi	26.09.2023	26.05.2024	Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina unaendelea.
22	Ruvuma	Tanganyika		Bonde la Skimu ya Gereza la Kalilankululu	Juni, 2024	Juni, 2025	Ipo hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi.

Kiambatisho Na. 5: Skimu zinazoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji (%)
1	Katavi	Mlele	Mpimbwe	Mwamapuli	12,000	10/26/2023	5/26/2024	100
2	Iringa	Kilolo	Kilolo	Nyanzwa	9,000	4/4/2023	1/26/2024	100
3	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Ukwavila	9,000	Mei 24	Disemba 24	10
4	Rukwa	Kalambo	Kalambo	Legeza-Mwendo	5,500	4/4/2023	1/26/2024	100
5	Songwe	Momba	Momba	Naming'ongo	5,000	2/6/2022	5/6/2022	100
6	Dodoma	Bahi	Bahi	Skimu za bonde la Bahi	5,000	10/26/2023	6/26/2024	70
7	Mwanza	Sengerema	Sengerema	Butonga-Nyamazuko	3,000	Machi 24	Agosti 24	10
8	Mwanza	Sengerema	Sengerema	Igaka-Bundala	3,000	Machi 24	Agosti 24	10
9	Iringa	Kilolo	Kilolo	Mgambalenga	3,000	Mei 23	Agosti 23	100
10	Dodoma	Kondoa	Kondoa	Kisese	3,000	4/4/2023	1/26/2024	100
11	Pwani	Rufiji	Rufiji	Ngorongo Mashariki na Magharibi	3,000	10/26/2023	12/26/2024	50
12	Tabora	Igunga	Igunga	Bwawa la Mwamapuli	2,000	Machi 24	Mei 24	90
13	Singida	Iramba	Iramba	Tyeme-Masagi	2,000	10/26/2023	12/26/2024	40
14	Geita	Nyang'wale	Nyang'wale	Nyamgogwa	2,000	4/4/2023	1/26/2024	100
15	Mwanza/ Geita	Sengerema/ Geita	Sengerema	Ibanda	1,500	Mei 23	Agosti 23	100
16	Kagera	Biharamulo	Biharamulo	Mwiruzi	1,300	28/8/2023	6/26/2024	60
17	Kagera	Kyerwa/ Karagwe	Karagwe	Skimu ya Gereza la Kitengule	4,000	28/8/2023	6/26/2024	60
18	Arusha	Arumeru	Meru	Skimu za Mto Themi	1,200	Mei 24	Disemba 24	10
19	Morogoro	Kilosa	Kilosa	Rudewa	1,000	Mei 23	Agosti 23	100

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji (%)
20	Tabora	Nzega	Nzega	Nata	900	10/26/2023	12/26/2024	40
21	Iringa	Iringa	Iringa	Mangalali	750	Mei 23	Agosti 23	100
22	Iringa	Iringa	Iringa	Lipuli	560	Mei 23	Agosti 23	100
23	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Kizi	500	26/9/2023	6/26/2024	60
24	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Chitemo	250	26/9/2023	6/26/2024	60
25	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Mlembule	3,000	26/9/2023	6/26/2024	60
26	Geita	Chato	Chato	Masasi	350	26/9/2023	12/2/2023	100
27	Manyara	Mbulu	Mbulu	Dirim	335	26/9/2023	6/26/2024	70
28	Kilimanjaro	Same	Same	Ndungu	2,000	26/9/2023	12/2/2023	100
29	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Ruhwiti	300	26/9/2023	6/26/2024	70
30	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Katengera	300	26/9/2023	6/26/2024	70
31	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Mgunzu	300	26/9/2023	6/26/2024	70
32	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Kanyonza	300	26/9/2023	6/26/2024	70
33	Kigoma	Buhigwe	Buhigwe	Lukoyoyo	200	26/9/2023	6/26/2024	70
34	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Chulanzo	200	26/9/2023	6/26/2024	70
35	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Ruhuru	350	26/9/2023	6/26/2024	70
36	Kigoma	Kasulu	Kakonko	Kilimo Kwanza	1,500	26/9/2023	6/26/2024	70
37	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Muhwazi	500	26/9/2023	6/26/2024	70
38	Kigoma	Kasulu	Kasulu	Asante Nyerere	2,300	26/9/2023	6/26/2024	70
39	Njombe	Njombe	Njombe	Itipingi	162	Mei 23	Agosti 23	100
40	Mtwara	Nanyamba	Nanyamba	Arusha Chini	820	Mei 23	Agosti 23	100
41	Songwe	Momba	Momba	Kasinde	2,000	4/26/2024	1/26/2024	100
42	Geita	Bukombe	Bukombe	Nampangwe	350	Machi 24	Agosti 24	100

Kiambatisho Na. 6: Skimu mpya (28) za umwagiliaji zitakazoendelea na ujenzi katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua ya Utekelezaji
1	Katavi	Mpimbwe	Mpimbwe	Mwamapuli	12,000	Usanifu unaendelea
2	Iringa	Kilolo	Kilolo	Nyanzwa	9,000	Hatua ya kutangaza ujenzi
3	Rukwa	Kalambo	Kalambo	Legeza-Mwendo	7,500	Hatua ya kutangaza ujenzi
4	Kagera	Biharamulo	Biharamulo	Mwiruzi	1,300	Usanifu unaendelea
5	Ruvuma	Tunduru	Tunduru	Nambalapi	1,000	Ujenzi umeanza
6	Rukwa	Nkasi	Nkasi	Lwafi Katongolo	3300	Ujenzi umeanza
7	Kigoma	Buhigwe	Buhigwe	Lukoyoyo	200	Usanifu unaendelea
8	Kigoma	Kakonko	Kakonko	Chulanzo	200	Usanifu unaendelea
9	Geita	Bukombe	Bukombe	Nampangwe	350	Hatua ya manunuzi ujenzi
10	Mwanza/Geita	Sengerema/Geita	Sengerema/Geita TC	Ibanda	3,000	Ujenzi umeanza
11	Njombe	Njombe	Njombe	Itipingi	162	Ujenzi umeanza
12	Tabora	Igunga	Igunga	Mwamapuli	2,000	Usanifu unaendelea
13	Dodoma	Kondoa		Kisese	3,000	Hatua ya kutangaza ujenzi
14	Ruvuma	Tunduru	Tunduru	Mkotamo	1000	Hatua ya kusaini mkataba
15	Lindi	Lindi	Lindi	Narunju	800	Ujenzi umeanza
16	Mtwara	Masasi	Masasi	Mapalagwe	1,200	Hatua ya kusaini mkataba
17	Iringa	Kilolo	Kilolo	Mgambalenga	3,000	Ujenzi umeanza
18	Geita	Chato	Chato	Masasi	350	Hatua za manunuzi ujenzi
19	Manyara	Mbulu Dc	Mbulu Dc	Dirim	450	Usanifu unaendelea
20	Lindi	Ruangwa	Ruangwa	Nanganga	1,000	Ujenzi umeanza
21	Mtwara	Mtwara	Nanyamba TC	Arusha Chini	820	Hatua za manunuzi ujenzi
22	Ruvuma	Nyasa	Nyasa	Lundo	2600	Hatua za manunuzi ujenzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua ya Utekelezaji
23	Pwani	Rufiji	Rufiji	Ngorongo Mashariki na Magharibi	3,000	Usanifu unaendelea
24	Iringa	Iringa	Iringa	Magozi	2,500	Hatua ya kutangaza ujenzi
25	Singida	Itigi	Manyoni	Mbwasa	1,500	Hatua za manunuzi ujenzi
26	Singida	Iramba	Iramba	Masimba	1,500	Hatua za manunuzi ujenzi
27	Singida	Singida	Singida DC	Msange	1,400	Ujenzi umeanza
28	Lindi	Lindi MC	Mchinga	Rutamba	1,400	Ujenzi umeanza

Kiambatisho Na. 7: Skimu zinazoendelea na ukarabati katika mwaka 2024/2025

Na	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Jina la Skimu	Eneo (Ha)	Hatua ya Utekelezaji
1	Kilimanjaro	Same	Same	Yongoma	200	Usanifu unaendela
2	Kilimanjaro	Mwanga	Mwanga	Kigonigoni	800	Hatua za manunuzi ujenzi
3	Songwe	Momba	Momba	Naming'ongo	5000	Ukarabati unaendelea
4	Dodoma	Bahi	Bahi	Skimu za Bahi	5000	Usanifu unaendela
5	Kagera	Kyerwa/ Karagwe	Karagwe	Skimu ya Gereza la Kitengule	4000	Usanifu unaendela
6	Arusha	Monduli	Monduli	Mto wa Mbu	4000	Hatua za manunuzi ujenzi
7	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Mlembule	3000	Usanifu unaendela
8	Geita	Nyang'wale	Nyang'wale	Nyamgogwa	2000	Hatua za manunuzi ujenzi
9	Iringa	Iringa	Iringa	Mangalali	750	Hatua za manunuzi ujenzi
10	Iringa	Iringa	Iringa	Lipuli	560	Hatua za manunuzi ujenzi
11	Tanga	Korogwe	Korogwe	Chekelei	2000	Hatua za manunuzi ujenzi
12	Kilimanjaro	Same	Same	Kihurio	560	Ukarabati unaendelea
13	Kilimanjaro	Same	Same	Ndungu	2000	Ukarabati unaendelea
14.	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Chitemo	250	Usanifu unaendela
15.	Njombe	Njombe	Njombe	Itipingi	162	Hatua ya kusaini mkataba
16.	Songwe	Momba	Momba	Kasinde	15000	Hatua ya manunuzi ujenzi
17.	Tanga	Korogwe	Korogwe Dc	Chekelei	2000	Hatua ya manunuzi ujenzi
18.	Mtwara	Masasi	Masasi	Ndanda	650	Hatua ya kusaini mkataaba

Kiambatisho Na. 8: Mabwawa 100 yanayoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
1	Dodoma	Kondoa	Kondoa	Kisese	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
2	Geita	Nyang'wale	Nyang'wale	Nyamgogwa	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
3	Iringa	Kilolo	Kilolo	Nyanzwa	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
4	Lindi	Ruangwa	Ruangwa	Nanganga	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
5	Lindi	Lindi	Mtama	Narunyu	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
6	Lindi	Lindi	Mtama	Nyangao-Mahiwa	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
7	Lindi	Lindi	Lindi MC	Kinyope - Rutamba	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
8	Singida	Manyoni	Manyoni	Mbwasa	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
9	Mtwara	Masasi	Masasi	Mapalagwe	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
10	Mtwara	Masasi	Masasi	Ndanda	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
11	Songwe	Momba	Momba	Kasinde	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
12	Rukwa	Kalambo	Kalambo	Legezamwendo	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
13	Tanga	Korogwe	Korogwe	Mkomazi	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
14	Tanga	Korogwe	Korogwe DC	Chekelei	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
15	Tanga	Handeni	Handeni DC	Masatu	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
16	Tanga	Handeni	Handeni DC	Jambe(Kwadoya)	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
17	Tanga	Lushoto	Lushoto	Kitivo	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
18	Singida	Lushoto	Lushoto	Mnazi	04.04.2023	18.02.2024	Usanifu umekamilika
19	Dodoma	Kongwa	Kongwa	Ngomai	26.09.2023	26.06.2024	50%
20	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Mlembule	26.09.2023	26.06.2024	50%
21	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Chitemo	26.09.2023	26.06.2024	50%
22	Kagera	Biharamulo	Biharamulo	Mwiruzi	26.09.2023	26.06.2024	50%
23	Katavi	Mlele	Mpimbwe DC	Mwamapuli	26.09.2023	26.06.2024	50%
24	Manyara	Mbulu	Mbulu Dc	Dongobesh	26.09.2023	26.06.2024	50%
25	Manyara	Mbulu	Mbulu Dc	Drim	26.09.2023	26.06.2024	50%

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
26	Mara	Bunda Dc	Bunda Dc	Suguti	26.08.2023	26.06.2024	50%
27	Morogoro	Malinyi	Malinyi	Usangule	26.08.2023	26.06.2024	50%
28	Mtwara	Tandahimba	Tandahimba	Lipalwe	26.09.2023	26.12.2024	50%
29	Pwani	Kibiti	Kibiti	Mbakia Mtuli	26.09.2023	26.12.2024	50%
30	Pwani	Rufiji	Rufiji	Ngorongo	26.09.2023	26.12.2024	50%
31	Ruvuma	Mbinga	Mbinga DC	Mbala	26.09.2023	26.06.2024	50%
32	Kilimanjaro	Same	Same	Yongoma	04.04.2023	01.06.2024	50%
33	Singida	Iramba	Iramba	Tyeme - Masagi	04.04.2023	01.06.2024	30%
34	Shinyanga	Kahama	Kahama	Ishololo	04.04.2023	01.06.2024	30%
35	Shinyanga	Nzega	Nzega DC	Nhele	04.04.2023	01.06.2024	30%
36	Tabora	Nzega	Nzega	Nindo	04.04.2023	01.06.2024	30%
37	Tabora	Uyui	Uyui	Shitage	04.04.2023	01.06.2024	30%
38	Arusha	Monduli	Monduli	Losinoni	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
39	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Mpwayungu	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
40	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Chikopelo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
41	Dodoma	Mpwapwa	Mpwapwa	Idodoma	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
42	Dodoma	Dodoma	Dodoma CC	Hombolo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
43	Geita	Bukombe	Bukombe	Bugelenga	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
44	Geita	Mbogwe	Mbogwe	Mugelele	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
45	Geita	Geita	Geita DC	Nzera/Nyamboge	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
46	Geita	Chato	Chato	Nyisanzi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
47	Geita	Chato/Bukombe	Chato /Bukombe	Mwabasabi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
48	Iringa	Mufindi	Mufindi	Ikweha	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
49	Iringa	Iringa	Iringa	Mgama Ibumila	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
50	Kagera	Muleba	Muleba	Buligi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
51	Kagera	Kyerwa	Kyerwa	Ruushwa	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
52	Kagera	Ngara	Ngara	Mpanyula	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
53	Katavi	Mlele	Mpimbwe DC	Mwamapuli	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
54	Katavi	Mlele	Mpimbwe DC	Kilida	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
55	Katavi	Mpanda	Nsimbo	Ikondamoyo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
56	Kigoma	Kibondo	Kibondo	Kumbanga	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
57	Kilimanjaro	Hai	Hai	Boloti	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
58	Lindi	Kilwa	Kilwa	Matanda	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
59	Manyara	Babati	Babati Dc	Endamajek	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
60	Manyara	Kiteto	Kiteto DC	Ngipa/Ngonyongonyo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
61	Mara	Mara	Rorya	Chereche	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
62	Mara	Tarime	Tarime	Weigita	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
63	Mbeya	Mbarali	Mbarali	Lwanyo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
64	Morogoro	Gairo	Gairo	Chanjele/Lukando	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
65	Morogoro	Ulanga	Ulanga DC	Lupilo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
66	Mtwara	Nanyumbu	Nanyumbu	Masuguru	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
67	Mtwara	Tandahimba	Tandahimba	Litehu	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
68	Mtwara	Mtwara	Mtwara DC	Kitere	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
69	Mtwara	Mtwara	Nanyamba TC	Arusha Chini	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
70	Mwanza	Sengerema	Buchosa DC	Nyashana-Litel	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
71	Njombe	Wanging'om be	Wanging'ombe	Igwachanya	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
72	Pwani	Mkuranga	Mkuranga	Nyamato	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
73	Pwani	Kisarawe	Kisarawe DC	Kisele	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
74	Rukwa	Kwera	Sumbawanga DC	Kianda igonda	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
75	Rukwa	Kalambo	Kalambo	Ulumi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
76	Rukwa	Kalambo	Kalambo	Katuka	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
77	Ruvuma	Mbinga	Mbinga	Mkungwe	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
78	Ruvuma	Nyasa	Nyasa DC	Lundo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
79	Ruvuma	Songea	Songea Dc	Nambendo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
80	Shinyanga	Kishapu	Kishapu	Lunguya	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
81	Shinyanga	Shinyanga	Shinyanga	Mwamkanga	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
82	Shinyanga	Kahama	Kahama	Nimbo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
83	Simiyu	Busega	Busega	Shigala	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
84	Simiyu	Busega	Busega DC	Masela	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
85	Simiyu	Meatu	Meatu	Mwaukoli	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
86	Simiyu	Itilima	Itilima	Isakang`wale	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
87	Singida	Singida	Singida DC	Mughamo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
88	Singida	Ikungi	Ikungi	Mang'onyi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
89	Singida	Mkalama	Mkalama	Tatazi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
90	Songwe	Momba	Momba	Msangano	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
91	Songwe	Songwe	Songwe	Najembo	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
92	Songwe	Momba	Momba	Msia	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
93	Tabora	Nzega	Nzega	Igombe	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
94	Tabora	Kaliua	Kaliua	Kona 4	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
95	Tabora	Igunga	Igunga	Igurubi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
96	Tabora	Sikonge	Sikonge	Usunga	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Bwawa	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
97	Tabora	Tabora	Tabora MC	Magoweko	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
98	Tanga	Tanga	Tanga CC	Kirare	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
99	Tanga	Pangani	Pangani	Kipumbwi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi
100	Tanga	Lushoto	Lushoto	Lukozi	01.06.2023	01.06.2024	Hatua ya manunuzi ya kumpata mshauri elekezi

Kiambatisho Na. 9: Skimu mpya 240 zitakazoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mwaka 2024/2025

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
Dodoma	Chamwino	Chamwino	Manda	10,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Izava	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Bahi	Bahi	Makanda	5,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Lukali	8,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mpwapwa	Mpwapwa	Idodoma	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Chemba	Chemba	Kelema Balai	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kongwa	Kongwa	Mpondi Manungu	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Geita	Bukombe	Bukombe	Bugelenga	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mbogwe	Mbogwe	Mugelele	350	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Geita	Geita	Skimu za kata za Nyamwilolelwa, Magenge, Nyakagomba, Nyachiluluma, Bukondo, Kabugozo, Chankorongo, Kitigiri, Lulama, Nyansalala, Busaka, Kageye, Nyandago Nzera, Lukumbo na Nyamboge.	7,200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Nyisanzi	450	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwabasabi	450	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kilolo	Kilolo	Kilalakidewa	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mgowelo	6,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Iringa	Iringa	Makifu	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Magubike	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Pawaga Prison	1,149	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Kagera	Karagwe	Karagwe	Kisoju	3,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mato	4,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Muleba	Muleba	Buligi	5,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kyerwa	Kyerwa	Ruushwa	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Ngara	Ngara	Mpanyula	431	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Nyarulama	110	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Muhongo	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ngudusi	150	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
	Misenyi	Misenyi	Mashamba ya miwa wakulima wadogo	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Katavi	Mlele	Mpimbwe	Mwamapuli	13,605	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ilalangulu/Mirumba	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Msambara	136	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kafisha Ikola	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Kigoma	Kibondo	Kibondo	Kigina	120	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Lindi	Kilwa	Kilwa	Makangaga	6,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Lindi MC	Mchinga	Kinyope na Rutamba	1,400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Liwale	Liwale	Ngongowele	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Ruangwa	Ruangwa	Chikoko	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Manyara	Mbulu	Mbulu	Tumati	270	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Arri	259	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
		Mbulu TC	Guwangw	150	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Hanang	Hanang	Endasworld	100	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kiteto	Kiteto	Ngipa/Ngonyongonyo	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
	Simanjiro	Simanjiro	Londoto	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Msitu wa Tembo	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ruvu Remit	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Malila	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Mara	Rorya	Rorya	Ryangubo	425	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ingida Andaki	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
		Serengeti/ Butiama	Mara valley	18,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Tarime	Tarime	Bisarwi	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Weigita	4,450	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Mbeya	Kyela	Kyela	Tenende	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mabunga	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kingirikanga	320	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mbeya	Mbeya	Songwe Prison	5,400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mbarali	Mbarali	Mpunga Moja	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Milango Kumi	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Ukwavila	5,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mhwela	3,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Magigiwe	5,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Madibira	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwenda Mtitu	15,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Rungwe	Busokelo	Kisegese	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kifunda	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Morogoro	Gairo	Gairo	Malimbika	350	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Lukando	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Morogoro			Chanjele	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Boma Kichaka Miba Prison	395	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kisitwi	80	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kwipipa/Mlolo/Mkokami	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Chakwale	260	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kibedya	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
	Kilombero	Ifakara TC	Lumemo/ Katrin	80	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
		Kilombero	Maki/ Magombera	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mang`ula Youth Group	260	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Signali na Kisawasawa	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mashamba ya miwa ya wakulima	18,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mvomero	Mvomero	Lukenge	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Misufini	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Dakawa	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Morogoro	Morogoro	Lubasazi	120	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Matuli	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mzinga Rice Farm	50	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mlali	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ndole	120	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Ulanga	Ulanga	Euga	440	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Minepa	1,800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
	Kilosa	Kilosa	Aliqadiriya Children Assocciation	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Chanzuru	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Chogwe	47	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ilonga	640	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Rudewa	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Wakati ni Mali	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Mwanza	Kwimba	Kwimba	Jojilo/ Mwamanga	480	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Goloma	420	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwankulwe	350	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Nyamatala I	380	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ngula	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwitambu	420	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sumve Lugulu	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sumve	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Sengerema	Sengerema	Isole/Kishinda	3,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
		Buchosa	Nyashana Litel	1,100	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Magu	Magu	Kandawe	2,560	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Simiyu	3,249	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Ukerewe	Ukerewe	Kiozu	620	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Busegena	1,369	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mibungo	1820	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Misungwi	Misungwi	Nyang`homango	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Lubuga	6,600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ukiliguru Research	720	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Manawa	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Njombe	Wanging’ombe	Wanging’ombe	Itambo	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Igwachanya	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ulembwe	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Makete	Makete	Mfumbi	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Usungilo	650	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Matenga	530	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Pwani	Mkuranga	Mkuranga	Nyamato	3,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mbezi	1,700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kitomondo	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kibiti	Kibiti	Mbaki Mtuli	8,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kibaha	Kibaha	Kwala	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mkuranga	Mkuranga	Kisele	1,400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga	Kianda igonda	6,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Nsavia/ Lumbesa	5,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Uzia	3,600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Maleza	7,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kilyamatundu	4,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Tumaini/Lwanji	5,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Itela	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mititi	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Msia	2,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Solola/Nkanga	2,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwadui	5000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kalambo	Kalambo	Kalalasi	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ilimba	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mkowe	2,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Santamaria	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sopa	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kamawe	2,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kasanga	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Katete	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mtuntumbe	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kasitu	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Tatanda	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mao	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Katazi	900	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Selengoma	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mnazi	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kaluko	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kilesha	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kambo	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kalembe	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Nkasi	Nkasi	Lwafi-Katongoro		Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Ruvuma	Namtumbo	Namtumbo	Lipupuma	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mbinga	Mbinga	Mkungwe	700	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Nyasa	Nyasa	Chihulu	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Lundo	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Songea	Songea	Nambendo	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kitai Prison	7,800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Tunduru	Tunduru Kusini	Nambalapi	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
		Tunduru Kaskazini	Mkotamo	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Shinyanga	Kishapu	Kishapu	Lunguya	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Shinyanga	Shinyanga	Mwamkanga	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Amani	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ngaganulwa/Ishololo	1,300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kahama	Ushetu	Nimbo	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Bulungwa /Butibu	1,200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ubagwe	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ulowa	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Simiyu	Busega	Busega	Mkula	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwamanyili	1,200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ilumya	540	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sanga	3,750	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Shigala	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Chamgasa	701	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Shimanilwe	232	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Nyamikoma	179	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Bariadi	Bariadi	Gilya	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sapiwi	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ikungulyandili	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
		Bariadi TC	Nkuri	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Meatu	Meatu	Mwagila	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwakasumbi	320	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwaukoli	240	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Itilima	Itilima	Isakang`wale	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sagara	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ngim	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Meriya	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Singida	Singida	Singida DC	Mughamo	750	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
		Singida MC	Mungumaji	18	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Mandewa	18	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Unyambwa	185	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Uhamaka	32	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Sengasenga	100	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ndurumo	370	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Makunda	760	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ujungu	1,500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Itigi	Itigi	Mkombozi	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Itandamilomo	600	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Mkalama	Mkalama	Tatazi	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kinyangiri	1,200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Ilamoto	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Iguguno	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Dominiki - Mamera	4,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwanga	800	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
	Manyoni	Manyoni	Kitalalo	1,280	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mbwasa	3,750	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Makutupora	1,750	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwiboo	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Songwe	Momba	Momba	Msangano	10,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kapele	10,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kamsamba	14,997	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Chisata	400	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Msia	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mkombozi	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Songwe	Songwe	Nanjembo	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Tabora	Nzega	Nzega	Isunda	4,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Nhele	6,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Igombe	10,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mwamikola	2,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
	Kaliua	Kaliua	Kona 4	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Igombe	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mnange	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Sikonge	Sikonge	Usunga	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kiloli	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Tabora	Tabora MC	Iyombo	1,000	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Urambo	Urambo	Uyogo	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Igunguli	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Kalembela	500	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Uyui	Uyui	Majengo	1,100	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
Tanga	Muheza	Muheza	Misozwe	200	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Kilindi	Kilindi	Kwadundwa	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Pangani.	Pangani	Kigurusimba	250	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Korogwe.	Korogwe	Kwamsisi	350	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
	Lushoto	Lushoto	Shundai	300	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya Kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya Utekelezaji
			Kwemkwazu	380	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Langoni	960	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mkongoi	230	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mkundi ya Mbaru	190	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu
			Mkundi ya Mtae	80	Juni, 2024	Juni, 2025	Hatua ya Manunuzi ya Upembuzi yakinifu

Kiambatisho Na. 10: Skimu za ukarabati zitakazoendelea na upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
1	Arusha	Meru DC	Meru DC	Mapama	4,930	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
2				Kyamakata	1,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
3				Ukombozi	1,100	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
4				Ngabobo	1,600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
5		Ngorongoro	Ngorongoro	Pinyinyi	700	Februarui 24	Aprili 24	Usanifu umekamilika
6				Oldonyo sambu	450	Februarui 24	Aprili 25	Usanifu umekamilika
7		Longido	Longido	Tingatinga	950	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
8				Mang'ola	850	Februarui 24	Aprili 25	Usanifu umekamilika
9		Monduli	Monduli	Kabambe Selera	540	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
10				Lositeti	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
11	Dodoma	Chamwino	Chamwino	Mpwayungu	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
12				Chalinze	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
13		Chemba	Chemba DC	Jogolo	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
14		Dodoma	Dodoma	Hombolo	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
15		Kondoa	Kondoa	Hurui	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
16		Bahi	Bahi	Mkakatika	2,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
17				Mtitaa	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
18				Chikopelo	800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
19		Mpwapwa	Mpwapwa	Kinusi	800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
20				Malolo	1,200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
21				Godegode	900	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
22				Tambi	700	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
23				Mbori	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
24		Kongwa	Kongwa	Chamkoroma	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
25				Mangweta	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
26	Iringa	Mufindi	Mufindi	Ikweha	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
27				Igomaa	100	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
28				Mgololo	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi Design Nd Build
29		Kilolo	Kilolo	Msosa	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
30				Ikula	120	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
31		Iringa	Iringa	Magozi	1,300	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilika
32				Mlenge	8,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
33				Tungamalenga	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
34				Mapogoro	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
35				Isaka	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
36				Mgama Ibumila	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
37				Idodi	1000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
38		Mufindi	Mafinga	Maduma	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
39	Kagera	Muleba	Muleba	Kyamyolwa	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
40				Kyota	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
41				Buyaga	120	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
42				Buhangaza	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
43		Ngara	Ngara	Bigombo	800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
44	Katavi	Mlele	Mpimbwe	Kilida	2,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
45		Mpanda	Nsimbo	Ikondamoyo	1,100	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
46				Itenka	3,546	Machi 24	Mei 24	Usanifu unaendelea
47			Mpanda	Kakese	520	Machi 24	Mei 24	Usanifu unaendelea
48		Tanganyika	Tanganyika	Katuma	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
49				Mnyagala	1,867	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
50				Lugomesi	96	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
51	Kigoma	Kasulu	Kasulu	Nyakitonto	2,334	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
52				Titye	700	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
53				Rungwe Mpya	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
54		Uvinza	Uvinza	Mgambazi	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
55				Kashagulu	1,200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
56				Nkonkwa	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
57				Ilagala	10,600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
58		Kibondo	Kibondo	Kumbanga	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
59				Mgondogondo	212	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendelea
60				Nyendara	470	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
61				Kahambwe	145	Juni 24	Juni 25	Hatua za manunuzi Design & Build
62		Buhigwe	Buhigwe	Janda	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
63	Kilimanjaro	Siha	Siha	Ngarony	260	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
64				Mitimirefu	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
65		Moshi	Moshi	Mtakuja	79	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
66				Mawala	2,025	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi Design Nd Build
67				Soko	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
68				Makereshe	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi Design & Build
69				Kaloleni	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
70		Mwanga	Mwanga	Kivulini	1,110	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
71				Kigonigoni	1,200	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilka
72		Rombo	Rombo	Ikuini	2,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
73				Mraokeryo	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
74		Hai	Hai	Kiladeda A	280	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
75				Metrum	2,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
76				Boloti	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
77		Same	Same	Yongoma	1,800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
78				Bonde la Ruvu (Kwa sita, Ruvu Mferejini, Ndugai, Naururu na Magereza)	6,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
79				Suji	220	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
80				Bonde la Mkomazi	10,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
81	Manyara	Mbulu	Mbulu	Dongobesh	625	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
82				Dirim	335	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendelea
83				Bashay	346	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
84				Mangisa	398	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
85				Diyomat	375	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
86	Mara	Rorya	Rorya	Nyathorogo	800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
87				Kirogo	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
88				Chereche	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
89				Rwang'enyi	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
90				Baraki	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
91				Irienyi	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
92				Ochuna	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
93				Ryangubo	425	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
94	Mbeya	Rungwe	Busokelo	Katela-Ntaba	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
95				Mbaka	180	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
96		Kyela	Kyela	Ngana	290	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
97		Mbarali	Mbarali	Kongolo Mswiswi	629	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
98				Wia Mahango	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
99				Kapyo-Mswiswi	1,029	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
100	Morogoro	Mvomero	Ifakara TC	Wami Luhindo	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
101			Mvomero DC	Hembeti - Dihombo	2,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
102				Mbogo/Komtonga	8,300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
103		Ulanga	Ulanga DC	Lupilo	3,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
104	Mtwara	Mtwara	Mtwara	Kitere	920	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
105				Mpapula	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
106				Dihimba	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
107		Tandahimba	Tandahimba	Litehu	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
108	Mwanza	Ukerewe	Ukerewe	Mibungo	1,820	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
109	Rukwa	Sumbawanga	Sumbawanga	Isakalilo	2,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
110		Kalambo	Kalambo	Ulumi	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
111				Katuka	2,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
112	Ruvuma	Namtumbo	Namtumbo	Msanjesi	150	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
113				Mtakuja	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
114		Mbinga	Mbinga	Sanga Lugagala	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
115				Sanga mabuni	350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
116				Kimbande	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
117		Tunduru	Tunduru	Madaba	766	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
118				Kitanda	455	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
119				Misyaje	1,350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
120		Songea	Peramiho	Nakahuga	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
121				Mpititimbi B	600	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
122				Namatuhi	350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
123	Simiyu	Busega	Busega	Lutubiga	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi design & build
124		Maswa	Maswa	Kinagwigulu	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
125				Ijinga	350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
126				Bukigi	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
127				Bukangilija	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
128				Masela	450	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
129		Meatu	Meatu DC	Mwagwila	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
130		Bariadi	Bariadi	Mwasuguya	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
131	Singida	Manyoni	Itigi	Itagata	180	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
132			Manyoni	Udimaa	700	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekemilika
133				Msemembo	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
134				Mtiwe	625	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
135				Waraka	375	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
136				Saranda	163	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
137				Ngaiti	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
138				Maweni	645	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
139				Mbwasa	1,500	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilika
140				Nyamagogo-Chikuyu	550	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
141		Singida	Singida DC	Itamka	50	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
142				Dodoma	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
143				Ijeghe	350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
144				Songa	750	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
145				Ndang'ongo	375	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
146				Mjinjimi	50	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
147				Sagara 1	625	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
148				Sagara 2	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
149				Ngimu	375	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
150				Songambele	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
151				Nafco	75	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
152				Mgori	5,750	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
153				Mnyinganyi	4,125	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
154				Mgiriki	150	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
155				Senene Mfuru	75	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
156				Ughandi - B	350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
157				Kisisi	8,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
158				Mwasauya	375	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
159				Mwaisumbi	25	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
160				Mpipiti	25	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
161				Ngamu	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
162				Merya	225	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
163				Minyaa	750	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
164				Msange	3,500	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilika
165			Singida MC	Mtendeni	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
166				Kisasida	150	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
167				Sasu	12	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
168				Mungumaji	13	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
169				Nkuhi	9	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	**Mkoa**	**Wilaya**	**Halmashauri**	**Skimu**	**Eneo (Ha)**	**Tarehe ya kuanza**	**Tarehe ya kumaliza**	**Hatua ya utekelezaji**
								ya upembuzi yakinifu
170				Mikesi	11	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
171				Kititimo	15	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
172				matemberemubuvi	60	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
173				Indora	30	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
174				Utamaa	37	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
175				Ikugha	33	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
176				Ughaugha "B"	25	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
177				Unyambwa Juu	125	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
178				Mwaghumbi	100	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
179				Manga	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
180				Mwampembee	150	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
181				Nyunjwi	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
182		Ikungi	Ikungi	Mang'onyi	450	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
183				Mkiwa	8,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
184				Inati	320	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
185				Ititi	800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
186				Itagata	214	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
187		Iramba	Iramba	Masimba	1,500	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilka
188				Mlandala	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
189				Msai- Mpambaa	125	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
190				Tyeme-Mkima	153	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
191				Mtoa-Ibambasi	125	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
192				Itempu	375	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
193				Mingela	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
194				Nganguli	303	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
195				Mayanzani	2,293	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
196				Ulemo-Zinzilighmbelekesi	43,045	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
197				Shati	108	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
198				New Kiomboi	83	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
199				Ujungu	3,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
200				Usure	75	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
201				Misuna	10,793	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
202				Kikonge	125	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
203				Nsonga	75	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
204				Ndurumo	750	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
205				Tutu	150	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
206				Ruruma	123	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
207		Mkalama	Mkalama	Mwangeza	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
208				Dominiki	3,240	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
209				Gumanga	150	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
210				Kidarafa	550	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
211				Kinandili	385	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
212				Lyelembo	1,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
213				Marera	1,250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
214				Miganga	300	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
215				Milade	1,800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
216				Hilamoto	1,700	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
217				Msingi	2,000	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilika
218				Mwanga	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
219				Senene	329	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
220				Tatazi	8,200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
221				Yulansoni	1,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
222	Songwe	Ileje	Ileje	Ikombe (Ilulu)	650	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
223				Katendo	250	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
224				Nalwenda	165	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
225				Nambunda	350	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
226				Nandukutu	425	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
227				Mtima	175	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
228				Nasato	130	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
229		Songwe	Songwe	Ngwala	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
230				Kanga	900	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
231	Tabora	Nzega	Nzega	Budushi	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
232				Idudumo	500	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
233				Lusu	1,800	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
234				Iyuki	3,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
235				Nindo	6,000	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
236		Igunga	Igunga	Igurubi	1,100	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
237				Buhekela	800	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
238				Makomelo	1,500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
239				Choma cha Nkola	800	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
240				Mwashiku	700	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
241		Tabora	Tabora MC	Magoweko	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
242				Igunguli	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
243				Kalembela	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
244		Uyui	Uyui	Goweko	1,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
245	Tanga	Tanga	Tanga CC	Golani Shutashuta	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
246		Pangani	Pangani	Kipumbwi	400	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
247		Handeni	Handeni	Jambe	300	Juni 24	Juni 25	Usanifu unaendela
248				Masatu	260	Juni 24	Juni 25	Usanifu umekamilika
249			Korogwe	Kwamngumi	73	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
250		Korogwe		Magoma	4,000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
251				Kwagunda	1000	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi

Na.	Mkoa	Wilaya	Halmashauri	Skimu	Eneo (Ha)	Tarehe ya kuanza	Tarehe ya kumaliza	Hatua ya utekelezaji
								ya upembuzi yakinifu
252		Kilindi	Kilindi	Chajula	500	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
253				Tamota	700	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
254		Lushoto	Lushoto	Lukozi	100	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu
255		Lushoto	Lushoto	Mbwei	200	Juni 24	Juni 25	Hatua ya manunuzi ya upembuzi yakinifu

Kiambatisho Na. 11: Mwenendo wa mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi mwaka 2020/2021 hadi mwaka 2022/2023

Na.	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Matunda		Matunda		Matunda	
1.	Parachichi	15,432.77	102,165,362,931.03	17,711.49	117,531,090,441.27	26,826.30	189,943,062,214.75
2.	Chungwa	6,699.63	4,157,970,844.73	11,969.12	7,997,701,739.99	7,981.21	6,278,977,924.56
3.	Zabibu	145.08	840,379,149.79	218.28	1,267,393,924.74	131.08	812,095,653.60
4.	Nanasi	812.10	1,344,030,697.44	2,164.51	3,590,857,325.50	440.04	778,915,108.22
5.	Ndizi	8,648.08	40,552,445,285.18	16,273.76	76,493,243,636.67	22,689.83	113,797,236,567.37
6.	*Raspberry*	1,002.54	35,949,552,518.88	1,494.78	53,728,599,178.80	876.98	33,634,463,148.00
7.	Embe	291.00	1,327,094,465.28	340.98	1,558,747,133.80	387.56	1,890,387,459.84
8.	*Pears*	68.00	206,324,131.20	68.00	206,817,811.20	68.00	220,674,960.00
Total		**33,099.20**	**186,543,160,023.53**	**50,240.91**	**262,374,451,191.98**	**59,401.00**	**347,355,813,036.34**

Na.	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Mboga		Mboga		Mboga	
1.	Maharagwe machanga	2,173.49	6,095,156,456.55	1,224.99	3,499,936,851.68	2,490.51	7,469,957,979.33
2.	*Fresh Chives*	141.68	201,914,458.59	135.54	206,120,409.37	89.77	150,075,690.60
3.	Vitunguu	38,631.80	73,970,256,820.63	34,816.09	69,791,788,878.41	31,217.82	67,539,137,867.52
4.	Pilipili hoho	1,635.38	1,315,688,437.01	1,200.70	968,297,651.30	783.58	732,041,234.13
5.	Viazi mvirongo	12,792.28	19,112,983,924.84	16,690.61	26,150,874,452.98	13,599.45	23,403,977,779.88
6.	Tango	282.32	11,953,766,254.91	343.35	14,572,592,836.40	197.69	8,952,277,905.45
7.	Nyanya	826.00	1,367,035,286.40	626.83	1,140,994,320.84	429.35	844,445,580.00
8.	*Mangetout*	112.00	1,804,692,534.40	262.54	4,524,760,073.43	160.41	2,989,365,232.59
Jumla		**56,482.95**	**115,821,494,173.33**	**55,300.66**	**120,855,365,474.43**	**48,808.17**	**112,081,279,269.50**

Na.	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Viungo na Vikolezo		Viungo na Vikolezo		Viungo na Vikolezo	
1.	Iriki	172.36	6,743,195,359.78	430.23	17,922,565,346.65	3,228.27	144,447,972,669.00
2.	Mdala sini	341.69	1,908,581,929.34	393.75	2,295,306,395.38	425.49	2,677,931,942.40
3.	Pilipili	464.63	6,279,885,926.33	383.69	5,322,079,850.37	418.89	6,240,836,853.90
4.	Tanga wizi	3,050.69	14,024,754,095.60	2,854.48	13,351,438,510.25	2,997.26	15,548,093,503.07
5.	Mnan a	34.24	983,751,894.50	159.64	4,704,542,077.87	169.55	5,335,535,040.00
6.	Karaf uu	214.92	1,645,084,636.63	377.82	3,073,015,442.95	811.27	7,160,281,189.05
Jumla		**4,278.53**	**31,585,253,842.18**	**4,599.60**	**46,668,947,623.48**	**8,050.73**	**181,410,651,197.42**

Na	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Maua		Maua		Maua	
1.	*Cutflo wers*	4,657.98	6,424,155,592.56	5,625.88	10,351,619,200.00	3,305.58	7,151,556,218.40
2.	*Live Plants*	356.73	319,794,817.91	541.22	597,506,880.00	2,761.83	3,327,079,936.95
Jumla		**5,014.71**	**6,743,950,410.47**	**6,167.10**	**10,949,126,080.00**	**6,067.41**	**10,478,636,155.35**

NAFAKA/BIDHAA, MIKUNDE, MBEGU

Na	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Nafaka		Nafaka		Nafaka	
1.	Mahindi	168,923.58	124,253,159,698.19	540,474.15	35,861,056,409.76	581,432.45	628,958,742,898.13
	Unga wa mahindi	11,905.44	6,145,988,670.75	16,197.58	22,392,704,965.18	19,783.81	30,155,861,209.49
2.	Pumba za mahindi	345.00	87,232,629.00	317.00	87,648,724.80	413.00	131,996,865.00
3.	Mbegu za mahindi	1,140.50	1,048,630,444.00	4,480.99	4,129,896,393.17	6,007.09	5,907,367,487.34
4.	Mchele	198,060.49	396,081,249,065.71	171,807.33	352,319,587,012.44	88,369.91	252,018,602,121.46
5.	Pumba za mpunga	44,913.68	11,356,341,879.14	72,277.54	19,984,334,336.89	106,902.90	31,538,492,466.43
6.	Mtama	2,926.00	1,546,925,287.60	8,158.35	4,699,455,502.56	9,011.91	5,760,502,607.57
7.	Muhogo	22,989.84	22,194,855,701.63	12,004.91	11,894,123,888.56	18,221.23	19,710,633,340.20
8.	Maharagwe	35,317.09	112,029,182,621.71	40,307.68	137,453,125,898.66	35,070.42	200,031,868,510.58
Jumla		**451,204.52**	**684,743,565,997.73**	**866,025.54**	**988,821,933,132.01**	**865,212.71**	**1,174,214,067,506.20**

Na	Zao	2020/21		2021/22		2022/23	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Mikunde		Mikunde		Mikunde	
1.	Dengu	130,074.11	215,273,484,524.30	100,581.23	173,349,915,303.37	123,567.30	236,956,353,444.95
2.	Mbaazi	186,633.67	471,899,881,762.99	149,007.43	445,643,622,542.12	102,974.38	34,174,520,708.82
3.	Choroko	15,967.78	41,108,315,043.10	55,652.93	143,618,751,269.89	20,592.11	56,700,776,539.18
4.	Soya	39,892.07	52,267,123,357.52	111,307.81	151,315,271,176.04	109,342.95	166,668,178,396.50
5.	*Black peas*	2,913.00	7,499,385,667.20	9,653.00	25,577,920,914.00	12,984.50	37,349,200,102.50
Jumla		**375,480.63**	**788,048,190,355.12**	**426,202.40**	**939,505,481,205.41**	**369,461.23**	**831,849,029,191.95**

MAZAO YA MAFUTA

Na	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Mazao ya mafuta na jamii ya karanga		Mazao ya mafuta na jamii ya karanga		Mazao ya mafuta na jamii ya karanga	
1.	Ufuta	138,059.04	1,402,666,095,719.62	123,883.77	1,309,041,928,799.19	111,320.01	1,258,929,140,923.74
2.	Karanga	11,783.85	45,505,476,722.16	28,719.82	115,142,612,299.37	26,150.93	125,369,535,560.20
3.	Mashudu ya alizeti	79,192.03	56,430,039,039.57	48,548.40	40,717,527,544.51	124,159.68	115,993,693,922.63
4.	Korosho	115,155.95	269,993,765,184.78	146,155.56	350,230,346,863.49	106,430.55	282,592,267,749.00
5.	Mashudu ya pamba	51,691.04	73,191,929,616.52	28,500.57	40,451,941,161.95	28,700.49	43,465,057,545.29
Jumla		**395,881.91**	**1,847,787,306,282.64**	**375,808.12**	**1,855,584,356,668.51**	**368,061.17**	**1,826,349,695,700.86**

MAZAO ASILIA YA BIASHARA

Na	Zao	2020/2021		2021/2022		2022/2023	
		Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)	Kiasi (Tani)	Thamani ya Mali Pwani (TSH)
		Mazao asilia ya biashara		Mazao asilia ya biashara		Mazao asilia ya biashara	
1.	Chai	20,821.87	67,963,424,883.55	21,427.67	74,650,347,576.60	17,985.13	68,977,634,342.76
2.	Kahawa	39,508.79	155,294,838,227.36	25,084.14	101,722,488,835.97	94,548.85	418,407,025,462.45
3.	Mkonge	37,215.54	100,086,929,929.12	40,015.65	110,641,031,373.60	34,613.85	111,478,565,844.59
4.	Kakao	6,970.27	201,076,125,443.87	9,208.27	268,139,928,756.99	5,830.05	182,317,882,481.46
5.	Tumbaku	54,787.42	503,741,837,441.60	8,376.86	81,065,387,882.61	32,587.29	352,509,721,639.02
6.	Pamba	51,887.92	45,322,832,054.75	32,608.80	36,064,605,127.82	65,771.38	82,466,453,979.26
7.	Pareto	6,580.36	129,173,880,261.33	1,379.00	31,201,886,133.60	1,522.06	36,671,498,793.93
Jumla		**217,772.17**	**1,202,659,868,241.57**	**138,100.39**	**703,485,675,687.19**	**252,858.59**	**1,252,828,782,543.48**

Chanzo: ATMIS - Wizara ya Kilimo[1*] ,2023

[1*] Taarifa za mauzo nje ya nchi hutokana na idadi ya vyeti vya usafi wa afya ya mimea (Phytosaniatry Certificates) ambavyo hutolewa na ATMIS, vyeti hivyo ni lazima katika usafirishaji wa mazao/bidhaa za kilimo. ATMIS inatoa taarifa za jina la mazao/bidhaa, kiasi kinachosafirishwa na nchi mazao/bidhaa inakopelekwa.

Kiambatisho Na. 12: Mauzo ya mazao ya wakulima kupitia Ushirika

NA	MAZAO	MSIMU WA 2022/2023		MSIMU WA 2023/2024	
		UZITO (TANI)	THAMANI (TZS)	UZITO (TANI)	THAMANI (TZS)
1	PAMBA	174,921.50	313,256,754,000	345,855.89	189,612,492,041
2	KOROSHO	175,268.97	325,930,188,119	240,099.11	450,913,729,030
3	KAHAWA	59,278.15	410,522,544,767	93,661.63	86,141,997,476
4	TUMBAKU	60,874.85	250,227,232,056	117,218	682,642,539,744
5	UFUTA	81,447.04	195,355,744,626	103,771.22	277,917,432,861
6	KAKAO	8,868.51	37,919,884,675	11,499.40	129,085,758,200
7	MKONGE	2,838.95	9,611,059,550	4,117.29	14,495,999,700
8	CHAI	13,266.46	87,451,210,873	9385.27	3,407,975,699.00
9	MAHINDI	0	0	13092	9,164,400.00
10	MBAAZI	5,431.98	4,420,536,587	38,882.76	79,098,382,311
11	SOYA	5,152.29	6,267,650,000	5,023.39	4,479,676,110.50
12	DENGU	-	-	100.85	136,147,500
13	CHOROKO	-	-	0	0
13	MAHARAGE	10,004.00	4,441,090,000	0	0
14	MIWA	1,243,664.00	109,321,853,560	673,448	59,450,025,000
15	ZABIBU	347.28	395,342,000	255.48	353,539,400
JUMLA		**1,841,363.98**	**1,755,121,090,813**	**1,656,410.28**	**1,977,744,859,472.50**

CHANZO: *Wizara ya Kilimo, 2024*

Kiambatisho Na. 13: Skimu zitakazofanyiwa Ukarabati mwaka 2024/2025

Na.	Mkoa	Wilaya	Jina la skimu	Ukubwa (ha)	Idadi ya wanufaika
1	Mwanza	Magu	Sawenge	200	135
2	Mara	Bunda	Namhula	150	220
3	Shinyanga	Shinyanga Mc	Iwelyangula	130	114
4	Geita	Geita Dc	Lwenge	142	70
5		Bukombe	Bugelenga	350	1650
6	Kigoma	Kakonko	Ruhwiti	300	143
7	Songwe	Mbozi	Mponela	80	72
8	Njombe	Ludewa	Lifua	296	72
9	Tabora	Urambo	Ussoke Mlimani	120	75
10		Uyui	Shitage	210	189
11	Singida	Manyoni	Msemembo	200	418
12			Udimaa	200	630
13	Morogoro	Kilosa	Mvumi	154	407
14	Iringa	Iringa Dc	Nyamahana	60	149
15	Rukwa	Sumbawanga	Nsavia Kikwale	100	90
16			Ng'ongo	260	140
17	Ruvuma	Namtumbo	Msanjesi	152	73
18		Nyasa	Nyomboka	170	136
19		Songea	Subira	320	400
20		Tunduru	Misyaje	332	270
21	Pwani	Kibaha	Mongomole-Kwala	200	112
22	Mtwara	Masasi	Mkungu	32	100
23	Arusha	Arusha Dc	Olevolosi	360	200
24	Manyara	Babati Dc	Mungano	365	270
25	Kilimanjaro	Siha	Urumwi&Mwera&Kalali	200	544
26	Tanga	Korogwe	Kwemazandu	100	234
27			Mombo	220	260
28			Mazinde	340	56
29			Mafuleta	120	157
30			Kwamngumi	100	90
31	Lindi	Kilwa	Makangaga	200	150
32		Mtama	Nyengedi	76	99
33		Ruangwa	Chikoko	60	92